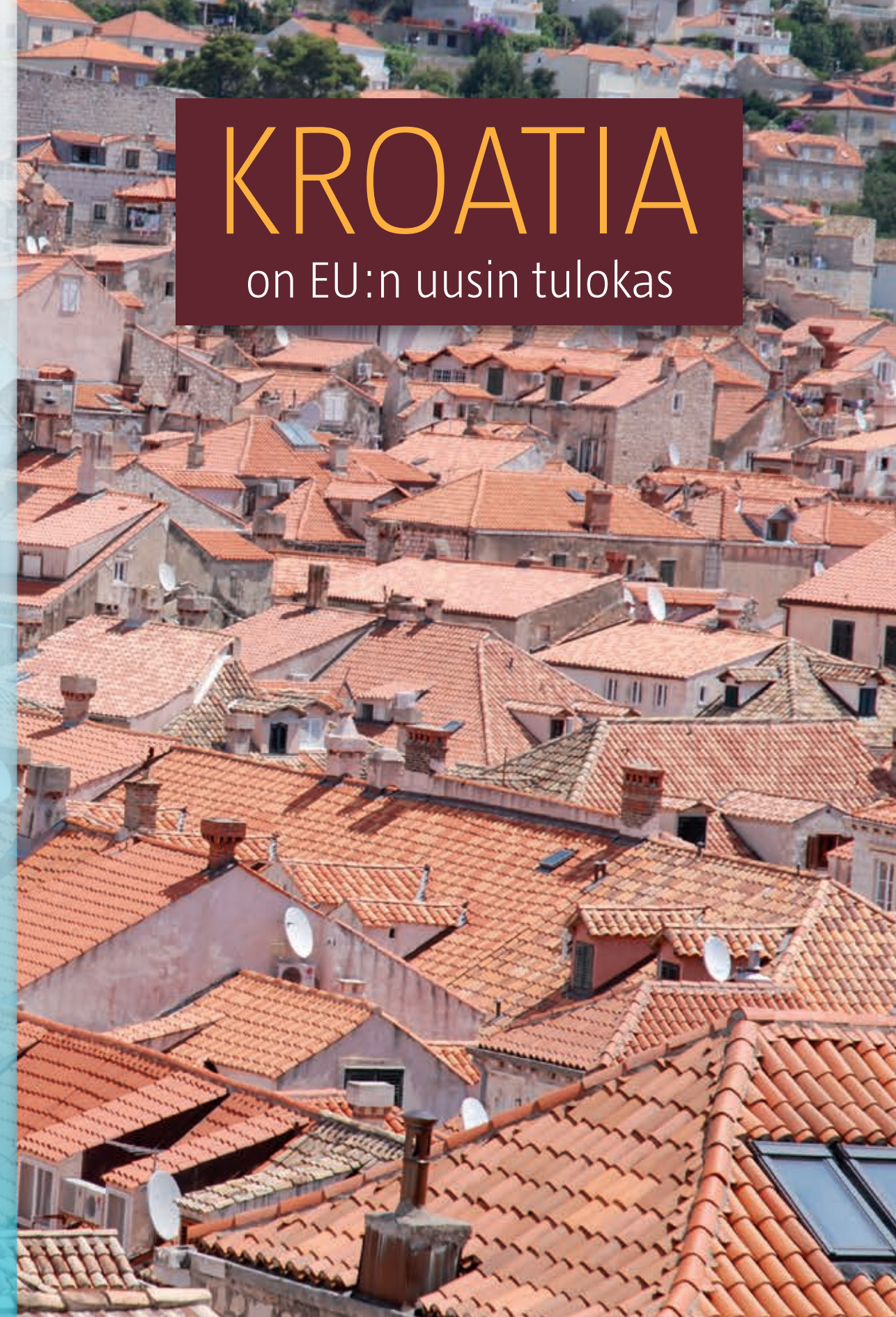

An aerial photograph of a historic town in Croatia, showing a dense cluster of buildings with terracotta-tiled roofs. The perspective is from a high vantage point, looking down on the rooftops. The roofs are a warm, reddish-brown color, and the buildings are constructed from light-colored stone or plaster. Several satellite dishes are visible on the roofs, indicating modern infrastructure. The town is built on a hillside, with the roofs sloping downwards towards the bottom of the frame. The overall atmosphere is one of a well-preserved, traditional European town.

KROATIA

on EU:n uusin tulokas

KROATIA ON EU:N UUSIN TULOKAS

© Mico Sirén

Kroatia

on EU:n uusin tulokas

© Mico Sirén, Pyhäan Nikolauksen kirkko, Split

RINNA KULLAA
JOHANNA VIRKKULA
JUHANA AUNESLUOMA
ERKKI TUOMIOJA
MAX WAHLSTRÖM
MAURI VIDOVIĆ

Eurooppatiedotus
Ulkoasiainministeriö

© Ulkoasiainministeriön Eurooppatiedotus ja kirjoittajat

Kirjoittajat Rinna Kullaa
 Johanna Virkkula
 Juhana Aunesluoma
 Erkki Tuomioja
 Max Wahlström
 Mauri Vidović

Toimitus Päivi Toivanen
 Helena Kiiskinen

Kuvatoimitus Mika Launis
 Rinna Kullaa
 Johanna Virkkula
 Päivi Toivanen

Kartat ja taitto Mika Launis

978-952-281-134-9 FIN print

978-952-281-135-6 FIN pdf

978-952-281-212-4 FIN epub

978-952-281-136-3SWE print

978-952-281-137-0SWE pdf

978-952-281-213-1 SWE epub

Paino Kopijyvä Oy
 Kuopio 2014

Sisällys

8	UNIONIN LAAJENTUMINEN JA IHMISOIKEUDET	Erkki Tuomioja
11	MAA JA VALTIO	Rinna Kullaa
19	HISTORIA	Rinna Kullaa
61	KROATIAN LIITTYMINEN EUROOPAN UNIONIIN	Juhana Aunesluoma
69	KROATIA KATSOO TULEVAAN	Rinna Kullaa
73	KROAATIN KIELESTÄ	Johanna Virkkula
77	KROATIAN KULTTUURISTA	Johanna Virkkula
85	KROATIAN URHEILUN MERKKIHETKIÄ	Max Wahlström ja Mauri Vidović
89	KROATIAN HISTORIA PÄHKINÄNKUORESSA	Rinna Kullaa

UNIONIN LAAJENTUMINEN JA IHMISOIKEUDET

© Mico Sirén

Trogirin kaupungin linnake.

© Valtioneuvoston kanslia

Erkki Tuomioja ulkoasiainministeri

Euroopan unionin laajentuminen on ollut keskeisellä sijalla vakauden, hyvinvoinnin ja demokratian vahvistamisessa Euroopassa. Ei ollut sattumaa, että yksi keskeisistä kriteereistä EU:n Nobelin rauhanpalkinnon myöntämisessä EU:lle syksyllä 2012 oli juuri EU:n laajentuminen. Kaikista ongelmistaan huolimatta EU on kenties maailmanhistorian menestyksekkäin ja vetovoimaisin rauhanprojekti, joka nyt jatkuu sodan vain vähän aikaa sitten runtelemissa Länsi-Balkanin maissa.

Unionin laajentuminen on muuttanut luonnettaan merkittävästi viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. Vuonna 2004 tapahtunut kymmenen maan samanaikainen liittyminen perustui pitkälti poliittiseen päämäärään. Berliinin muurin murtumisen ja kylmän sodan päättymisen jälkimainingeissa entisen itäblokin maat haluttiin jäseniksi läntiseen perheeseen. Tähän muutokseen liittyi myös merkittäviä haasteita. Kertaheitolla unioniin liittyi hyvin erilaisia maita, jotka kasvattivat sen asukasmäärän 453 miljoonaan, lisäsivät puhuttujen kielten lukumäärää ja aiheut-

tivat haasteita myös unionin päätöksentekojärjestelmään, jossa päättämässä olikin 15 maan sijasta 25 maata. Toisaalta iso kertalaajentuminen kasvatti merkittävästi unionin sisämarkkinoita ja lisäsi unionin painoarvoa maailmanlaajuisesti.

Laajentuminen vaatii aina myös taloudellisia ponnisteluja, sillä monien vanhojen jäsenmaiden maksuosuudet kasvavat. Toisaalta uusien jäsenmaiden pitää sopeutua

muun muassa uudenlaiseen kilpailuun sisämarkkinoilla.

Kaksi uutta maata, Bulgaria ja Romania, tulivat mukaan unioniin vuonna 2007 ja kasvattivat unionin kansalaisten määrän yli 500 miljoonan. Jälkeenpäin on monesti kysytty, olivatko kaikki vuosina 2004 ja 2007 unioniin liittyneet maat liittymishetkellä kypsiä jäseniksi. Täyttivätkö ne kaikki varmasti Kööpenhaminan kriteerit eli oliko niillä vakaat hallintoelimet, jotka takaavat demokratian, oikeusvaltioperiaatteen sekä ihmisoikeuksien ja vähemmistöjen oikeuksien kunnioittamisen? Oliko kunkin maan talous valmis jäsenyyteen ja oliko EU:n oma vastaanottokyky riittävä näin monen jäsenmaan samanaikaiseen liittymiseen?

Kokemuksista viisaampana unioni on suuren laajentumiskierroksen jälkeen muuttanut merkittävästi jäsenyysneuvottelukäytäntöjään. Laajentumispoliittikan yhteisesti sovitut lähtökohdat ovat laajentumisen ehdollisuus, uskottavuus ja kunkin hakijamaan eteneminen omien ansioidensa mukaan. Kroatian kanssa käydyt jäsenyysneuvottelut olivat esimerkki siitä, että jäsenyysneuvotteluissa ei enää kiirehditä, vaan neuvottelujen eteneminen perustui selkeästi sovittujen kriteerien täyttämiseen jokaisen 35 neuvotteluluvun osalta. Kunkin jäsenyysneuvottelua käyvän maan tulee tehdä tarvittavat muutokset lainsäädäntöönsä

KROATIA
ON EU:N UUSIN TULOKAS

ja toimintaansa ennen jäsenyyttä ja olla täysin valmis jäsenyyteen sillä hetkellä, kun liittymissopimus astuu voimaan.

Aikaa jäsenysvalmiuden saavuttamiseen kuluu nykyisin huomattavasti aiempaa enemmän. Kun Suomi, Ruotsi ja Norja aikanaan neuvottelivat liittymissopimuksensa EU:n kanssa vajaassa kahdessa vuodessa, Kroatian jäsenysprosessiin kului kahdeksan vuotta neuvottelujen aloittamisesta vuonna 2005 ja kymmenen vuotta jäsenyyshakemuksen jättämisestä. Pohjoismaiden nopea eteneminen selittyi paljolti sillä, että nämä olivat jo harmonisoinneet merkittävän osan lainsäädäntöään yhteneväiseksi EU-säädösten kanssa Euroopan talousalueen Etan puitteissa.

Kroatian jäsenys toteutui 1.7.2013, kuusi vuotta edellisen laajentumisen jälkeen. Tulevaisuudessa jäsenysneuvotteluprosessien odotetaan kestävän 8-10 vuotta. Integraatio tulee olemaan myös monivaiheista siten, että EU-jäsenyyden toteutuessa maat eivät aina heti liity raha-liittoon tai Schengen-alueeseen.

EU:n laajentumisprosessi on jäänyt talous- ja eurokriisin hallitsemalla EU-agendalla viime vuosina taka-alalle. Laajentumisinnostusta ovat eurokriisin lisäksi hälventäneet myös Bulgariaan ja Romaniaan liittyvät Schengen-ongelmat. Laajentumisen jatkuessa Länsi-Balkanilla sisä- ja oikeusasiat ovatkin nyt korostetusti esillä ja niitä koskevat neuvotteluluvut 23 ja 24 otetaan nykyään työstettäväksi heti jäsenysneuvottelujen alkuvaiheessa.

Välillä puhutaan jopa laajentumisväsymyksestä. Miksi otettaisiin lisää maita unioniin kun nykyisissäkin on enemmän kuin tarpeeksi ongelmia?

Nykyisistä jäsenmaista viimeksi liittyneet suhtautuvat pääsääntöisesti myönteisesti myös tulevaan laajentumiseen. Yksittäisiä poikkeuksiaikin tietysti on. Kypros ei halua Turkkiä unioniin Kyproksen saaren edelleen ratkaisematta olevan tilanteen vuoksi. Kreikka taas vastustaa Makedonian jäsenysneuvottelujen aloittamista nimikiistan vuoksi. Kun jäsenmaita on 28, mukaan mahtuu monenlaista

varauksellisuutta. Joku pelkää Turkkiä ja islamin leviämistä, toinen Länsi-Balkanin maiden työntekijöiden tai romanikerjäläisten ryntäystä maahansa. Yksi pelkää järjestäytyneen rikollisuuden ja huume-kaupan leviämistä, toinen kiivaampaa kilpailua kalasaaliista. Toisaalta myös laajentumisen arvo ymmärretään. Unioni on talouskriisistään huolimatta edelleen houkutteleva, kolkuttelee tälläkin hetkellä kymmenkunta maata unionin ovelta päästäkseen joukkoon mukaan. On todennäköistä, että 2020-luvulla useampia Länsi-Balkanin maita liittyy EU:hun. Seuraava vuorossa lienee Montenegro, jonka on ilmoittanut jäsenyystavoitteekseen vuoden 2020. Islanti voi halutessaan liittyä unioniin jo sitä ennen – jos vain islantilaiset niin päättävät.

Suomi tukee Euroopan unionin laajentumisen jatkamista yhdessä sovittujen periaatteiden pohjalta. Olemme erittäin iloisia Kroatian jäsenyydestä. Kroatia on ponnistellut sinnikkäästi läpi pitkän jäsenysprosessinsa ja on nyt valmis liittymään. Toivomme, että Islannista tulee pian EU:n jäsenmaa, mikä vahvistaisi myös pohjoismaisia arvoja unionissa. Ajamme aktiivisesti Turkin jäsenysneuvottelujen etenemistä ja Turkin täysjäsenyyttä, mikä palvelisi sekä EU:ta että Turkkiä. Toivomme kaikkien Länsi-Balkanin maiden aikanaan liittyvän unioniin Kroatian hyvää esimerkkiä seuraten. Kroatia voi olla suurena tukena ja apuna muille Länsi-Balkanin maille, jotka ovat aloittaneet tai aloittamassa jäsenysneuvottelujaan. Suomi tukee myös aktiivisesti unionia lähentyviä maita antamalla laaja-alaista asiantuntija-apua.

Unionin laajentuminen on Suomen poliittisten ja taloudellisten etujen mukaista ja yksi Suomen EU-politiikan keskeisistä tavoitteista. Laajentumiselementin tulee pysyä aktiivisena osana Euroopan integraation tulevaisuutta. EU ei ole vain vapaakauppaa vaan se on arvoyhteisö, jonka kautta demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta juurrutetaan yhä uusiin eurooppalaisiin maihin.

Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet, demokratia ja oikeusvaltioperiaate ovat olleet EU:n perusarvoja yhteisöjen perustamisesta alkaen. Periaatteet on kirjattu unionin perustamissopimukseen ja niitä vahvistettiin entisestään unionin perusoikeuskirjassa, johon on sisällytetty kattavasti kansainväliset ihmisoikeudet. Lissabonin sopimuksen myötä perusoikeuskirjasta tuli joulukuun alusta 2009 oikeudellisesti sitova. Perusoikeudet tulivat siten osaksi unionin velvoittavia määräyksiä.

Unionin arvoja ja ihmisoikeuksien toteutumista on sovellettu myös unionin laajentumisprosessiin. Unionin laajentumisen myötä Euroopassa kiinnitetään entistä enemmän huomiota ihmisoikeuksien toteutumiseen. Viimeisen suuren, vuonna 1993 alkaneen laajentumiskierroksen alussa unioni määritteli peruskriteerit unioniin liittymiselle. Niin sanottujen Kööpenhaminan kriteerien pohjalta arvioidaan unioniin liittymistä hakevien maiden tilannetta ja seurataan hakijamaiden kehittymistä muun muassa oikeusvaltioperiaatteen, ihmisoikeuksien sekä vähemmistöjen kohtelun osalta. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen on ehdoton edellytys maille, jotka haluavat liittyä unioniin. Lisäksi on huolehdittava siitä, että uudet jäsenmaat hyväksyvät olemassa olevan unionin *acquis*'n jo liittyessään unioniin. Viime laajentumiskierros on kuitenkin valitettavasti johtanut *acquis*'n heikkenemiseen joissakin asioissa, kuten esimerkiksi naisten oikeuksissa ja seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksissa.

Euroopan unioni on perusoikeuskirjan voimaantulon jälkeen vahvistanut ihmisoikeuksia unionin ulkosuhteissa. Kesällä 2012 unioni hyväksyi ihmisoikeusstrategian ja sen toimeenpanosuunnitelman. Samassa yhteydessä päätettiin perustaa unionin ensimmäinen temaattisen erityisedustajan tehtävä ihmisoikeuksien vahvistamiseksi ja valtavirtaistamiseksi unionin ulkosuhteissa. Ensimmäinen ihmisoikeuksien erityisedustaja ni-

mitettiin alkusyksystä 2012, ja hän on aktiivisesti pyrkinyt edistämään unionin ihmisoikeuspoliittisia painopisteitä kahden- ja monenvälisissä yhteyksissä. Suomi osallistui aktiivisesti niin unionin ihmisoikeusstrategian aikaansaamiseen kuin erityisedustajan tehtävän perustamiseen. Erityisedustajan lisäksi EU:n korkean edustajan sekä kaikkien jäsenmaiden ja unionin instituutioiden edustajien tulee edistää ihmisoikeuksien toteutumista unionissa ja sen ulkosuhteissa.

Unionin uskottavuudelle on erityisen tärkeää, että unioni ja sen jäsenmaat itse kunnioittavat ihmisoikeuksien toteutumista ja toimivat aktiivisesti ihmisoikeuksien vahvistamiseksi niin unionin sisällä kuin sen ulkosuhteissa. Vain näin pystymme edelleen uskottavasti ja vahvasti edistämään ihmisoikeuksia yleismaailmallisesti.

Unionin ihmisoikeuksien ulkoisen ja sisäisen yhtenäisyyden vahvistamiseksi Suomi on yhdessä muun muassa Saksan kanssa tehnyt aloitteen mekanismin luomista unionin sisäisen oikeusvaltiokehityksen seurantaan. Tarkoituksena on yhteisten arvojen kunnioittamisen ja perusoikeuksien toteutumisen vahvistaminen unionissa. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi kaikki jäsenvaltiot kattavan säännönmukaisen seurantajärjestelmän avulla. Järjestelmä tukisi sekä kansalaisten oikeuksien toteutumista että talouselämän ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja se vahvistaisi osaltaan unionin globaalin ihmisoikeuspolitiikan uskottavuutta.

Suomi on lisäksi tukenut unionin liittymisneuvotteluja Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Ne saatiin päätökseen huhtikuussa 2013. Liittyminen tulee vahvistamaan ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista Euroopan unionin alueella. Samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että unioni ja sen jäsenmaat noudattavat itse ihmisoikeuksia riittävän tehokkaasti ja korkeatasoisesti. Kun tämä pystytään varmentamaan, unioni ja jäsenmaat voivat edistää vakuuttavasti ihmisoikeuksien maailmanlaajuisia toteutumista yhteisten arvojen pohjalta.

MAA JA VALTIO

© Mico Sirén

Dubrovnikin vanhaa
kaupunkia.

Kroatia

- 4 262 140 asukasta
(Eurostat 1.1.2013)
- pinta-ala (2012) 56 590 neliökilometriä, joka on 16,7 prosenttia Suomen pinta-alasta.

Oikealla Näkymä Hvarin linnakkeesta Hvarin saarella.

© Mico Sirén

Rinna Kullaa

PhD, yliopistotutkija, Euroopan ja kansainvälisten suhteiden dosentti, Jyväskylän yliopisto

Kroatia on vuosisatoja ollut eri puolilta tulevien kulttuurien leikkauspisteessä. Myös muuttoliike on 1400-luvulta alkaen vaikuttanut Kroatian alueella asuvien elämään.

1800-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan saakka siirtolaisiksi lähdettiin Etelä- ja Pohjois-Amerikkaan.

Tuorein muuttovirta 1990-luvulta lähtien on suuntautunut Länsi-Eurooppaan, Pohjois-Amerikkaan ja Australiaan.

Tämän päivän Kroatia on muiden teollistuneiden maiden tavoin ikääntymässä. Bruttokansantuotteen kasvattamisen mahdollisuuksia taas nähdään etenkin turismissa.

Kroatian maantiede, luonto ja kansa

Entisen Jugoslavian seitsemästä sittemmin itsenäistyneestä tasavalasta Kroatia on toinen Euroopan unioniin liittyvä maa. Ensimmäisenä unioniin liittyi Kroatian pohjoinen naapuri Slovenia vuonna 2004, vuoden 2013 heinäkuussa perässä seurasi Kroatia.

Kroatia on ensimmäinen valtio, joka liittyy unioniin yksin, ilman muita uusia jäsentulokkaita. Aiemmin näin teki Kreikka liittyessään silloiseen Euroopan yhteisöön vuonna 1981.

Kroatiassa on 4 262 140 asukasta (2013), joista valtaosa asuu pohjoisen alankoalueilla. Vain 14 prosenttia asuu vuoristossa. Kroatian pinta-ala on 56 590 neliökilometriä (2012), mikä on 16,7 prosenttia Suomen pinta-alasta. Rajanaapureita on viisi: Slovenia, Unkari, Serbia, Bosnia ja Hertsegovina sekä Montenegro.

Kroatian maapinta-ala on 56 603 ja meripinta-ala 31 067 neliökilometriä. Maan muoto ja sijainti ovat tuoneet sen

© Lehtikuva

**Zagrebissa liikennöivät
Kroatian valmistamat
raitiovaunut.**

yhteyksiin monien Euroopan alueiden ja niiden kulttuurien kanssa. Keski-Euroopan yhdeksästä luonnonmaantieteellisestä vyöhykkeestä Kroatiaassa on koillisessa alankoinen eli pannoninen vyöhyke, luoteessa Keski-Euroopan Alpit, lounaassa Välimeren alue ja idässä Dinaarien vuorijono.

Slovenian ja Kroatian rajalta pohjoisessa Montenegron ja Kroatian rajalle etelässä on 527 kilometriä. Slovenian ja Kroatian rajalta lännessä on Serbian ja Kroatian rajalle idässä 464 kilometriä. Kroatia jakaantuu kolmeen maantieteelliseen vyöhykkeeseen: alankoiseen (pannoniseen) kuuluu 55 prosenttia maaperästä pohjoisessa, Adrianmeren rannikkoalueeseen 31 prosenttia ja vuoristoihin 14 prosenttia pinta-alasta.

Keskieurooppalainen kulttuuri levisi Kroatiaan itävaltalaisien, puolalaisten, saksalaisten, slovakkien, tšekkien ja unkarilaisten kansanryhmien vuorovaikutuksesta. Ne toivat pohjoisesta pääasiassa katolista, mutta myös protestanttista ja juutalaista vaikutusta.

Välimeren suunnalta suurimmat

vaikutteet tulivat ensin Rooman valtakunnasta, sitten Italiasta. Kroatialla on Adrianmerellä mittava rannikkoalue. Kroatia on ja on ollut samanaikaisesti myös osa Balkanin niemimaan historiaa. Itäinen ortodoksinen kristinuskonto sekä islamin uskonnon ja kulttuurin vaikutteet ovat saapuneet Kroatiaan serbien, bosnia-laisten ja turkkilaisten kautta etelästä ja idästä.

Kroatiassa on 127 kaupunkia, ja liki 60 prosenttia väestöstä asuu kaupungeissa. Silti vain pääkaupungissa Zagrebissa on yli puoli miljoonaa asukasta (792 875 vuonna 2011), mikä on ollut haaste maan teollistumiselle. Toisen maailmansodan jälkeen Zagrebista kehittyi tärkeä sosialistisen Jugoslavian teollisuuskaupunki. Sen lähistölle syntyi merkittäviä esikaupunkeja, joista asukkaat käyvät päivittäin töissä Zagrebissa.

Kroatian liittyttyä EU:hun Zagrebin

Viisi suurinta saarta

Cres	405 km ²
Krk	405 km ²
Brač	395 km ²
Hvar	297 km ²
Pag	284 km ²

Korkein vuori

Dinara 1 803 m

Viisi suurinta kaupunkia

Zagreb	792 875
Split	178 102
Rijeka	128 624
Osijek	108 048
Zadar	75 082

merkitys luultavasti kasvaa, sijaitsehan se maan pohjoisosassa, josta on vain 143 kilometriä Slovenian pääkaupunkiin Ljubljanaan. Zagrebin vetovoima ja Slovenian asukkaiden liikkuvuus todennäköisesti lisääntyvät työläinsäädännön yhtenäistessä ja rajanylityksen helpottuessa.

Kroatialla on 5 835 kilometriä pitkä, rikkonainen rannikko, joka saari-
neen on vuosisatoja ollut kontaktipinta monille eri meriteitä saapuneille kulttuureille ja niiden kasveille. Suurin saarista on Cres, pinta-alaltaan 405 neliökilometriä.

Ilmasto on moninainen. Pannonista alankomaata hallitsee mannermainen säätila, jolloin sademäärä on suurimmillaan huhti-syyskuussa, rannikkovyöhykkeellä sadekausi taas ajoittuu tiheiden, voimakkaiden matalapaineiden takia loka-huhtikuulle. Vuoristoinen rannikko pakottaa mereltä tulevan ilman nousuliikkeeseen, mikä tuo sateita. Rannikolle tyypillisiä ovat *bora*-nimellä kutsutut navakat, puuskaiset tuulet, joita syntyy kylmän ja kuivan tuulen puhaltaessa mantereelta merelle, erityisesti talvella. Tuulen ollessa navakimmillaan rannikon moottoritiet on ajoittain suljettava.

Kun etelä- eli *jugo*-tuuli puhaltaa

mereltä mantereelle, Pohjois-Afrikan rannikolta tuleva lämmin ilma sekoittuu kosteaan Välimeren ilmaan aiheuttaen voimakasta merenkäyntiä ja tuoden sadetta rannikolle.

Lempeä *mistral*-tuuli puhaltaa kesäisin iltapäivällä luoteesta mereltä mantereelle tuoden miellyttävän virkistävän tuulahduksen kesähelteeseen.

Adrianmeren rannikko on suotuisa turismille, meriliikenteelle ja kalastukselle. Suolaisen meriveden lämpötila on keskimäärin yhdeksän astetta talvella ja 23–25 astetta kesällä.

Kaikki Kroatian joet virtaavat joko etelään tai kaakkoon laskien Mustaanmereen tai Adrianmereen.

Kroatian kahdeksan suojeltua kansallispuistoa ja 11 luonnonpuistoa kattavat kahdeksan prosenttia maan pinta-alasta. Kansallispuistoista kuuluisin ja suosituin on Plitvice, joka kuuluu Unescon maailmanperintökohteisiin.

Kroatiassa kasvaa runsaita laven-
telipeltoja, jotka kattavat suuria osia esimerkiksi Hvarin saaresta ja Slavonian tasangoista.

Kroatian väkiluku on kasvanut 1900-luvulla, vaikka sitä ovat heikentäneet maastamuutto, epidemiat, ensimmäinen ja toinen maailmansota sekä Jugoslavian 1990-luvun hajoamissodat.

Asukasluku

(väestölaskennat)

1857	2 181 499
1890	2 854 558
1900	3 161 456
1910	3 460 840
1921	3 443 375
1931	3 785 455
1948	3 779 858
1961	4 159 696
1981	4 601 469
1991	4 784 265
2001	4 437 460
2011	4 284 889

Kuten yleensä Euroopan teollistuneissa maissa, Kroatiankin väestö on ikääntymässä. 1980-luvulta lähtien syntyvyys on ollut negatiivinen. Vuonna 1953 nuoria (alle 21-vuotiaita) oli 34 prosenttia koko väestöstä, vuonna 2001 vain 24 prosenttia. Yli 60-vuotiaita oli 1953 väestöstä 12 prosenttia, vuonna 2001 jo 22 prosenttia.

Kroatian työllisyyteen ja talouden rakenteeseen ovat vaikuttaneet myös 1990-luvun Jugoslavian hajoamissodat. Niiden jälkeen suuri määrä sotaveteraaneja jäi varhaiseläkkeelle. Ennen sotien alkamista vuonna 1991 väestöstä 45 prosenttia oli työssäkäyviä, 17 prosenttia eläkeläisiä. Sotien jälkeen vuonna 2001 väestöstä 42 prosenttia oli työssäkäyviä, 23 prosenttia eläkeläisiä.

Vuosina 1960–1990 nopeimmin kasvava työllistävä sektori oli teollisuus, joka edelleen on suurin työllistäjä. Vuodesta 1990 nopeimmin kasvava ala on ollut palveluammatit, maatalouden osuus on pienentynyt. Vuonna 1961 maatalous työllisti 43,7 prosenttia työikäisistä, vuonna 2001 enää vain noin 11 prosenttia.

Jugoslavian hajotessa Kroatian maa-

© Susanna Niiranen

talouden viennin sisämarkkinat pienenevät. Kroatian pohjoisilla alangoilla olisi mahdollista lisätä ja tehostaa maataloutta, mutta valtio on 1970-luvulta lähtien tuonut enemmän maataloustuotteita kuin vienyt niitä. Kroatian alangoilla kasvatetaan karjaa ja siellä on myös metsäteollisuutta. Rannikoilla kasvavat sitruunat, mandariinit, oliivit ja viikunat ja kasvatetaan kalaa ja äyriäisiä.

Vaikka turismi on kasvava ala, Kroatian bruttokansantuotteesta matkailun osuus on vain noin parikymmentä prosenttia. Vuonna 1991 maassa vieraili 1 346 000 ulkomaista turistia, vuonna 2011 luku oli 9 927 000. Silti matkailualaa pystytään vielä kasvattamaan maan sijainnin ansiosta. EU-jäsenyys tuonee isää matkailijoita ja palvelualojen työpaikkoja. Palvelusektori on myös tärkeä palvelujen viennin muoto.

Kroatia on 2000-luvun alusta alkaen ollut etnisesti hyvin homogeeninen maa, jossa 90 prosenttia väestöstä on kroaatteja. Vuonna 2011 serbejä oli 4,4 prosenttia, bosnialaisia 0,7, italialaisia 0,4, albaaneja (2001) 0,4, unkarilaisia 0,3 ja sloveeneja 0,3 prosenttia. Samana vuonna 86 prosenttia kansalaisista ilmoitti olevansa katolisia ja alle viisi prosenttia ei-uskontokuntiin kuuluvia.

Alueen historiaa ovat muokanneet useat muuttoliikkeet. 1400- ja 1700-lukujen aikana turkkilaisten Osmanien valtakunnan vallatessa Balkanin niemimaan etelästä, muuttoliike suuntautui pois Kroatian alueelta kohti Itävalta-Unkarin keisarikunnan turvallisempia osia, nykyisiin Itävaltaan ja Unkariin, Tšekkiin, Slovakiaan, Romaniaan, Italiaan ja Vojvodinaan (Serbian pohjoisosan itsehallinnollinen provinssi). Osmanien valloituksen aiheuttama muuttoliike oli asteittaista. Samanaikaisesti serbejä muutti kaakkoisesta Euroopasta Kroatiaan. 1800-luvun alussa Serbian voitettua osmanit sodassa muuttoliike kääntyi

Itävalta-Unkarin muista osista Kroatiaan, ja alueelle saapui unkarilaista, romanialaista, itävaltalaisista, tšekki-, slovakki- ja saksalaisista väestöä.

Muuttoliikkeiden toinen vaihe alkoi 1800-luvulla ja kesti ensimmäiseen maailmansotaan. Tuolloin kroaatteja muutti Etelä- ja Pohjois-Amerikkaan. Maastamuutto Amerikkaan alkoi rannikkoa reunustavilta saarilta ja eteni vuoristoalueille, sitten mantereelle. Yksi muuttoliikkeen tärkeimmistä syistä oli alueen hidas teollistuminen ja siitä johtunut alhainen elintaso.

Kroatian teollistuminen alkoi 1800-luvulla (metsäteollisuudesta ja maataloustuotannosta). Myös maailmansotien välillä rannikon kroaatit muuttivat edelleen Amerikkaan. Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen 1960-luvulle saakka tapahtui poliittista maastamuuttoa, kun italialaiset ja saksalaiset etniset ryhmät, sotaan osallistuneet sekä ne, jotka sodan jälkeen eivät halunneet jäädä asumaan sosialistiseen yhden puolueen valtioon, muuttivat maasta, pääosin Länsi-Eurooppaan, Pohjois-Amerikkaan ja Australiaan.

Talouden rakenne ja taloustilanne ajoivat kroaatteja siirtolaisiksi myös

Iltapäivän lepo hetki kuumassa Dubrovnikissa.

© Mico Sirén

Turismi

Vuonna 2012 Kroatiaassa vieraili 10 138 696 ulkomaista matkailijaa, joiden yhteenlaskettuja yöpymisiä oli 57 079 967.

Vuoden 2013 tammi-marraskuussa turisteja kävi jo 10 681 715 ja heidän yöpymistensä määrä oli 59 149 849.

Tilastokeskus 2014

© Mico Sirén

1960–1990-luvuilla, tuolloin Länsi-Eurooppaan. Muuttajat olivat valtaosin kouluttamatonta väestöä, joka suuntasi Eurooppaan Kroatian harvaanasutuilta alueilta. Kroatian asukastiheys on yhä verrattain alhainen, keskimäärin 75,8 asukasta neliökilometriä kohden, mikä on vain 2,2 henkeä enemmän kuin vuonna 1961. (Suomen asukastiheys 2013 on 17,9 asukasta neliökilometriä kohden, joskin se Uudellamaalla on 172 asukasta.)

Tilanne on muuttunut 1990-luvulta alkaen, kun maasta on muuttanut etenkin korkeasti koulutettua, nuorta väestöä. Se on muuttanut Länsi-Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan sekä Australiaan. Jugoslavian hajoamissotien seurauksena maastamuuttoa on lisännyt myös pakolaisuus. Kaikkiaan Kroatian alueelta on 1900-luvun alusta lähtien muuttanut noin 1 450 000 henkeä Pohjois-Amerikkaan, noin 200 000 Etelä-Amerikkaan, noin 240 000 Australiaan ja noin 400 000 Eurooppaan, joista noin 270 000 Saksaan ja noin 25 000 Ruotsiin.

Turismi on Kroatialle todellinen kasvuala.

Dalmatian rannikon vedenalaista elämää.

© Mico Sirén

HISTORIA

© Mico Sirén

Diocletianuksen palatsi.

Balkanin niemimaa Rooman vallan aikana

Sinisellä Kroatia nyky muodossaan ja Rooman aikaiset kaupungit nyky nimillä

Rooman valtakunnasta keskiaikaan: kaupunkivaltiot ja Kreikan sivistysperintö

Euroopan ensimmäinen sivilisaatio kehittyi Balkanin niemimaan rannikoilla ja sen eteläosissa Egeanmerellä. Antiikin ajan Kreikka (800 eaa–500) nautti niemimaan rannikosta ja ilmastosta, joka on ympäri vuoden suotuisa viljelylle. Välimeren toisella puolella sijaitseva Egyptin Niili oli kaupankäynnin tärkeä kulkuväylä ja verkostoi Kreikan myös aikaisemman Egyptin sivistyksen perintöön. Alueelle syntyi elämäntapa ja kulttuuri, joka suosi

merenkulkua ja siirtolaisuutta. Silloin rakentuivat alkeellinen maatalous ja laidunjärjestelmät myös Balkanin niemimaan rannikolle.

Kreikkalainen sivilisaatio oli merenkulkuvaltakunta. Valtio oli heikko ulkopuolisia hyökkäyksiä vastaan, mutta kävi vilkasta kauppaa ja oli kosketuksessa muiden kulttuurien kanssa, jotka olivat sen voimavara ja toivat vaikutteita kreikkalaiseen kulttuuriin. Kreikan sivistyksen perustana olivat itsehallinnolliset yhteisöt ja kattavan poliittisen eheyden puute. Tästä ajasta ja Kreikan valtakunnasta kertovat muun muassa Homeroksen teokset

Ilias ja Odyseia. Sivistyksen pohjaksi olivat nousseet 500-lukuun eaa. mennessä kaupunkivaltiot. Kreikka muodosti kaupunkivaltioita Balkanin niemimaan eteläosaan sekä Adrianmeren, Egeanmeren ja Mustanmeren rannoille ja levisi näin tämän päivän Kroatian rannikolle, mutta ei sisämaahan.

Kaupunkivaltioissa alemmat sosiaaliset luokat nousivat aateliston rinnalle ja elinkeinoja olivat muun muassa keramiikan ja metallien valmistus. Antiikin Kreikan aikana nykyisen Kroatian sisämaassa asui illyrialaisia heimoja, joiden kanssa kreikkalaiset kävivät kauppaa raaka-aineista rannikolla. Kreikan sivistykseen kuuluivat kirjallisuus ja filosofia, valtio pyrki pois taikauksesta kohti suvaitsevaisuutta.

Roomalaiset ja slaavien saapuminen alueelle

Rooman valtakunta alkoi vallata Balkanin niemimaata 300–200 eaa. Se rakensi vankkojen kivillä päällystettyjen teiden verkoston, joka kulki ristiin rastiin läpi Balkanin niemimaan, myös Kroatian rannikolla. Alueelle rakennettiin kaupunkien verkosto, joka oli tihein rannikkoalueilla sekä Kroatian pohjoisessa sijaitsevilla alankomailla.

Pannoniset alangot ovat alue, jota

ympäröivät Karpaattien Alpit pohjoisessa ja idässä sekä Dinaariset Alpit etelässä ja lännessä. Alue ulottuu Wienin kaupungista Satu Maren kaupunkiin pohjoisessa ja Zagrebista Belgradiin etelässä. Heikoimmin kaupunkiverkosto kehittyi Slavoniasa, jossa maanviljely oli hallitseva elinkeino. Rooma käytti tieverkostoaan väylänä Italiasta etelään Balkanin niemimaalla sekä puolustuslinjana. Valtakunnan tunnetun *divide et impera* -periaatteen mukaan Balkanin niemimaan heimot tuli hajottaa toinen toisistaan ja näin saada ne Rooman keskusvallan hallintaan. Rooma edisti ylempien, omistavien luokkien etuja.

Rooman valloituksien ja valtakauden aikana Kreikan talous kärsi ja valtio lamaantui lopulta myös poliittisesti. Tästä huolimatta Kreikan sivistys säilyi arvostettuna yläkulttuurina myös Balkanin niemimaan rannikoilla. Suurin vaikutus Rooman valtakunnalla oli sisämaan illyrialaisiin heimoihin, jotka kasvoivat ja rikastuivat. Viininviljely, josta Kroatia edelleen tunnetaan sekä esimerkiksi tekstiilinviljely kehittyivät molemmat tasangoilla. Illyrialaisien heimojen sotilaisista monet nousivat korkeaan sotilasarvoon, heistä tunnetuimpina Diocletianus, jonka palatsin paikka Splitissä on nähtävissä tänäkin päivänä.

Rooman valtakunta kärsi rikkonai-

Diocletianuksen palatsi, Ch.-L. Clérisseun piirros Robert Adamin teoksessa *Ruins of the Palace of Diocletian*. Lontoo 1764.

Balkanin niemimaa 1200-luvun alussa

suudesta. Se muutti 300-luvulla hallinto-paikkansa Italiasta Konstantinus Suuren (Rooman keisari 306–337) perustamaan Konstantinopoliin Mustanmeren vesi-väylän suulle. Tällöin Balkanin niemimaan merkitys valtakunnan keskeisenä kuljetus-väylänä kasvoi. Rooma itse kärsi tunnet-tujen germaanisten barbaariheimojen, frankkien, itägoottien, saksien ja vandaali-en hyökkäyksistä.

Rooma jakautui läntiseen ja itäiseen osaan vuonna 395. Itäisen Konstantinopo-lin ympärille kehittyneessä valtakunnassa syntyi Bysantin kulttuuri. Läntinen osa valtakuntaa jatkoi kehitystään Rooma-

keskeisenä.

Valtakunnan jakauduttua kahtia Balka-nin niemimaata alkoivat valloittaa slaavit, jotka saapuivat Tonavan itäpuolelta. Kro-atialaiset slaaviheimot vaelsivat nykyisestä Puolasta, Ukrainasta ja Valko-Venäjältä Rooman valtakunnan Illyricum-nimiseen provinssiin, joka ulottui Savajoen länsipuol-lella Istriasta Pohjois-Albaniaan.

Tonavan laakson slaaviheimoista valta-osa eli maanviljelyksellä ja jäi siksi elin-keinolleen sopiville Pannonian alangoille 700-luvulla. Heimot maksoivat veroja ja maksuja Bysantin keisarille.

Balkanin niemimaan slaavit jakautui-

vat pohjoisen Adrianmeren sloveeneihin, Adrianmeren ja Drinajoen välissä asuviin kroaatteihin, Keski-Balkanin mantereen serbeihin ja Mustanmeren rannikon bulgaareihin. Adrianmeren rannikolla asuvat sloveenit ja kroaatit saivat vaikutteita läntisestä Pyhän Rooman valtakunnasta 800-luvulla. Tuolloin paavi Leo III kruunasi frankkien kuninkaan Kaarle Suuren Pyhän Rooman valtakunnan keisariksi. Kaarle Suuri liitti Dalmatian rannikon piiriinsä. Kaarle Suurta luonnehditaan usein ensimmäiseksi Euroopan yhdistäjäksi, koska hänen valtakuntansa torjui Eurooppaan suuntautuneita hyökkäyksiä, jotka muuten olisivat valloittaneet mannerta ja pilkkoneet sitä.

Kroatian keskiajan kuningaskunta

Kroaateilla ei ollut omaa itsenäistä keskiaikaista valtakuntaa. Heimot asuivat *župa*-nimisissä lääneissä, joita johtivat *župan*-nimikkeellä kutsutut hallitsijat. Prinssit hallitsivat useampia läänejä kerrallaan. Kroaatit onnistuivat perustamaan kuningaskunnan, joka 900-luvulla kuningas Tomislavin johtamana sijoittui pohjoisen Dravajoen ja etelässä Adrianmeren väliin.

Uskonnollisten ja poliittisten kiistakysymyksien vuoksi Rooman valtakunta hajosi kahtia vuonna 1054. Bysantin kaupungin (entinen Konstantinopoli) ja kulttuurin ympärille kehittyi itäinen ortodoksinen kristinuskko. Läntisessä valtakunnassa kehittyi katolinen kristinuskon- to ja kirkko. Katoliset kristityt seurasivat Roomassa asuvaa paavia ja ortodoksit Konstantinopolin patriarkkaa.

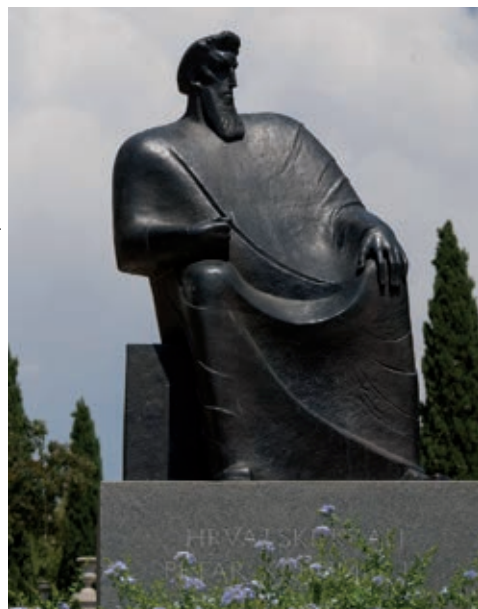
Tomislavin jälkeen seuraava merkittävä kroatialainen kuningas Krešimir IV päätti, että kroatialaisissa messuissa käytettäisiin latinan kieltä sitä edeltäneen slaavien oman, glagoliittisin kirjaimin kirjoitetun kielen sijaan. Rooman sivistyksen vaikutus siis jatkui Kroatiassa ja ennen pitkää myös katolisuus.

Lyhytaikainen Kroatian kuningaskunta kukistui 1000-luvun lopussa.

Vuoden 1102 *pacta conventa* -sopimuksesta lähtien aluetta johtivat unkarilaiset kuninkaat aina 1500-luvulle saakka, mistä huolimatta kroatialainen ylimystö säilytti merkityksensä. Kroatialla oli itsehallinto sisäpolitiikassa, ja sopimuksen mukaisesti Unkari pidättäytyi uudelleen asuttamasta Kroatiaa. Käytännössä Unkarin hallinto jakoi Kroatian alueen kahteen osaan: eteläiseen Dalmatiaan ja pohjoiseen Slavoniaan, johon se asutti jonkin verran unkarilaisia maanomistajia. Se myös palkitsi suurilla maaomaisuuksilla niitä aatelisia kroaatteja, jotka taistelivat Ventsian tasavaltaa vastaan. Näin syntyivät Kroatian vaikuttavat aatelisuvut Zrinski ja Frankopani.

Unkarin hallitsija nimitti 1100-luvulla *ban*-nimellä kutsutun käskynhaltijan pääkaupunkiin Zagrebiin. Kroatialle luotiin

Ivan Meštrovićin patsas Šibenikissä © Mico Sirén

Kaksi merkittävää kroatialaista kuningasta

Tomislav
(910–928)
Krešimir IV (yllä)
(1059–1079)

Kaksi vaikuttavaa aatelissukua

Zrinski (1300–
1600-luvuilla)
Frankopani (1100–
1600-luvuilla)

Balkanin niemimaa 1500-luvulla

sabor-nimellä kutsuttu kansanedustus, joka Unkarin kuninkaalla oli oikeus kutsua koolle. Kristinuskosta tuli myös yksi maan johtovoimista. Kirkko omisti suuria kartanoja ja sen jäsenet palvelivat myös valtion virkatehtävissä.

Venetsian tasavallan ja Pyhän Rooman valtakunnan vaikutus

Täisen Bysantin valtakunta taisteli 1000-luvulla Balkanin niemimaalla bulgaareja ja serbejä vastaan näiden sotieissa itäisessä sisämaassa omien valtakuntien puolesta. Samanaikaisesti

venetsialaiset kauppiat, pankkiirit ja kauppalaivasto kasvattivat jalansijaa merenkulussa ja ulkomaankaupassa Adrianmeren rannikoilla ja Egeanmerellä. Nämä olivat saavuttaneet vapaatulliaseman Bysantilta. Venetsia hankki valtiolle Dalmatian rannikkokaistaleen ja sen kaupunkeja mukaan lukien Zadarin 1200-luvulla. Tästä ajankohdasta lähtien rannikon kroaatit kasvoivat hallinnollisesti erillään mantereen kroaateista, jotka asuivat alankomaan alueella.

Pyhän Rooman valtakunnan joukot valloittivat Bysantin valtakunnan 1200-luvulla, mutta ortodoksikansat eivät antau-

tuneet koskaan kokonaan lännestä saapuneelle valloitukselle eivätkä omaksuneet läntisen roomalaisen kirkon valtaa. Turkkilaiset osmaniheimot sen sijaan valtasivat Konstantinopolin idästä Mesopotamiasta käsin. Edelleen ne valtasivat Balkanin niemimaata 1300- ja 1400-luvuilla idästä ja etelästä edeten kohti pohjoista Unkaria.

Osmanien hallintojärjestelmä ei ollut koskaan saumaton vaan alueelliset olosuhteet ja lainkäyttö vaihtelivat. Paikalliset erityisjärjestelyt olivat yleisiä esimerkiksi silloin, jos tietty kaupunki tai ryhmä tuotti valtakunnalle tärkeää kauppatavaraa tai lisäsi sen turvallisuutta. Osmanit järjestivät hallintonsa siten, että valtakunta antoi siviilihallinnon tehtävät pääasiallisesti kirkkoille. Eri uskonnot olivat siis ne, jotka säilyttivät Balkanin slaavien kansallisuudet osmanien vallatessa niemimaata. Osmanien valtaus poisti tulleeja alueelta ja loi suotuisan kaupankäynnin perustan kroatialaisille käsityöläisille ja myös esimerkiksi mantereen pienviljelijöille.

Osmanien valtakunta valloitti 1400-luvulla lähestulkoon koko Balkanin niemimaan, mutta ei Kroatian maakuntia, jotka kuuluivat Unkarin alaisuuteen. Kaupankäynti ja merenkulku olivat tuolloin haasteellisia tälle mannermaiselle vallalle, ja kroaatit säilyivät pääasiallisesti roomalaiskatolisen kristinuskon vaikutuksen alaisena. Osmanit valloittivat Kroatian ja muut alueet Venetsialta sekä Unkarilta vasta 1500-luvulla, mutta eivät Dalmatian rannikkokaistaletta eivätkä pientä Montenegron ruhtinaskuntaa.

Dubrovnikin itsenäinen kaupunkivaltio, joka oli perustettu 600-luvulla, ei koskaan kuulunut osmanien hallintojärjestelmään eikä ollut sen lainsäädännön alainen. Sen asukkaat sen sijaan maksoivat vuosisatojen ajan veroja naapurivaltioista voimakkaimmalle, ensin Venetsialle, sitten Unkarille ja viimeiseksi osmaneille. Dubrovnik oli Dalmatian rannikon johtava

kaupankäynnin ja kulttuurin keskus. Kaupunki säilyi autonomisena ja määräsi myös omasta ulkopolitiikastaan. Se otti mallia Venetsian tasavallan paikallishallinnosta ja sitä hallitsivat suuri ja pieni kaupungin-neuvosto.

Unkari ajautui sisällissotaan vuonna 1521. Osmanien vallattua Belgradin ja sen joukkojen edetessä pohjoiseen kohti Wieniä käytiin myös valtataistelua itävaltalaisen Habsburgien suvun kuningashuoneen valtaa puoltaneiden ja vastustavien ryhmien välillä. Habsburgit tulivat valtaan Unkarissa ja Kroatian sabor valitsi itävaltalaisen arkkiherttua Ferdinandin Kroatian kuninkaaksi vuonna 1527. Tämä tapahtui kahden merkittävän, Zrinskin ja Frankopan aatelisperheen tuella.

Habsburgit valloittivat Unkarin takaisin osmaneilta 1600-luvun lopulla, jolloin Itävalta liittoutuneena Puolan, Venetsian ja Venäjän kanssa hyökkäsi osmaneja vastaan. Itävalta onnistui valtaamaan osma-

Wikimedia Commons

Hans Bocksberger vanhemman näkemys Ferdinand I:stä.

neilta Budan vuonna 1686 ja Belgradin vuonna 1688 samalla kun Venetsia valtasi Etelä-Kreikan.

Kroatian kuningaskunnan manneralueet toimivat tuona aikana puskureina Osmanien valtakunnalle, mikä jätti ne tuhotuiksi myrskyisän sodan jälkeen. Sota päättyi vuonna 1699 Karlowitzissa solmittuun sopimukseen, jonka mukaan Itävalta sai Transilvanian, Kroatia Slavonian ja suuren osan Unkaria. Sopimus takasi Venetsialle suuren osan Dalmatiaa. Puola sai takaisin aikaisemmin menettämiään alueita, ja Itävallasta tuli Keski-Euroopan mahtivalta.

1800-luvulla Osmanien valtakunta rappeutui lähinnä sisäisen uusiutumisen ja hallinnollisen tehottomuuden takia. Osmanit eivät koskaan olleet kovin tehokkaita verojen kerääjiä, vaikka valtakunta hallinnollisesti oli suvaitseva ja moninainen.

Ranskan vallankumous ja Napoleon Balkanilla

Ranskan vallankumous 1789 vaati uusia veljeyden, vapauden ja tasa-arvon periaatteita yhteiskunnalle, jonka perustana aikaisemmin olivat olleet monarkia, aristokratia ja katolinen kirkko.

Vallankumousellinen ajattelu levisi Keski-Euroopasta Balkanille ja haastoi Itävallan monarkian, jonka vallan alla kroaatit tuolloin asuivat Kroatiaassa, Slavoniassa, Pannonian alankomaa-alueilla ja Dalmatiassa.

Ranskan vallankumousta seurasivat Napoleonin sodat, jolloin Ranska pyrki tuomaan koko läntisen Euroopan yhden vallan alle, kuten Kaarle Suuri oli aikoinaan tehnyt. Vuosina 1806–1812 osmanit taistelivat aikaisempia liittolaisiaan Englantia ja Venäjää vastaan Balkanin niemimaalla. Sodan aikana, vuosina 1804–1809 Ranska otti haltuunsa asteittain Dalmatian, Istrian, osan pannonista Kroatiaa, Sloveniaa ja Triesten. Napoleon kaipasi jalansijaa Adrianmerellä, joten Ranska yhdisti nämä alueet Illyrian maakunniksi ja osaksi Napoleonin valtakuntaa vuonna 1809. Kunnianosoituksena antiikin Kreikalle ja Rooman valtakuntaa edeltäneille muinaisajoille Napoleon kutsui provinsseja Illyria-nimellä, mutta tätä aikakautta enempiä kuin Kroatian slaaveja ei tule sekoittaa antiikin illyrialaisiin heimoihin.

Sotaa edeltäneinä vuosina 1767–1777 Itävalta oli yhteisesti nimittänyt Slavonian, Kroatian ja Dalmatian myös Illyriaksi ja hallinnut näitä erillisinä kuningaskuntina Wienistä. Napoleonin sotien loppuessa Dalmatia kuului taas Itävallalle. Vuonna 1814 Itävallan asevoimat valloittivat Illyrian alueet – Kroatian, Slavonian ja Dalmatian – takaisin Habsburgien valtakuntaan. Tuolloin Dalmatia liitettiin Itävaltaan ja Kroatia sekä Slavonia Unkarin kuningaskunnan maa-alueiksi, tai unkarilaisittain siihen liitetyiksi kuningaskunniksi. Kroaatit säilyttivät muinaiset autonomisen paikallishallinnon muotonsa saborin ja Unkarin nimittämän ban-arvonimisen sijaishallitsijan.

Vaikka alue kuului Ranskalle lyhyen ajan, vain noin kuusi vuotta, sillä oli suuri vaikutus alueelle. Vallankumouksellisen Ranskan politiikka oli vapauttaa maaorjat antamalla heille viljelymaita. Illyriaan luotiin Napoleonin lakikoodi, maita metsetettiin uudelleen, tehtiin maankunnos-

tussuunnitelma ja rakennettiin parempia teitä. Ranskan hallinto toimi koronkiskontaa vastaan uudistamalla ammattikuntajärjestelmän. Napoleon asetti myös kaikki kroaatit maakunnissa Ranskan sotaväen kutsunnan alaisiksi.

Ranskan hallinto lopetti myös Dubrovnikin kaupunkivaltion vuosisatojen kestäneen itsehallinnon. Vuoden 1808 jälkeen kaupunki oli osa Dalmatiata. Dalmatiassa asuneiden kroatialaisten oli vaikea hyväksyä uusi keskitetty hallintomuoto, mutta monilla ranskalaisilla uudistuksilla oli pitkäaikainen vaikutus.

Balkanin niemimaan kauppareitit muuttuivat 1800-luvun alussa, mistä rannikolla asuvien kroaattien talous kärsi. Dalmatian rannikosta, aiemmasta kaupankäynnin keskipisteestä, tuli liiketönnin reuna-alue. Napoleonin perustaman Illyrian valtion tuomat hallinnolliset, taloudelliset ja kulttuuriset uudistukset kuitenkin muodostivat perustan 1830- ja 1840-lukujen illyrialaiselle kulttuuriliikkeelle. Myöhemmin liike edusti ajatusta, jonka mukaan eri maakunnissa Unkarin ja Itävallan hallintojen alla asuneet eteläslaavit voisivat asua yhdessä omassa valtiossaan.

1800-luku ja Habsburgien valta

Turkkilaisen Osmanien ja itävaltalaisen Habsburgien valtakuntien taistellessa alueesta Balkanin niemimaan slaavit eivät koskaan olleet itsenäistyneet eivätkä yhdistyneet yhdeksi kansaksi yhden vallan alla. Bulgaarit ja serbit erosivat kroaateista ja sloveeneista ollessaan itäisen ortodoksien uskon sekä Bysantin kulttuurien vaikutteiden alla. Sloveenit ja kroaatit taas kuuluivat läntiseen, Pyhän Rooman katolisen uskonnon ja länsikulttuurien piiriin. Kulttuurivaikutteet kroaateille, jotka asuivat pääasiallisesti Kroatiaassa, Slavoniassa ja Dalmatiassa, tulivat slaavilaisuuden lisäksi Saksasta ja Italiasta ja poliittinen vaikutus 1800-luvun alussa myös Napoleonin Ranskasta. Tärkeä ero oli myös siinä, että serbit olivat Balkanilla

Yale University Library

Ljudevit Gaj (1809–1872) oli johtava kroatialainen kirjailija ja kustantaja, joka syntyi Zagorjen alueella Krapinan kaupungissa Pohjois-Kroatiassa saksan-kieliseen kotiin. Hänen äitinsä oli saksalainen ja isä slovakki. Gaj opiskeli etnistä antropologiaa Budapestin, Grazin ja Wienin yliopistoissa. Hän tutustui suurella mielenkiinnolla Johann Herderin filosofian teorioihin, jotka korostivat kielitieteellisen syntyperän tärkeyttä identiteetille. 1930-luvulla Gaj johti ryhmää aatelisia, jotka halusivat liittää yhteen eteläslaavit mukaan lukien serbit, kroaatit, bulgaarit ja sloveenit. He kutsuivat itseään **illyrialaiseksi liikkeeksi**. He halusivat perustaa yhden yhteisen kirjakielen. Samanaikaisesti vuodesta 1827 unkarilainen hallinto yritti vaatia, että unkarin kielestä tulisi Kroatian virallinen kieli. Gaj perusti kirjallisuuden aikakauslehden Zagrebissa vuonna 1835, ja ajan mittaan illyrialaisen liike muutti organisaationsa poliittiseksi puolueeksi. Kun illyrialaista tuli Kansallispuolue-niminen ryhmä *saborissa*, Gaj joutui jättämään roolinsa siinä, koska ei ollut syntyperältään aatelinen. Vuonna 1848 Unkarin aloittaessa kapinan Habsburgeja vastaan illyrialainen liike koki pienen voiton, kun liikkeen jäsen, kroatialainen eversti **Josip Jelačić** asetettiin Kroatian sijaishallitsijaksi. Gajin poliittinen ura päättyi epäonnistuneeseen yritykseen ajaa yhteisen valtion muodostamista Serbian kanssa sekä rahankiristyskandaaliin. Gaj on haudattu Zagrebiin Mirogojin hautausmaalle.

ensimmäinen kansa, joka vapautti itsensä osmanien vallasta ja perusti oman valtionsa niemimaalle 1800-luvun alussa.

Erityisesti rannikolla asuneet kroaatit olivat vastustaneet Ranskan alueella kehittämää keskitettyä valtaa. Vallattuaan alueen Ranskalta Habsburgit asettivat papit takaisin vastuuseen opetuksesta ja antoivat aatelisille takaisin heidän etuoikeutensa. Itävaltalainen monarkia palautti sortavan hallinnon, joka ankaruutensa-kin vuoksi tuki toisinajattelijaliikkeiden, kuten niin kutsutun illyrialaisen liikkeen, kukoistusta Kroatiassa 1830–1840-luvuilla. Muistojä Ranskan vallankumouksen tasa-arvosta ja siviilihallinnosta oli vaikea sammuuttaa, vaikka Napoleonin sodat Euroopassa olivatkin ohitse.

Vuonna 1848 uusi vallankumouksellinen aalto valtasi Euroopan Ranskasta ja vaati toistuvasti muun muassa enemmän kansanvaltaa ja parempia työoloja työläisille. Levottomuuksien seurauksena maaorjuus poistettiin Habsburgien valtakunnassa. Kroatiassa ei pantu käytäntöön virallista maareformia, mutta maaorjuuden lakkautus tuotti muutoksen taloudelliseen todellisuuteen. Alue siirtyi tuolloin rahatalouteen, jossa markkinat hallitsivat talousvaihtoa, ja siten maanviljelyksen oli pakko kehittyä kilpailukykyisemmäksi, mikä oli ollut vaikeaa niin kauan kuin maaorjuus säätelivät tuotantoa. Maaorjat siirtyivät viljelemään itsenäisesti maa-alueita, joihin heidät oli aikaisemmin kiinnitetty, mutta maksoivat korvauksia tästä aatelisille.

Ban-arvo oli myös kehittynyt keskiajalta nyt sijaishallitsijan asemaksi. Samana vuonna 1848 Kroatian sijaishallitsijaksi asetettiin ban Josip Jelačić, joka puhui ajan kroatialaiskulttuurin mukaisesti slaavikansojen yhtenäisyyden puolesta, mutta hän myös kannusti slaavikansoja asettumaan juuri Habsburgien kuningaskunnan taakse, unkarilaista Magyar-kansanliikettä vastaan. Jelačić onnistui kääntämään ainakin osan eteläslaavien yhtenäisyyden puolesta puhuneesta kansanliikkeestä

väliaikaisesti unkarilaista itsenäisyysliikettä ja vallankumousta vastaan. Jelačić muistetaan Kroatian kansalle tärkeänä ja hyvänä sijaishallitsijana.

Itävalta kärsi tappioita sodissaan Italiaa ja Saksaa vastaan, mikä johti vuoden 1867 sovitteluratkaisuun. Tämä muutti Habsburgien kuningaskunnan Itävalta-Unkarin kaksoismonarkiaksi. Tällöin Kroatia palasi Unkarin hallinnon alle lukuun ottamatta Dalmatiaa, joka jäi Itävallalle Napoleonin sotien jälkeisen jaon mukaisesti. Eteläslaavit eivät kuitenkaan lopettaneet itsehallintoon pyrkivää keskustelua ja vaatimuksia autonomialle; niitä esitettiin nyt ajoittain myös Kroatian valtiopäivillä saborissa. Sovitteluratkaisu loi perustan Kroatian autonomisille oikeuksille, mutta jätti monen kansallisen liikkeen johtajan tyytymättömäksi. Tyytymättömyyttä lisäsivät vuoden 1878 tapahtumat, jolloin Itävalta-Unkari miehitti naapurin Bosnia-Hertsegovinan.

Autonomiset alueet kuten Dalmatia kukoistivat taiteellisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti. Osmanien vallan heikentyessä 1800-luvun alussa ja Serbian itsenäistytessä nämä autonomiset alueet olivat myös ensimmäiset, jotka muut kilpailevat vallat kuten Itävalta ja Venäjä halusivat valloittaa. Alueiden itsenäiseen ja siviilihallinnon kehittämiseen viittaavat pyrkimykset olivat uhka monarkian rakenteille.

Vuoden 1878 tuomat muutokset

Vuoden 1878 Berliinin kongressissa eurooppalaiset suurvallat jakoivat Balkanin niemimaan. Kokous pyrki löytämään ratkaisun Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Italian, Itävalta-Unkarin ja Venäjän välillä, jotta voitaisiin hallita Osmanien valtakunnan hajoamisen seurauksia. Kuten jo antiikin Kreikan aikana meriyhteydet olivat edelleen tärkeitä politiikan ja yhteiskuntien kehitykselle, sillä Adrianmeri, Välimeri, Mustameri ja nyt Niili Suezin kanaalin kanssa olivat kuljetusväyliä, joita pitkin käytiin sotaa ja kauppaa.

Ban

Unkarin hallitsija nimitti 1100-luvulla *ban*-nimellä kutsutun paikallisen käskynhaltijan Zagrebiin. Nimikettä käytettiin Kroatiassa myös 1800- ja 1900-luvuilla. Sillä viitattiin korkeimpaan virkamieheen Kroatiassa.

Banovina

Nimi, jota käytettiin Kroatian maakunnista. Vuoden 1939 kompromissisopimuksessa, jossa Kroatialle annettiin liittovaltion asema, sille luotiin yksi yhtenäinen banovina-niminen alue.

Sabor

Kuninkaan koolle kutsuma kansanedustus, josta tuli myöhemmin Kroatian parlamentin nimi.

Župa

Nimi läänille, jossa asui slaavilaisia heimoja. Niitä johtivat *župan*-nimikkeellä kutsutut hallitsijat.

Josip Jelačić asetettiin vuonna 1848 Kroatian sijaishallitsijaksi eli baniksi.

1880-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan asti Kroatiaassa velloii keskustelu serbien ja kroaattien yhteistyön mahdollisuuksista. Autonomiia ja itsenäisyyttä tavoittelevat eteläslaavit alkoivat yhä enemmän nähdä Serbian tulevaisuuden esimerkkinä eikä Itävalta-Unkaria enää aiempaan tapaan nähty väylänä itsenäiseen Kroatian valtioon.

Virkamiehet kuten katolinen piispa Joseph George Strossmayer puhuivat Kroatian kansan oikeuksien puolesta 1800-luvun lopulla. Strossmayerin tarkoituksena oli luoda perusta autonomiselle Kroatialle Itävalta-Unkarin sisällä. Tästä Kroatiaasta voisi hänen mukaansa kasvaa yhteinen eteläslaavien valtio. Vaikka eteläslaavit olivat jakautuneet neljään kansalaisuuteen ja uskonnoltaan ortodokseihin ja katolisiin, tämän ajattelun mukaan he kaikki kuuluivat samaan kansallisuuteen. Strossmayer perusti kouluja ja tuki taidetta. Samanaikaisesti toiset tahot puhuivat slaavien yhtenäisyydestä. Oikeuden puolue oli kansallinen ääriliike, jota johti Ante Starčević. Liikkeen linjaus kuitenkin oli, että Kroatian tulisi johtaa ja dominoida aluetta. Oikeuden puolueella oli myös taipumus tarkastella serbejä kroaatteja vähempiarvoisena kansana, joka oli ottanut ortodoksisen uskonnon ja omaksunut Bysantin kulttuurin. Liike pyrki Suur-Kroatian luomiseen.

Vuoden 1910 väestönlaskennan mukaan Kroatian kuningaskunnassa oli 1 603 354 kroaattia ja 644 955 serbiä. Sen sijaan 1800-luvun lopulla eteläisessä naapurissa Bosnia-Hertsegovinassa 43 prosenttia väestöstä oli serbejä, 39 prosenttia muslimeja ja 18 prosenttia katolisia kroaatteja. Unkarilaiset hallitsijat pyrkivät hallitse-

maan Kroatiaa kilpailuttamalla etnisiä ryhmiä ja antamalla etuoikeuksia etupäässä serbivähemmistölle. Vuonna 1903 naapurivaltiossa Serbiassa tuli valtaan uudistusmielinen kuningas Petar (Pietari I) Karađorđević. Vuonna 1908 Itävalta liitti itseensä Bosnia-Hertsegovinan. Nämä tapahtumat kannattivat ja yhdistivät eteläslaavilaista ajattelua myös Kroatiaassa.

Eurooppalaisten suurvaltojen aikakauden loppu

Talous kasvoi 1900-luvun alussa Euroopassa. Miehet saivat yleisen äänioikeuden ja koulutusta lisättiin. Itävalta antoi äänioikeuden miehille Dalmatiassa ja Kroatiaassa vuonna 1907. Kansanedustajien määrä valtiopäivillä *saborissa* pidettiin tästä huolimatta pienenä.

Slavoniassa kaupunkilaisväestön osuus väestöstä kasvoi yli 20 prosenttiin vuosina 1880–1910. Puuteollisuus kasvoi Slavoniassa. Itävalta-Unkarilla oli vuosituhannen alussa moderni ja suuri markkina-alue. Kroatiaassa teollisuus tuotti noin 10 prosenttia bruttokansantuotteesta. Ljubljanska Banka -pankki perustettiin vuonna 1901, ja kroatialaiset sijoittajat sijoittivat pääomansa ensi sijassa slovenialaisiin pankkeihin. Nämä tarjosivat pieniä lainoja, joilla paikalliset vaikuttajat perustivat osuuskuntia. Tuonti- ja vientikauppa Dalmatian rannikolla kasvoivat, vaikka rautateitä ei ollutkaan vielä rakennettu Unkarin hallitsemasta satamasta Rijekasta etelään. Sen sijaan Triesten satamasta oli kulkuyhteyksille tärkeä toinen raide Wieneriin.

Taloukasvusta huolimatta Kroatiaassa neljä viidestä asukkaasta oli maanviljelijöitä, harvat heistä varakkaita. Koska valtaosa oli pienviljelijöitä, maatalous ei ollut kovin tuottavaa. Vain 20 prosenttia Dalmatian maanviljelijöistä oli lukutaitoisia, kun kaikista kroaatteista keskimäärin 60 prosenttia osasi lukea. Tuottavuus ja talous kasvoivat Slavoniassa, Dalmatiassa ja Kroatiaassa, mutteivät riittävän nopeasti asukasmäärään nähden. Vuosituhannen

Eteläslaavit

ovat joukko slaavilaisia kansoja, jotka puhuvat eteläslaavilaisia kieliä. Eteläslaaveja ovat bosnialaiset, bulgarialaiset, kroaatit, makedonialaiset, montenegrolaiset, serbit ja sloveenit sekä näiden yhteyteen kuuluvat pienemmät kansallisuudet.

alussa noin seitsemän prosenttia kroaateista muutti maasta etsimään parempaa toimeentuloa pääasiallisesti Pohjois- ja Etelä-Amerikkaan.

Zagreb oli 1900-luvun alussa Kroatian hallinnollinen keskus. Noin 60 prosenttia kaupungin asukkaista oli etnisiä kroaatteja. Kaupungissa oli paljon opiskelijoita ja teollisuustyöntekijöitä. 1910-luvulla, ennen ensimmäistä maailmansotaa kroaatit odottivat yhteiskunnallisia muutoksia. Koko väestön osallistuminen politiikkaan nousi esiin uutena ilmiönä 1900-luvun alussa kaikkialla Euroopassa. Etniseen identiteettiin perustuvat poliittiset puolu-

et nousivat Itävalta-Unkarin hallitsemilla alueilla Kaakkois-Balkanin niemimaalla ja kyseenalaistivat vallitsevan poliittisen järjestelmän.

Vuosina 1912–1913 kroaattien naapurivaltio Serbia taisteli voittoaisti Balkanin sodissa ja liitti Kosovon sekä Pohjois-Makedonian itseensä sodan loputtua. Itävallan sotilasjohtoa huolestutti Serbian asema mahdollisena uhkana Itävallalle Bosnia-Hertsegovinassa. Kroatiassa ja Sloveniassa levisi ajattelu suuremmasta eteläslaavien yhtenäisestä valtiosta, vaikka yksimielisyyttä sen muodosta ei ollut. Eteläslaavien yhtenäisyyteen pyrkivää

Kroaattien ja serbien koalitie -liittoutuma pyrki yhteistyöhön. Sen johtajina toimivat toimittaja Frano Supilo ja asianajaja Ante Trumbić.

ajattelua, niin kutsuttua jugoslavismia, haastoi se rakenteellinen tosiasia, että Kroatia ei käynyt kauppaa merkittävässä määrin Serbian tai Bosnia-Hertsegovinan kanssa. Kroatian, Slavonian ja Dalmatian talous- ja liiketoiminta oli kytkeytynyt Itävalta-Unkariin.

Kroatian serbit ja kroaatit etsivät yhteenkuuluvaisuutta Dalmatian sekä Kroatian ja Slavonian keskiajan kolminaisen kuningaskunnan mallin mukaan. Uusi jugoslavismi-liike luotiin Dalmatiassa 1880-luvulla. Se omaksui itselleen aikaisemman illyrialaisen liikkeen perinnön.

Kroaattien ja serbien koalitie -liittoutuma pyrki yhteistyöhön. Siihen kuului useita eri poliittisia puolueita. Koalition johtajia olivat toimittaja Frano Supilo ja asianajaja Ante Trumbić. He pyrkivät yhdistämään Dalmatian sekä Kroatian ja Slavonian yhden hallinnon alle. Supilo ja Trumbić eivät olettaneet, että serbit hyväksyisivät katolisen uskonnon tai sen johdon. Sen sijaan he pyrkivät siihen, että tulevaisuudessa yhteinen kieli ja kirjallisuus voisivat yhdistää Kroatiassa asuvat

serbit ja kroaatit. Ajatus oli, että eteläslaavien yhtenäisyydelle voitaisiin luoda paremmat puitteet esimerkiksi julkaisemalla samaa kirjallisuutta kyrillisillä ja latinalaisilla aakkosilla.

Jugoslavismi-aatteen mukaan serbit kuuluivat kroaattien kanssa samaan kansakuntaan Kroatiassa. Esimerkiksi Serbian itsenäinen puolue, jota johti vetovaltainen poliitikko Svetozar Pribićević, liittyi myös tähän koalitioon, joka voitti vuoden 1906 vaaleissa 46 paikkaa 88 kansanedustajan paikasta. Vuosisadan vaihteen nopeiden yhteiskunnallisten muutosten aikana lupaa valtiopäivien järjestämiselle ei ollut annettu, joten nämä olivat ensimmäiset vapaat vaalit Kroatiassa 1870-luvun jälkeen.

Unkari haastoi kroaattien ja serbien koalition kielipoliittisesti ja vaati unkarin kielen käyttöä valtion toimissa ja koulutuksessa. Itävalta taas ei sallinut Dalmatian liittämistä Kroatiaan ja Slavoniaan. Koalitie riitaantui Itävalta-Unkarin kanssa, ja vuosina 1908–1910 Unkari keskeytti valtiopäivät useaan otteeseen. Poliitiikka

oli siis varsin rikkonaista ensimmäistä maailmansotaa edeltävillä vuosikymmenillä.

Ensimmäinen maailmansota

Kansallisromanttiseen aikakauden ajatteluun liittyi kiinnostus vallankumoukselliseen maanalaiseen toimintaan. Lähimpiä esimerkkejä ja inspiraatiota toivat Balkanin niemimaalle vuosisadan alun Venäjän vallankumoukselliset liikkeet ja Ranskan vallankumouksen perinne. Itävalta-Unkarin asettamat rajoitteet, kuten lehdistösensuuri, olivat omiaan herättämään mantereen pääkaupungeissa opiskelevan nuorison kiinnostusta kiellettyihin liikkeisiin ja myös terrorismiin.

Zagrebissa asui runsaasti opiskelijoita, ja suuri osa ajan kroaattialyköistä opiskeli Budapestissa, Grazissa ja Wienissä. Aikakauden vallankumoukselliseen nuorison ajatteluun kuului tapa nähdä tulevaisuus utopiana. 1900-luvun alussa tehtiin useita salamurhayrityksiä ennen kuin Nuori Bosnia -nimiseen organisaatioon kuuluva bosnialainen serbinuori onnistui murhaamaan Itävalta-Unkarin kruununprinssi Ferdinandin Sarajevossa kesäkuussa 1914. Sarajevon laukaukset aiheuttivat Itävallan ja Serbian välille niin kutsutun heinäkuun

kriisin, koska ampuja kuului serbien tukemaan salaseuraan.

Itävalta-Unkari julisti sodan Serbialle heinäkuussa 1914, ensimmäinen maailmansota oli syttynyt.

Sodassa taistelivat keskusvallat Itävalta-Unkari, Saksa, Bulgaria ja Osmanien valtakunta liittoutuneita Serbiaa, Isoa-Britanniaa, Ranskaa, Venäjää, Yhdysvaltoja, Italiaa, Kreikkaa ja Romaniaa vastaan.

Sodan syntyyn oli monia syitä.

Sivistyneistö opiskeli korkeakouluissa ja omaksui teorioita yksilöiden ja ryhmien itsemääräämisperiaatteista ja -oikeudesta. Yksilönvapaudet eivät kuitenkaan olleet todellisuudessa kehittyneet eikä politiikka pystynyt vastaamaan aikakauden haasteeseen tarjoamalla riittäviä ratkaisuja kansalaisille. Talouskasvun siivittämänä Euroopan suurvallat kilpailivat kiivaasti keskenään siirtomaista vuosisadan vaihteessa. Imperialismin tavoitteet ajoivat suurvallat ristiriitaan toinen toisensa kanssa. Perinteisen diplomatian aikakausi, jonka kulta-aikaa oli ollut 1800-luku, oli ohitse.

1900-luvun alussa solmittiin monia yhteisiä puolustussopimuksia ja tehtiin sotasuunnitelmia, jotka vesittivät aikaisemman perinteisen diplomatian mahdollisuudet. Kun lähdettiin ensimmäiseen

Gavrilo Princip (vas.) ampui Itävalta-Unkarin kruununprinssi Franz Ferdinandin (oik.) eli Sarajevon laukaukset. Alkoi ensimmäinen maailmansota.

Arkistokuva

Arkistokuva

maailmansotaan, monen maan sotilasjohto ja kansalaiset uskoivat sodan olevan ohi muutamassa kuukaudessa. Sota kuitenkin kesti marraskuuhun 1918 ja koski kaikkia yhteiskunnan osa-alueita. Eurooppalaisen taiteen ja kulttuurin sota muutti peruuttamattomasti.

Sotatoimet johtivat talouspulaan, maanviljelijät panttasivat tuotteitaan eivätkä lähettäneet niitä kaupunkeihin. Erityisesti Dalmatiassa nähtiin nälkää. Kroaatit, jotka olivat taistelleet sodassa Itävalta-Unkarin puolella, kutsuivat itseään vihreiksi kaadereiksi ja ottivat omin luvun haltuunsa viljelymaita omistajilta.

Ensimmäisen maailmansodan aikana kroaattien ja serbien koalition johtajat Frano Supilo (1870–1917) ja Ante Trumbić (1864–1938) toimivat maanpaossa, Jugoslavia-komiteassa. He tähtäsivät siihen, että sodan loputtua valta vaihtuisi ja eteläslaavit voisivat itsenäistyä. Komitea halusi edustaa kroaatteja, serbejä ja sloveeneja, ja se asettui vuonna 1915 Lontooseen.

Serbian armeija kärsi suuria menetyksiä sodassa. Vuonna 1915 armeija joutui perääntymään Kosovon ja Albanian halki Balkanin niemimaan läpi Korfun saarelle. Ainoastaan noin puolet armeijasta selvisi

hengissä ja uudelleen varusteltu armeija keskitettiin Thessalonikin kaupunkiin. Serbian hallituksen pääministeri Nikola Pašić oli valmis suostumaan ympärysvaltojen ehdotukseen, että sodan lopussa Italialle luovutettaisiin osa Adrianmeren rannikkoa Dalmatiasta. Jugoslavia-komitea suostui siihen, että Serbian armeija toimi sen nimissä, vaikka Kroaattien ja serbien koalition toinen johtaja Supilo erosi komiteasta.

Korfun kokouksessa kesällä 1917 sovittiin, että sodan jälkeen perustettaisiin yhteinen Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunta Serbian Karađorđevićin kuningassuvun hallinnassa. Tässä kuningaskunnassa kansallisuuksilla olisi omat autonomiset alueensa.

Kroatian kansan talonpoikainpuolueen johtaja Stjepan Radić vastusti Kroatian kuningaskuntaan liittämistä ja pyysi tukea Kroatian tasavallan itsenäisyydelle muun muassa Yhdysvaltain presidentiltä Woodrow Wilsonilta. Pariisin rauhan-

neuvotteluissa Istria liitettiin Italiaan, ja Benito Mussolinin fasistipuolue valtasi Rijekan kaupungin vuonna 1923.

Kroatia ensimmäisessä Jugoslaviassa: Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunta

Balkanin niemimaata ympäröineet Itävalta-Unkarin, Venäjän ja Osmanien valtakunnat hajosivat ensimmäisen maailmansodan loputtua. Enemmistö kroaateista kannatti Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunnan muodostamista. Kuningaskunnassa Dalmatian, Slavonian ja Kroatian kroaatit asuisivat yhdessä valtiossa. Yksi uuden valtion suurimmista haasteista oli yhdistää Itävalta-Unkarin talousverkostoihin kuuluneet alueet Kroatia ja Slovenia Serbian talouden kanssa. Yksi uuden valtion suurimmista haasteista oli yhdistää Itävalta-Unkarin talousverkostoihin kuuluneet alueet Kroatia ja Slovenia Serbian talouden kanssa. Myös siitä keskusteltiin kiivaasti, miten valta ja rajat Jugoslavian sisällä jaettaisiin. Yhteiskuntapolitiikka oli kuningaskunnassa verraten vapaamielistä ja suosi eurooppalaisen identiteetin kehittämistä.

Kuningaskunnan syntyessä 74 000 asukkaan Zagreb oli sen toiseksi suurin kaupunki. Vuoteen 1929 tultaessa asukasluku oli kaksinkertaistunut 185 000 asukkaaseen. Kaupunki kehittyi arkkitehtuuriltaan tuonaikaisen eurooppalaisen tyylin mukaiseksi ottaen esimerkiksi erityisesti Wienistä ja Otto Wagnerin tyylistä. Kroatia säilytti rautatieverkostonsa Itävaltaan ja Unkariin. Zagrebista tuli sodan jälkeen uuden valtion kaupallinen keskus, jossa oli sotien välisenä aikana noin neljä kertaa enemmän teollisuusyrityksiä kuin Belgradissa. Kroatian teollisuus toipui suhteellisen nopeasti ja Kroatian pankeissa oli kaksi kertaa enemmän pääomaa kuin Belgradissa. Kroatian teollisuuden kasvua 1920-luvulla tukivat liikepankit, jotka vetivät puoleensa ulkomaista pääomaa pääasiassa Itävallasta ja Unkarista.

Arkistokuva

Stjepan Radić (1871–1928) oli Kroatian talonpoikaispuolueen (1904) perustaja ja merkittävä 1920-luvun poliitikko, joka vaati Kroatialle itsehallintoa ja tavoitteli eteläslaavien liittovaltiota, jossa serbit ja kroaatit olisivat tasavertaisia.

Vuoden 1921 perustuslaki keskitti vallan kuninkaan, Belgradissa olevien ministeriöiden ja Serbian poliittisten johtajien käsiin. Parlamentaariseen kuningaskuntaan luotiin keskitetty yksikamari-nen kansanedustuslaitos, joka on yleinen pienissä, yhtenäisissä valtioissa, muttei tyydyttänyt eteläslaavien itsenäisyyttä ajavan jugoslavismi-periaatteen luojia tai niitä, jotka halusivat nähdä Kroatian tulevaisuudessa osana liittovaltiota.

Sotien välisenä aikana kuningaskunnassa pidetyissä vaaleissa äänestettiin pääsääntöisesti etnisyyden perusteella. Talonpoikaisspuolue oli suurin kroatialainen puolue. Vaikka Radićilla olisi ollut valta muodostaa enemmistöhallitus esimerkiksi vuoden 1923 vaaleissa, hallituksen muodostivat lopulta Serbian pääministeri Nikola Pašić ja Serbian itsenäisyyden puolueen johtaja Svetozar Pribićević. Radićin ollessa opetusministerinä lyhyesti 1920-luvun puolivälissä hän aloitti myös Kroatian historian opetuksen Zagrebin yliopistossa.

Perustuslain kumoaminen 1929 ja autoritaarinen Jugoslavia

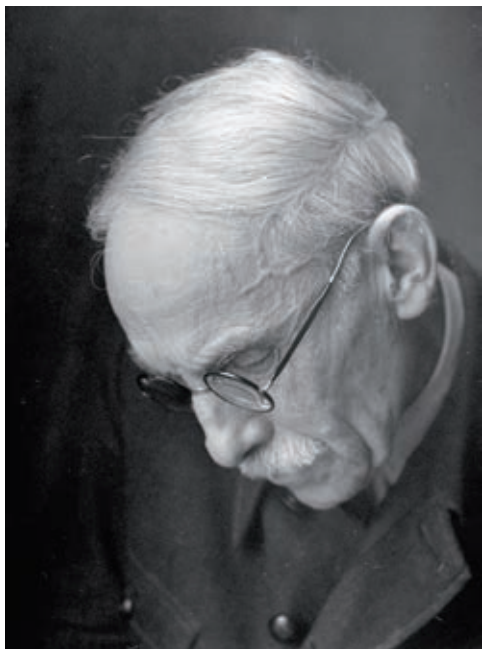
Erimielisyys valtion hallinnon periaatteista kääntyi monesti tappeluksi 1920-luvun lopulla parlamentissa, *skupština*ssa. Talonpoikaisspuolueen Radić murhattiin parlamentissa vuonna 1928. Hän kuoli radikaalipuolueen kansanedustajan, montenegrolaisen Pašićin luoteihin.

Parlamentaarinen vastakkainasettelu ja väkivalta kuningaskunnan valtiopäivillä johtivat parlamentin ja perustuslain kumoamiseen vuonna 1929. Serbian kuningas Aleksandar nimesi maan uudelleen Jugoslaviaksi ja loi autoritaarisen hallinnon, jonka tarkoituksena oli saada aikaan yhtenäisempi valtio.

Aleksandar poisti kuningaskunnan 33 provinssia ja perusti niiden tilalle yhdeksän osaa. Uuteen valtioon tuli sensuuri ja koulutusta uudistettiin. Samana vuonna alkoi maailmanlaajuinen lama, ja kansainvälisten maataloustuotteiden hinnat laskivat. Teollisuuden kasvattamiseksi tarvittavan länsimaisen pääoman saanti vaikeutui. Erityisesti kärsivät Kroatian pankit, joiden pääoma tuli pääasiassa keskieurooppalaisista lähteistä. Valtio selvisi lamasta kuitenkin verrattain hyvin.

Kun kuningas muodosti Jugoslavian valtion, itsenäisyyspuolueen johtaja Svetozar Pribićević vangittiin suojalain nimissä ja hänet karkotettiin maasta vuonna 1931. Talonpoikaisspuolueen johtajaksi tuli kroaattipoliitikko Vladko Maček, jota niin ikään syytettiin terrorismisuunnitelmista, vaikkei hän edustanut vallankumouksellista ääriajattelua tai terrorismia. Maček kuitenkin istui vankilassa vuosina 1933 ja 1934.

Puoluejohtajana hän keskittyi talonpoikaisspuolueen rakentamiseen sekä haki Kroatialle autonomisia oikeuksia Jugoslaviassa. Mačekin maltillisuudesta huolimatta kuninkaallinen diktatuuri johti usean ääri liikkeen syntyyn sekä koko Jugoslaviassa että sen sisällä Kroatiassa. Näistä surullisenukuluista on Kroatian vallankumouksellinen organisaatio,

Vladko Maček (1879–1964) toimi Kroatian talonpoikaisspuolueen johtajana vuodesta 1928 vuoteen 1964, vaikka eli maanpaossa toisen maailmansodan jälkeen.

Ustaša-liike, jonka nimi viittaa kapinaan. Sitä johti Jugoslavian aikana pieni ryhmä maanpaossa Italiassa olevia kroaatteja, ja se nojasi maasta muuttaneiden kansainväliseen verkostoon. Sen päämääränä oli syöstä kuningas Aleksandar vallasta ja tuhota Jugoslavian valtio. Liikettä johti Ante Pavelić, joka etsi kontakteja 1920-luvun lopulla fasisistisen Italian johtajien joukoista. Ustaša perusti nuorisoseuroja ja koulutti muutama sata aktivistia. Liike vetosi rasistiseen maailmankuvaan ja syyllisti serbejä vääryyksistä.

Ustašan jäsen murhasi kuningas Aleksandarin vuonna 1934 Marseillessa. Vuoteen 1938 Jugoslaviaa johti serbialaisen poliitikon Milan Stojadinovićin hallituskooalitio, vaikka Maček vapautettiin vankilasta kuninkaan murhan jälkeen.

Vuonna 1935 Jugoslavia allekirjoitti Vatikaanin kanssa sopimuksen, joka antoi opetusvaltuudet katolisille kouluille. Tarkoitus oli saada enemmän kroaatteja kannattamaan Jugoslaviaa, mutta se oli myös kielteinen uudistus maallisiin arvoihin nojaavan talonpoikaisliikkeen näkökulmasta. Tämän lisäksi Dalmatiassa valmistetun sementin ja Kroatian valmistetun puutavaran vienti romahti. Jugoslavia oli lopettanut Kansainliiton vaatimuksen mukaisesti ulkomaankaupan Italian kanssa tämän vallatessa Etiopian vuonna 1935, mistä kärsi Dalmatian rannikon talous.

Kroatia saa liittovaltion aseman Jugoslaviassa

Poliittinen umpikuja johti vuonna 1939 kompromissisopimukseen, joka antoi liittovaltioaseman Kroatialle muuten keskitetyssä Jugoslavian valtiossa. Kroatia myös hallinnoi sopimuksen mukaan omaa budjettiaan. Kroatiaan kuuluivat myös Dalmatia, Dubrovnik ja Vukovar. Kroatiassa asui 4,4 miljoonaa asukasta, joista 866 000 oli serbejä.

Valitettavasti kompromissi syntyi hyvin myöhään, vain viikkoa ennen kuin Hitler aloitti toisen maailmansodan. Italia oli jo vallannut naapurimaan Albanian

keväällä 1939. Kroatian asema Jugoslavian valtiossa pysyi epävarmana vuoteen 1941 asti, jolloin toinen maailmansota alkoi myös Jugoslaviassa.

Toinen Jugoslavia: toinen maailmansota ja Kroatia

Antikommunistinen ensimmäinen Jugoslavian valtio yritti aktiivisesti välttää sotilasliiton natsi-Saksan kanssa ennen toista maailmansotaa. Siksi se solmi sopimuksen Benito Mussolinin johtaman ulkopoliittisesti aggressiivisen naapurimaansa Italian kanssa vuonna 1936 ja liittyi Bulgarian, Kreikan ja Turkin kanssa Balkanin puolustussopimukseen vuonna 1938.

Toinen maailmansota syttyi syksyllä 1939 akselivaltojen Italian, Saksan ja Japanin sekä liittoutuneiden Ranskan, Ison-Britannian ja Neuvostoliiton välille. Jugoslavia solmi tuolloin lopulta diplomaattiset suhteet myös Neuvostoliittoon Saksan vallattua Ranskan keväällä 1940.

Arkistokuva

Ustaša-liikkeen muodosti Jugoslavian aikana pieni ryhmä maanpaossa Italiassa olevia kroaatteja. Liikettä johti Ante Pavelić.

Balkanin niemimaa 2. maailmansodassa

Samana vuonna Jugoslavian naapurimaista Unkari liittyi akselivaltoihin, ja Bulgaria ja Romania vuonna 1941. Mussolini valtasi Kreikan.

Iso-Britannia, joka jo tuolloin taisteli Pohjois-Afrikassa akselivaltoja vastaan, lähetti divisioonia Pohjois-Kreikkaan. Toisen maailmansodan taistelujen ympäröimän Jugoslavian oli lopulta pakko allekirjoittaa sopimus akselivaltojen kanssa.

Liittoutuminen akselivaltojen kanssa johti kuitenkin välittömästi sotilasvallankaappaukseen Belgradissa, jossa Jugoslaviaa hallinnut holhoojahallitus ja prinssi

Paul syöstiin vallasta. Vallankaappaus pääkaupungissa sai tukea myös niiltä, jotka edelleen vastustivat vuoden 1939 kompromissisopimusta, jossa Kroatialle oli annettu liittovaltion asema ja luotu sille oma banovina-niminen yhtenäinen alue. Kansalaisten mielipide Belgradissa tuki sotilasvallankaappausta iskulausein ”pikemminkin sota kuin sopimus, mieluummin kuolema kuin orjuus”. Kaupungin tapahtumat pilasivat Saksan suunnitelman ottaa Balkanin niemimaa haltuunsa ilman taistelua ennen sen suunnittelemaa hyökkäystä Neuvostoliittoon. Belgradin noustessa kapinaan kolmen vallan

sopimusta vastaan Saksan joukot aloittivat Jugoslavian valtauksen huhtikuun alussa vuonna 1941.

Natsi-Saksa kävi kymmenen päivän pituisen salamasodan Jugoslavian kanssa kesäkuussa, mikä tuhosi valtion perusrakenteet. Valtio jaettiin moniin eri osiin Bulgarian, Italian, Saksan ja Unkarin kesken. Niin sanottu Itsenäinen Kroatian valtio julistettiin syntyneeksi äärioikeistolaisen Ustaša-liikkeen hallinnon alaisena. Liike ilmoitti itsenäisen valtion syntyneeksi jo ennen kuin Jugoslavia oli virallisesti antautunut. Saksa ja Italia tunnustivat valtion, jota johti Ustašan päällikkö Ante Pavelić.

Kroatian suurimman poliittisen puolueen, talonpoikaipuolueen johtaja Vladko Maček ei olisi suostunut valtion johtajaksi natsi-Saksan alaisuuteen. Puolue oli myös korostanut sotien välisenä aikana, että Kroatian tulisi löytää autonominen asema osana Jugoslaviaa mieluummin kuin sen ulkopuolella.

Jugoslavian säilyminen yhtenäisenä ei olisi palvellut akselivaltojen alueen valloituksen mukaista tarkoitusta. Koska maalla ei ollut vaaleilla valittua poliittista johtajaa, valtiolta puuttui sisäistä uskottavuutta. Fasistiseen itsenäiseen Kroatiaan liitettiin suurin osa Bosnia-Hertsegovinasta ja luotiin niin sanottu Suur-Kroatia. Kroatian pohjoisosa Medjimurje taas luovutettiin Unkarille ja Dalmatia Italialle, mihin Pavelić myöntyi. Pieneksi kutistunut Serbia hallitsi Saksa.

Toinen maailmansota ja sisällissota

Toinen maailmansota Jugoslaviassa oli kaoottinen. Natsi-Saksa otti haltuunsa maita niin nopeaan tahtiin, ettei johdonmukaisen hallinnon rakentaminen ollut mahdollista eikä natsi-Saksa ollut siihen sotasuunnitelmissaan edes pyrkinyt. Adolf Hitler oli olettanut, että kroaatit asettuisivat natsi-Saksan puolelle sen hyökätessä Jugoslaviaan. Näin ei kuitenkaan enemmistö asukkaista tehnyt.

Kroatiaa hallitsi yhdessä Pavelićin

kanssa merkittävällä tavalla Saksan armeija, jonka SS-joukot toimivat itsenäisesti valtion sisällä. Fasistisen Kroatian ulkopoliittikkaa johti Saksa, ja sen kansalaiset pelkäsivät Pavelićin alaisia paikallispoliisivoimia. Natsi-Saksan hallintokulttuuriin kuului rasismi myös Kroatiassa. Natsiaatteen mukaan tietyt etniset ryhmät olivat puhtaampia ja lähempänä arvosettua arjalaista rotua kuin toiset. Ustašaliikkeen uskomuksen mukaan serbit olivat alempi rotu. Sen päämäärä oli puhdistaa Itsenäinen Kroatian valtio muista etnisistä ja uskonnollisista ryhmistä mukaan lukien serbit, juutalaiset ja romanit. Ustašaliike julisti, että Kroatian 1,9 miljoonasta serbistä kolmannes karkotettaisiin maasta, kolmannes pakotettaisiin kääntymään Kroatian katoliseen uskoon ja kolmannes tapettaisiin. Liike pääosin saavutti tämän päämäärän sodan aikana.

Ustaša-joukot alkoivat karkottaa etnisiä ryhmiä Saksan miehityksen alettua ja kielsivät serbian kielen kyrillisten aakkosten käytön. Juutalaiset pakotettiin käyttämään vaatteissaan tähteä kuten natsi-Saksassa. Tuhansia serbejä tapettiin jo sodan ensimmäisinä kuukausina. Noin 90 000 ihmistä kuoli Kroatian paha-maineisessa Jasenovacin keskitysleirissä vuosina 1941–1945.

Ustašaliike uskoi Kroatian tuhansia vuosia vanhaan historialliseen siteeseen Rooman Vatikaaniin. Kroatian katolinen kirkko toivotti Kroatian itsenäisen valtion tervetulleeksi, mutta kirkon johtajat eivät

Skupština

Maailmansotien välisen Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunnan parlamentti, josta tuli myöhemmin Serbian parlamentin nimi.

Itsenäinen Kroatian valtio

Toisen maailmansodan aikaisen fasistisen valtion nimi oli Itsenäinen Kroatian valtio, kroatiaksi Nezavisna Država Hrvatska, englanniksi Independent State of Croatia.

Kumrovecin kylässä syntyneen Josip Broz Titon (1892–1980) äiti oli sloveeni ja isä kroaatti. Kuvassa Tito poseeraa Jugoslavian marsalkkana 1940-luvulla.

Jugoslavian asevoimat oli vuodesta 1940 pitänyt sisällään Četnik-nimisen sissijoukkosiiven, jonka tarkoitus oli suojella valtiota kotimaan kapinallisilta liikkeiltä sekä ulkopuolisilta uhkilta. Näihin kuuluivat ajan tulkinnan mukaan Ustaša-joukkojen lisäksi myös Vojvodinan unkarilaisvähemmistöryhmät, bulgarialaismyönteiset makedonialaiset ja Kosovon albaanit. Vuodesta 1941 Jugoslaviassa käytiin sekä kolmen osapuolen välistä sisällissotaa että sotaa akse-

livaltoja vastaan.

toimineet Ustašan murhakampanjan puolesta. Vaikka kirkkoa johti nationalistinen arkkipiispa Alojzije Stepinac, kirkko ei laajemmin osallistunut tuho töihin Kroatiassa toisen maailmansodan aikana.

Josip Broz Titon johtama Jugoslavian kommunistinen puolue oli 1920-luvun lopulla puhunut kansainvälisen sosialistisen vallankumouksen puolesta. Myös tämän ajattelumallin mukaan Kroatian olisi tullut erota Serbian johtamasta imperialistisesta Jugoslaviasta, jossa kapitalistit riistivät työläisiä. Vuoteen 1940 mennessä ennen sodan syttymistä Kroatian kommunistisessa puolueessa oli noin 8 000 ja Ustaša-liikkeessä noin 2 000 jäsentä.

Toisen maailmansodan aikana Titon johtamat kommunistisen puolueen partisaanijoukot kamppailivat sekä natsimiehitystä vastaan että sisällissodassa, johon osallistuivat kommunistien lisäksi Ustašaliike ja serbialainen kommunisminvastainen, puolisoitilaallinen, kansallismielinen ja monarkiaa puolustava Četnik-liike. Sodassa partisaanit puhuivat sosialistisen Jugoslavian muodostamisen puolesta.

Kuningasmielisiä četnikkejä johti serbinationalisti ja entinen puolustusministeri Dragoljub "Draža" Mihailović. Liike pyrki luomaan uudelleen Jugoslavian valtion, jota johtaisi Serbian kuningas ja jota dominoisivat serbit. Mihailovićin taktiikka oli odottaa liittoutuneiden joukkojen saapumista Jugoslaviaan ja suurvaltojen aluevaltausta sekä taistella kotimaisia vastustajia vastaan vapautusta odottaessa. Liikettä tuki sodan alussa muun muassa Iso-Britannia, jonka kanssa Serbia oli liittoutunut ensimmäisessä maailmansodassa.

Saksan Neuvostoliiton-valtauksen edistyessä ja akselivaltojen panostuksen alueella heikentyessä partisaanit ja četnikit alkoivat ottaa kiivaammin mittaa toisistaan. Saksan joukot keskittyivät korjaamaan kaivosteollisuuden raaka-aineita Kroatiasta ja lähettämään niitä eteenpäin natsiarmeijan käyttöön. Titon johtamat partisaanit pääsivät vahvoihin aseisiin Bosnian vuoristossa vuoteen 1943 mennessä.

Partisaanit ja četnikit ottavat mittaa toisistaan

Partisaanit olivat vetäytyneet Serbiasta, jossa talonpojat suosivat Mihailjovića. He eivät tienneet paljoakaan kommunismin aatteesta ja partisaanien johtaja Tito tuntui heistä vieraalta. Tito muodosti viisi šokkiprikaatia, joissa taisteli noin tuhat armotonta sissiä. Heille siviiliuhrien määrä ei merkinnyt paljonkaan taisteltaessa vihollista vastaan. Sodanaikaisten legendaaristen partisaanikertomusten joukkoon kuului esimerkiksi kuuluisa prikaatien 200 kilometrin vaellus Bosnian vuorilla. Toinen tunnettu tapahtuma oli kesän 1943 taistelu, jolloin partisaanit jäivät kiinni natsijoukkojen ympäröiminä Sutjeskan laaksossa Bosniaassa. He vapauttivat itsensä saksalaisten käsistä sankarillisella nerokkuudella ja tahdonvoimalla.

Kun Italia antautui liittoutuneille syyskuussa 1943, fasististen akselivoimien kanssa liittoutuneet joukot johtivat vielä suurta osaa Kroatiaista. Maata ei siis vielä ollut vapautettu, vaan sirpaloituneen Jugoslavian alueella käyty sisällissota jatkui. Italialaisten aseet jäivät suurimmaksi osaksi Titon kommunististen partisaani-

joukkojen käsiin ja auttoivat niitä taisteiluissa četnikkejä vastaan. Ison-Britannian johto laskelmoi tuolloin, että partisaanit olivat saavuttamassa johtavan aseman sotilaallisissa operaatioissa ja tulisivat olemaan četnikkejä tehokkaampia natsi-Saksaa vastaan ja asettui siksi partisaanien taakse.

Partisaanit saavuttivat kannatusta maaseudulla vuosina 1943–1944, kun kansalaiset olivat vastaanottavaisia uudenlaisesta tulevaisuudesta puhuvalle liikkeelle. Vaikka partisaaneilla ei ollut raskasta aseistusta eikä sissiarmeija voinut koskaan toden teolla ottaa mittaa natsi-Saksasta, partisaanit olivat silti voittoisia sodassa. Maanpaossa oleva hallitus ei nauttinut suurtakaan luottamusta koko sodan aikana.

Neuvostoliitto vapautti Jugoslavian ulkopuolisesta miehityksestä puna-armeijan koukatessa Belgradin kautta matkalla Berliiniin vuoden 1944 lopulla. Partisaanit astuivat vallan tyhjiöön nopeasti kukistaen četnikit. Puna-armeija ei jäänyt miehittämään Jugoslaviaa. Tito tapasi Winston Churchillin Italiassa, otti vallan Belgradissa ja partisaanit perustivat väliaikaishallituksen. Tuolloin vuoden 1944 lopulla kommunistipuolueella oli vain noin 140 000 jäsentä noin 15 miljoonan asukkaan valtiossa.

Toinen maailmansota päättyi toukokuussa 1945. Sisällissota ja toinen maailmansota vaativat yli 1,7 miljoonaa kuolonuhria Jugoslaviassa vuosina 1941–1945.

Sosialistinen yhden puolueen Jugoslavia

Jugoslavia oli yksi toisen maailmansodan voittajavaltioista, joten maahan ei asetettu liittoutuneiden valvontakomissiota. Jugoslavian kommunistijohto tappoi tuhansia ihmisiä, joita epäiltiin mahdollisesti sen vallan vastustajiksi keväällä 1945. Mihailjović vangittiin ja tuomittiin kuolemaan, arkkipispa Stepinac tuomittiin vankilaan. Sekä Kroatian

Arkistokuva

Dragoljub "Draža" Mihailović (1893–1946) oli kuningasmielinen četnikki ja Jugoslavian kuningaskunnan puolustusministeri.

että Serbian nationalistiset liikkeet kärsivät merkittävät tappiot kommunistisen Jugoslavian syntyessä.

Jugoslaviaa johti ensin kolmen hengen holhoojahallitus, johon kuului yksi kroaatti-, serbi- ja sloveenipoliitikko. Perustuslakia säätävällä kokouksella oli kuitenkin kommunistimyönteinen kokoonpano, jonka puolesta kansalaiset äänestivät syksyllä 1945. Seuraavana vuonna uusi perustuslaki loi yhden puolueen Jugoslavian federatiivisen kansantasavallan.

Jugoslavian liittovaltion muodostivat Kroatia, Serbia, Slovenia, Bosnia-Hertsegovina, Montenegro ja Makedonia. Uuden

valtion tarkoitus oli olla fasisminvastainen maa. Valtion pääkaupungiksi tuli Belgrad. Zagrebista ei voinut tulla uuden valtion pääkaupunkia Ustaša-liikkeen johdettua tuhojaan sieltä käsin. Bosnia oli ollut partisaaniliikkeelle tärkeä tukikohta sodassa, mutta sen pääkaupunki Sarajevo oli liian huonojen kulkuyhteyksien päässä toimakseen Jugoslavian pääkaupunkina.

Titon ja Stalinin välirikko

Jugoslavian valtion rakenteen määrittänyt käänne tapahtui kolme vuotta sodan loppumisen jälkeen vuonna 1948, kun Titon ja Josef Stalinin välit rikkou-

tuivat. Jugoslavian ylin poliittinen johto, johon kuuluivat kroatialaisen Titon lisäksi slovenialainen ulkoministeri Edvard Kardelj, serbialainen salaisen poliisin johtaja Aleksandr Ranković ja montenegrolainen ideologi Milovan Đilas, oli suunnitellut rakentavansa yhden puolueen valtion tarkasti Neuvostoliiton vuoden 1936 perustuslain mukaan. Stalin kuitenkin erotti Jugoslavian Kominformista vuonna 1948. Maa jäi yhden puolueen valtioksi, mutta Neuvostoliiton johtaman kommunismin ulkopuolelle.

Välirikoon oli monta syytä. Toisen maailmansodan jälkeen Stalin oli pyrkinyt noudattamaan läntisten liittoutuneiden kanssa solmimaansa prosenttisopimusta, jonka mukaan Neuvostoliitto saisi 90 prosentin määräysvallan Romaniassa ja 75 prosentin määräysvallan Bulgariassa, kun taas Iso-Britannia saisi 90 prosentin määräysvallan Kreikassa ja Unkarissa. Jugoslavian johto ei kuitenkaan katsonut tarpeelliseksi kunnioittaa Stalinin sopimuksen näkökulmaa.

Tito sen sijaan lähetti aseita Kreikan sisällissodassa taisteleville partisaaneille. Jugoslavia jatkoi rajakiistaa Triesten kaupungista Italian kanssa vuoden 1945 rauhan jälkeen ja arvosteli voimakkaasti Yhdysvaltoja ja Isoa-Britanniaa. Jugoslavian asevoimat ampuivat alas useita yhdysvaltalaisia kuljetuslentokoneita vuosina 1945–1948 Triesten yllä.

Monet Itä-Euroopan kommunistit ihailivat Titoa ja partisaaneja, mistä Stalin ja Neuvostoliiton kommunistit eivät pitäneet. Titon näkökulmasta partisaanit olivat odottaneet sodan aikana puna-armeijan aseellista tukea, jota ei saapunut.

Viisi merkittävintä kroaattikommunistia

Vladimir Bakarić
Savka Dabčević Kučar
Milka Planinc
Stipe Šuvar
Josip Vrhovec

Kominform

Kommunististen ja työväenpuolueiden informaatiotoimisto, jonka tarkoituksena oli koordinoida kommunististen puolueiden kansainvälistä yhteistyötä.

Jugoslavian kommunisteille ei riittänyt syyksi se, ettei Neuvostoliitolla todellisuudessa olisi ollut siihen varaa. Partisaanit olivat ainoa kommunistinen kotimainen armeija, joka oli vapauttanut oman maansa sodasta ja katsoi ansainneensa itsenäisen aseman Neuvostoliitosta sodan jälkeen.

Välirikon jälkimainingeissa Neuvostoliiton taloussaarron ja epäsuosion kohteeksi joutunut Jugoslavian johto sai uudelleen perustella kansalaisilleen ja laajemmalle kansainväliselle yhteisölle – mukaan lukien äskettäin itsenäistyneille entisille siirtomaille – miksi Jugoslavian yhden puolueen kommunistinen järjestelmä oli kuitenkin pätevä valtiomuoto, uusi variaatio kommunistisesta yhden puolueen valtiosta.

Jugoslavian peruspilareiksi luotiin talouteen perustuva työläisten itsehallinto, etnisten ryhmien veljeyden ja yhtenäisyyden periaate sekä hyvät ulkopoliittiset suhteet mahdollisimman monen valtion kanssa. Viime mainitusta periaatteesta kasvoi myöhemmin Sitoutumattomien maiden liike, jota johtivat vuodesta 1961 Tito ja Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasser.

Jugoslaviassa oli liki sata pysyvää suurlähetystä ja lisäksi lukuisia edustus- ja ympäri maailmaa. Ideologia, jonka mukaan Jugoslavia ei kuulunut enempää läntiseen kuin itäiseenkin liittoutumaan, saavutti näkyvyyttä siirtomaavallan rapistuksessa sodan jälkeisenä aikana. Kansainvälinen näkyvyys paransi Titon johtoa asemaa kotimaassaan. Kulttuurin alalla yllettiin hyviin saavutuksiin; bosnialaisen kroaatin Ivo Andrićin romaani Drinajoen silta, jonka kirjailija oli kirjoittanut sodan aikana, julkaistiin vuonna 1945 ja

Vladimir Bakarić (1912–1983) (vas.) oli sodan aikana partisaanitoiminnan organisoija ja sen jälkeen yksi aikansa vaikutusvaltaisimpia poliitikkoja Kroatiaassa.

kirjailija palkittiin Nobelin kirjallisuuspalkinnolla 1961.

Partisaanitaistelujen myytit ja länsimaiden taloudellinen tuki vahvistivat valtiota. Myyttejä luotiin jo varhain esimerkiksi elokuvissa. Jo vuonna 1947 kuvattiin yksi Jugoslavian suosituimmista elokuvista nimeltään *Slavica*. Se on tarina sankarittaresta, joka piilottaa laivan italialaisilta miehitysjoukoilta Dalmatian rannikolla Kroatiaassa ja jonka partisaanit lopulta pelastavat. Jugoslaviassa oli kylmän sodan aikana Euroopan suurin vakainen armeija, yli 600 000 sotilasta.

Länsimaiden tuki

Länsimainen, pääasiassa Yhdysvaltojen tarjoama taloustuki alkoi virrata Jugoslaviaan vuonna 1950 ja oli huipussaan vuonna 1953, jolloin Stalin kuoli. Jugoslavia sai vuonna 1951 Yhdysvalloilta yhteensä 32 miljoonan dollarin arvosta ruoka-apua ja noin sata miljoonaa dollaria Marshall-apua. Yhdysvallat, Ranska ja Iso-Britannia muodostivat vuonna 1952 Jugoslavian ystävyysryhmän, jonka tuki paikkasi Jugoslavian kauppavajetta ja epätasapainossa olevaa maksutasetta seuraavina vuosina. Yhdysvaltojen suora taloudellinen tuki loppui 1960-luvun

alussa, jolloin sen korvasivat Maailmanpankin lainat, kokonaismäärältään noin neljä miljardia dollaria. Yhdysvallat jatkoi Neuvostoliitosta ensimmäisenä kommunistisena valtiona irtautuneen Jugoslavian tukemista siitä huolimatta, että se alkoi myydä raskaan teollisuuden tuotteita Neuvostoliitolle 1960-luvun puolivälissä. Yhdysvallat antoikin Jugoslavialle yhteensä 1,75 miljoonan dollarin arvosta avustuksia ja lainoja vuosina 1953–1964. Nämä takasivat Jugoslavialle taloudellisen tasapainon 1960-luvulla sekä myös vahvan teollistumisen ajanjakson, joka toteutui vahvimmin Kroatiaassa.

Zagreb teollistumisen ja kaupungistumisen keskuksena

Zagrebistä ja sen lähiöistä tuli Jugoslavian teollisuuden keskus. Žitnjakin kaupunginosaan rakennettiin teollisuuskortteli, jossa valmistettiin kemikaaleja, elektroniikkaa ja koneen osia. Zagrebin kaupungin ympärille kehittyi teollisuuden makroalue, johon kuuluivat lähikaupungit Varaždin, Karlovac ja Sisak. Teollisuus työllisti 15,4 prosenttia Kroatian asukkaista vuonna 1961, mutta jo 24,1 prosenttia vuonna 1971.

Yksi suurimmista tehtaista oli Zaprešićin kaupungissa sijainnut Jugoke-ramika-posliinitehdas, joka toi uuden ajan teollisuusmuotoilun Kroatiaan. Suurin osa suunnittelijoista oli naisia. Vuoteen 1958 mennessä Zagrebin asukasluku oli kasvanut 585 000 asukkaaseen, mikä ei ollut kuin vajaat 100 000 vähemmän kuin pääkaupungissa Belgradissa.

Keskiluokka laajeni nopeasti 1960-luvulla. Uusi Jugoslavia tarvitsi uutta muotoilua. Maassa oli enemmän kulutustavaroita kuin Itä-Euroopassa keskimäärin. Zagrebačka industrija -niminen tehdas valmisti ensimmäisen Moped-mopon myyntiin vuonna 1956. Radioindustrija Zagreb aloitti televisioiden valmistuksen vuonna 1960. Vuonna 1967 Kroatiaassa oli yksi televisio 15 asukasta kohden kun naapurissa Italiassa oli yksi televisio seitsemää asukasta kohden. Kun Kroatiaassa 1960-luvulla oli yksi auto 272 asukasta kohden, 1970-luvulla luku oli noussut yhteen autoon 28 asukasta kohden. Suomessa oli tuolloin yksi auto 24 asukasta kohden.

Kylmän sodan aika

Jugoslaviasta kasvoi monella tapaa sosiaalipoliittisesti edistyksellinen yhteiskunta. Vuonna 1968 työntekijöiden minimikesäloma Jugoslaviassa oli 14 lomapäivää, kun se oli Suomessa 18 lomapäivää. Myös työtuntien määrät Jugoslaviassa ja Suomessa olivat keskimäärin yhtä suuret vuonna 1966, jolloin Jugoslaviassa tehtiin viikossa töitä keskimäärin 42 tuntia ja Suomessa 42,1.

Maassa järjestettiin paljon kansanjuhlia, esimerkiksi Dubrovnikin kesäfestivaalit, jotka järjestettiin ensimmäistä kertaa kesällä 1948 sekä Pulan elokuvafestivaalit, joita pidettiin ulkoilma-areenalla vuodesta 1955 lähtien. Ihmiset saapuivat näihin tapahtumiin eri tasavalloista.

Sodanjälkeisessä Kroatiaassa taide ja arkkitehtuuri, erityisesti grafiikka, kukoistivat. Zagrebin radio aloitti lähetyksensä vuonna 1956. Vuonna 1964 zagrebilainen ryhmä marksilaisia filosofiä perusti

yhteistyössä tunnettujen belgradilaisten filosofien kanssa työryhmän ja aikakauslehden nimeltä Praxis, jonka tarkoituksena oli pohtia uudenlaista marksilaisuutta. Ryhmä järjesti Korčulan saarella kesäkouluja, joihin osallistuivat kuulut kansainväliset vasemmistointellektuellit kuten Erich Fromm, Jürgen Habermas, Leszek Kołakowski ja Herbert Marcuse. Kansalaiset saivat myös matkustaa vapaasti eivätkä tarvinneet maastapoistumisviisumeita. Jugoslaavit saattoivat siis työskennellä vierastyövoimana esimerkiksi Länsi-Euroopassa. Öljykriisien aikana 1970-luvulla Tito sulki pääsyn ulkomaille muutamiksi vuosiksi. Jugoslaviaan, ja erityisesti Kroatian rannikolle, saapui ulkomaisia turisteja. Ulkomaisten turistien määrä Kroatiaassa kasvoi jyrkästi: vuonna 1955 turisteja oli 288 000, vuonna 1965 peräti 2 378 000.

Yhteiskunnan toinenkin puoli oli olemassa. Valtiojohto otti poliittisia vankeja ihmisistä, joita se epäili valtion yhden puolueen johdon haastajiksi. Vankeja sijoitettiin työleireille, joista tunnetuin oli Goli Otokin saarella. Valtio murhautti ylempiarvoisia virkamiehiä, jos heitä epäiltiin kumouksellisiksi. Se oli esimerkiksi kroatialaisen kommunistijohtajan Andrija Hebrangin kohtalo vuonna 1949 Stalinin arvellessa tämän olevan mahdollinen Titon seuraaja. Hebrangia epäiltiin Jugoslavia-vastaisuudesta ja syytettiin perättömästi sodanaikaisesta yhteistyöstä Ustašan kanssa.

Poliittisista vangeista kuuluisin oli kuitenkin Titon läheinen sisäpiirin mies Milovan Đilas, jonka mielestä 1960-lukuun mennessä Jugoslaviaa johtavasta puolueesta oli tullut monoliittinen ja se oli saavuttanut monopoliaseman. Đilas kritisoi sitä, että Titon valta ja puolue olivat luoneet uuden etuoikeutetun valtaa pitävän luokan. Hän arvosteli Titon yleistä elämäntyyliä, johon kuuluivat muun muassa eksoottisten Afrikan eläinten hankinta virka-asuntoon Belgradissa ja kesälomat, joita presidentti vietti purjehdusretkien kansainvälisten elokuvatahtien kuten

Milovan Đilas oli Titon oikea käsi jo partisaanisodan ajoilta, mutta joutui Titoa arvosteltuaan epäsuosioon.

Arkistokuva

Sophia Lorenin kanssa. Đilas erotettiin puolueesta vuonna 1954.

Kansallinen kysymys

Jugoslavian kommunistinen rakenne erosi merkittävästi Neuvostoliiton rakenteesta. Neuvostoliitossa valta oli keskitetty pyramidin huipulle, Jugoslaviassa pyramideja oli kuusi ja valta keskittyi tasavaltoihin. Vuonna 1950 kirjoitetun lain mukaan työläisten yhteisöjen, ei yksittäisten johtajien, tuli hallita liikeyrityksiä.

Titosta tuli vuoden 1953 perustuslain mukaan presidentti. Hän oli valtion tärkein poliittinen voima. Jugoslavialle luotiin vielä kaksi uutta perustuslakia, vuosina 1963 ja 1974. Valtionhallinnossa olikin meneillään jatkuva pieni toimieliinuudistus, joka moninkertaisti jo perusteiltaan mutkikkaan hallintojärjestelmän ongelmia. Tito jatkoi presidenttinä kuolemaansa saakka, vuoteen 1980.

Tito uskoi, että kansallisuuskysymys menettäisi merkityksensä sosialismin kehityksen myötä monikulttuurisessa Jugoslaviassa. Sosiaalisesta kanssakäymisestä huolimatta nationalismin ongelmat nousivat uudelleen pintaan 1960-luvun lopulla.

Tasavaltojen välille oli syntynyt suuria elintasoeroja. Jugoslavia ei ollut pystynyt luomaan itsenäisesti menestyvää taloutta osittain siksi, ettei sen talousmuoto ollut enempää vapaa markkinatalous kuin valtiojohtoinen järjestelmä, vaan näiden kahden välimuoto. 1960-luvun lopulle tultaessa liikainvestoinnit ja palkankorotukset ilman parantunutta tuottavuutta aiheuttivat korkean inflaation. Lisäksi tuottavuutta tuettiin ulkomaisin lainoin. Jugoslaviassa talouden epätasapainoa korjattiin pienillä muutoksilla, kuten luopumalla hintasäätelystä sekä vapauttamalla osittain ulkomaankauppaa.

Valtionjohto suosi raskaan teollisuuden perustamista vähemmän kehittyneisiin tasavaltoihin. Suhteettoman suuri osa talouskasvusta syntyneestä pääomasta kohdistettiin Serbian sisällä sijaitsevaan Kosovon maakuntaan sekä Makedonian ja Montenegron tasavaltoihin. Näin rikkaammat tasavallat, kuten Kroatia ja Slovenia, menettivät tuntevan osan varallisuuttaan. Valtion takaamat suorat sijoitukset Kosovoon, Makedoniaan ja Montenegroon eivät kuitenkaan kääntäneet kehityksen suuntaa. Ainoastaan Kroatia ja Sloveniassa tulot asukasta

kohden kasvoivat. Vuonna 1950 Slovenian tulot asukasta kohden olivat kolme kertaa suuremmat kuin Kosovon tulot asukasta kohden, vuonna 1960 ne olivat jo noin viisinkertaiset.

Kansantalouden kasvu oli voimakasta Kroatiaassa ja Sloveniassa, jotka sijaitsivat lähellä Italian ja Länsi-Saksan markkinoita. Talouskeskustelua oli Jugoslaviassa aina käyty talouden keskusjohtoiseen suunnitteluun ja toisaalta markkinatalouteen uskoviin kesken. 1960-luvulla väiteltiin siitä, tulisiko maan talouden olla keskitettyä vai kansallisesti tasavaltojen johtamaa.

Jugoslavian nykyaikaistuksessa 1960-luvulla nationalistiset näkemykset lähentyivät niiden taloustutkijoiden näkemyksiä jotka uskoivat markkinatalouteen. Taloustieteilijät erityisesti Zagrebissa näkivät tarpeelliseksi liberalisoida valtion keskitettyä taloutta, joka kulutti yhä enemmän resursseja. He puolustivat kilpailua ja sisämarkkinoiden kilpailuttamista. Tarkoitus oli parantaa tuottavuutta, muttei kaataa valtiota.

Taloudellinen liberalismi sai jalansijaa Jugoslaviassa. Valtion takaamien suorien sijoitusten määrä teollisuuteen ja yrityksiin köyhemmillä alueilla – Serbian sisällä sijaitsevaan Kosovon maakuntaan sekä Makedonian ja Montenegron tasavaltoihin – väheni 60 prosentista noin 16 prosenttiin vuoteen 1968 tultaessa. Tito näytti pelkäävän serbien ylivaltaa enemmän kuin nationalismia. Hajautettu, tasavaltoihin perustuva pankkijärjestelmä sai tärkeämmän aseman. Voidaankin sanoa, ettei 1960-luvulla ollut enää olemassa yhtenäistä Jugoslavian taloutta.

Vuoteen 1968 mennessä toisen maailmansodan jälkeinen talouskasvu hiipui Jugoslaviassa ja työttömyys lisääntyi. Poliittinen uudistusmielisyys näkyi virkänimityksissä. Valtaan haluttiin uudistushenkisiä poliittisia johtajia, kuten serbialainen Marko Nikežić, joka nimettiin ulkoministeriksi vuonna 1965.

© Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo

Miko Tripalo (1926–1995) nousi Kroatian kommunistisen liiton (puolueen) johtoon yhdessä **Savka Dabčević-Kučarin** ja **Pero Pinkerin** kanssa 1960-luvun lopulla. Tämä kommunisti-kolmikko uskoi taloudelliseen hajauttamiseen. Tripalo ei suostunut tukahduttamaan vuonna 1971 Zagrebin yliopiston opiskelijamielenosoituksia, jotka olivat osa Kroatian kevät -liikettä. Opiskelijat vaativat taloudellista liberalismia ja esittivät provosoivissa iskulauseissaan Kroatialle omaa paikkaa YK:ssa. Tito vaati Tripalon eroavan puoluejohdosta puhdistautsa puoluetta uudistusmielisistä voimista. Liike jätti jälkeensä vahvan perinnön, ja tänä päivänä Zagrebissa toimii merkittävä Miko Tripalo -tutkimuskeskus, jonka johtokuntaan kuuluvat muun muassa Kroatian presidentti **Ivo Josipović** (2010–) ja häntä edeltänyt presidentti (2000–2010) **Stipe Mesić**.

Kroatian kevät

Vuosina 1971–1972 Zagrebin yliopistossa syntyi taloudellista ja poliittista liberalismia vaatinut Kroatian kevät -liike, jossa oli mukana paljon nuorisoa ja älymystöä. Kroatian kommunistisen puolueen johtajat Savka Dabčević-Kučar ja Miko Tripalo vaativat, että Kroatian tasavallan tulisi saada aiempaa suurempi osuus Jugoslavian liittovaltion ulkomaanvaluuttatuloista.

Kroatian kommunistista puoluetta 1970-luvun alussa johtaneilla uudistusmielisillä älyköillä oli myös näkemys siitä,

Savka Dabčević-Kučar (vas.) ja Miko Tripalo olivat tärkeitä 1970-luvun uudistusmielisiä puoluejohtajia. Vapaamielisyys ajoi kuitenkin välikirkoon Titon (oik.) kanssa.

millainen liittovaltion sisäinen vallanjako olisi oikeudenmukainen: kommunistisen puolueen, organisaatioiden ja pankkien tulisi olla itsenäisempiä.

Samanaikaisesti Kroatian itsenäisiin oikeuksiin tähtäävät nationalistiterroristit, joilla ei ollut yhteyttä Kroatian kevät -liikkeen, onnistuivat yksittäisissä teoissa Jugoslavian ulkopuolella; muun muassa Jugoslavian Tukholman suurlähettiläs murhattiin huhtikuussa 1972.

Kroatian keväästä seurasi lopulta puhdistus, joka kohdistui eri tasavalloissa nationalisteihin, teollisuusjohtajiin ja journalisteihin. Tämä osoitti Jugoslavian hallinnon kykenemättömyyden luoda yhtenäinen, eheä ja monikansallinen valtio. Tito erotti uudistusmieliset kommunistit viroistaan Serbiassa ja Kroatiassa sekä Dabčević-Kučarin ja Tripalon Kroatian kommunistipuolueesta. Kroatian kevättä tukeneet, kroatian kielellä julkaisseet kustantamot suljettiin. Euroopassa oli samoihin aikoihin alkanut liennytyksen kausi, ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssia Etäkiä oli alettu valmistella Urho Kekkosen johdolla.

Kroatian ja Bosnian sodat

Tuđman ja Milošević

Kroatiassa oli 1990-luvun alussa kolme johtavaa poliittista teemaa: Ei Jugoslavialle, ei kommunismille ja kyllä Euroopalle. Maassa järjestettiin ensimmäiset monipuoluevaalit vuonna 1990 ja kansanäänestys itsenäistymisestä vuonna 1991. Itsenäisyyden puolesta äänesti 93 prosenttia äänioikeutetuista. Ensimmäisissä vaaleissa voiton vei kansallismielinen kristillisdemokraattinen Kroatian demokraattinen liitto (HDZ), joka johti itsenäisen maan kuutta ensimmäistä hallitusta vuosina 1990–2000. Puolueen johtaja ja perustaja Franjo Tuđman valittiin maan ensimmäiseksi presidentiksi, ja hän toimi virassa kuolemaansa saakka, vuoteen 1999.

Kroatian vuoden 1990 perustuslaki antoi presidentille laajan määräysvallan, ja maalle luotiin yksikamarinen parlamentti nimeltään sabor. Tuđman oli taistellut partisaanien riveissä toisessa maailmansodassa, mutta 1960–70-luvulla hänestä tuli kommunismia vastustava kansallismielinen historioitsija. Tuđman julkaisi runsaasti historiankirjoja ja muita julkaisuja, jotka eivät olleet yksittäin merkittäviä, mutta linjasivat esimerkiksi osan Bosnian

muslimiväestöstä etnisesti kroaateiksi. Näin voitiin katsoa, että osia Bosniasta mahdollisesti kuuluisi Kroatialle, johon toisen maailmansodan aikainen Kroatian fasistivaltio oli ne liittänyt.

1970-luvulla Tuđman oli välillä vangittuna. 1980-luvulla hän vieraili länsimaissa Kroatiaa ulkomaille toisen maailmansodan jälkeen muuttaneiden kroaattien luona ja puhui esimerkiksi Washingtonissa siitä, että serbit kuuluivat eri ja mahdollisesti myös eriarvoiseen kulttuuriin kuin kroaatit. Näkökulma herätti monissa aluetta seuraavissa asiantuntijoissa ja diplomaateissa huolta.

Tuđman puhui Kroatian itsenäisyyden ja monipuoluepolitiikan puolesta, kommunismia vastaan. Valtionjohtajana ja ensimmäisenä presidenttinä hänestä kehittyi 1990-luvun Kroatiaa rakastettu maan isähahmo, jonka johtamistaitoihin monet uskoivat ja luottivat, kannattihan kansalaisten ylivoimainen enemmistö itsenäisyyttä.

1990-luvun alussa Serbian tiedotusvälineissä muistutettiin Kroatian toisen maailmansodan aikaisesta fasistisesta valtionjohdosta. Näkemyksellä kroaateista fasismin kannattajina toisen maailmansodan aikana luotiin pelkoa, että toisen maailmansodan kaltaiset julmuudet voisivat toistua Kroatiaa ja Serbiassa. Epäluottamus tulevaisuuteen sai monet Kroatiaa tukemaan Tuđmania, joka puolueen johtajana pystyi keräämään noin viisi miljoonaa dollaria puolueelleen kroatialaisilta siirtolaisilta vuosikymmenen vaihteessa 1990–2000.

2000-luvun alussa Kroatian suurimpien kaupunkien katujen ja rakennusten nimet vaihdettiin kroatialaista historiaa ja kansallismielisyyttä kuvaaviksi. Valtion valuutta nimettiin *kunaksi*, näädäksi. Nimi viittaa keskiajan alun Kroatiaan, jossa ennen taottua rahaa käytettiin valuuttana näädän nahkoja. Valitettavasti sitä oli käytetty myös Kroatian itsenäisen fasistivaltion valuutan nimenä. Tuđman ja HDZ-puolue toivat esiin siis fasistisen

Ustaša-valtion symboleja, vaikka se oli murhuttanut serbejä ja vähemmistöjä toisen maailmansodan aikana. Kroatian asukkaista 12,2 prosenttia eli noin 600 000 kansalaista oli etnisesti serbejä (ja 78,1 prosenttia kroaatteja) vuonna 1991.

Osa kroaateista suhtautui Tuđmaniin kriittisesti. Hänen luomansa poliittinen kulttuuri oli heidän mielestään vihamielinen maassa asuvaa serbivähemmistöä kohtaan, vaikka Kroatian olisi kuulunut olla myös serbivähemmistön kotimaa. Erityisesti vapaamielinen nuori polvi näki presidentin verenimijänä, joka oli heidän salainen kutsumanimensä Tuđmanille Bosnian ja Kroatian sotien aikaan.

Jugoslavian sisäiset ongelmat olivat pääasialliset syyt Kroatian ja Bosnian välillä 1991–1995 käytyjen sotien syttymiseen. Valtion instituutioiden uskottavuus mureni nopeasti, ja kansallismielinen politiikka ja retoriikka voimistuivat sekä Serbiassa että Kroatiaa.

Serbiassa kommunistipuolueen johtoon nousi Slobodan Milošević. Hän yritti muodostaa Jugoslavian valtion, jossa Serbia dominoisi. Slovenia ja Kroatia

© Reuters / Lehtikuva

Franjo Tuđman (1922–1999) oli itsenäisen Kroatian ensimmäinen presidentti. Hän oli upseeri ja historiantutkija, joka presidenttinä hallitsi maataan itsevaltiaan ottein.

vaativat, että valtio jatkaa olemassaoloaan vain liittovaltiona tai tasavaltojen välisenä vapaana kokoonpanona. Ne julistautuivat itsenäiseksi kesäkuussa 1991. Näissä oloissa Jugoslavian armeija tunkeutui ensin Sloveniaan heinäkuussa 1991 ilman suuria sotasuunnitelmia, päämääriä tai vastustusta. Kymmenen päivän aseellisen operaation jälkeen armeija kuitenkin poistui Sloveniasta ja maan sallittiin irrottautua ja itsenäistyä Serbian puoluejohtajan Miloševićin siunauksella. Slovenia oli pieni, sen sisällä ei asunut suuria etnisiä vähemmistöjä ja sen väestö puhui omaa kieltään.

Sloveniasta poistuessaan suuri osa Jugoslavian armeijan voimista meni Kroatiaan ja osallistui pääasiassa Krajinnan alueen serbien ja kroaattien välisiin konflikteihin. Nämä erimielisyydet olivat alkaneet kytä keväällä ja kesällä 1991. Kroatian serbit perustivat Serbien kansallisen neuvoston (SDS) kesällä 1990. Se julisti, että alueet joilla serbit olivat enemmistönä, olisivat autonomisia eikä näissä kaupungeissa sallittaisi kroaattalaisia poliiseja. Serbia vastusti Kroatian itsenäisyyttä ja irrottautumista Jugoslaviasta. Kun Kroatian poliisit yrittivät riisua aseista kaupunkia, poliiseja vastassa oli Serbian johtama Jugoslavian armeija

© A.-V. Pelttonen / IS / Lehtikuva

ja serbialaiset puolisolitaalliset joukot, eikä poliisi pystynyt riisumaan aseista näitä alueita. Samaan aikaan Jugoslavian armeija näytti yhä enemmän olevan Miloševićin työrukkanen, ja Serbia oli sotilaallisesti ylivoimainen koko alueella, myös Kroatiaassa. Armeija alkoi ajaa pois muuta kuin serbiväestöä hallitsemiltaan Kroatian serbialueilta.

Euroopan yhteisö lähetti valtuuskunnan Jugoslaviaan heinäkuussa 1991. Slovenia ja Kroatia suostuivat pidättäytymään kolmen kuukauden ajaksi itsenäisyysjulistuksestaan ja neuvoteltu tulitauko tuli voimaan. Tämä oli EY:n ensimmäinen toimenpide Jugoslaviassa. EY perusti myös niin kutsutun Badinterin komission tulkitsemaan Jugoslaviaa koskevia juridisia kysymyksiä, kuten sitä miten ja mitkä alueet valtiosta voisivat laillisesti itsenäistyä.

Kesällä 1991 Jugoslavian armeijan

tiellä seiso i Kroatiassa ainoastaan kevyesti aseistettu Kroatian kansalliskaarti. Serbian sotilaallisesta ylivoimasta huolimatta Kroatian johdolla oli tehokas taktiikka: se otti haltuunsa ja ympäröi Jugoslavian armeijan kasarnit Kroatiassa jo aikaisessa vaiheessa. Näiden tukikohtien ja resursien ollessa saarrettuina Kroatia koulutti omia sotilasjoukkojaan ja osti niille aseita.

Lokakuussa 1991 taistelut alkoivat Dubrovnikissa, jossa Serbian hallitsema Jugoslavian armeija valloitti kaupunkia ympäröivät alueet sekä Pelješacin niemimaan ja tulitti kaupunkia mereltä. Serbian johtaman Dubrovnikin historiallisen vanhankaupungin saarto ja pommitus tuotiin kansainväliseen julkisuuteen, jonka sympatiat kääntyivät kroaattien ja erityisesti kaupungin asukkaiden puolelle. Saarto jatkui toukokuuhun 1992.

Kroatian armeija (HV) valloitti Dubrovnikia ympäröivän alueen vuoden lopussa. Itäisessä Kroatiassa, Slavoniasa sijaitsevassa Vukovarin kaupungissa,

käytiin kahden kuukauden taistelu, jossa kroatialaiset kansalliskaartin joukot puolustivat kaupunkia. Lokakuussa serbijoukkojen johtama Jugoslavian armeija mursi kaupungin puolustuksen ja valtasi kaupungin. Satoja ihmisiä kuoli ja noin 30 000 karkotettiin kaupungista. Jugoslavian armeijalla oli kuitenkin vaikeuksia rekrytoida joukkoja. Suuri osa Vukovariin kutsutuista ei halunnut taistella vaan heistä tuli rintamakarkureita tai he välttelivät kutsuntaa. Vuoden 1992 lopussa noin kolmasosa Kroatiasta oli Jugoslavian armeijan ja Serbian erikoisjoukkojen miehittämä. Sota-alueilla pantiin toimeen etnisiä puhdistuksia. Maassa oli yli 400 000 pakolaista.

Aktiiviset taistelut Slavoniassa loppuivat serbijoukkojen pyydettyä tulitaukoa

Vukovarin kaupungissa Itä-Kroatiassa tuhannet kroatialaiset osoittivat mieltään kaupungin antautumisen 10-vuotispäivänä marraskuussa 2001.

© A-V Peltonen /IS / Lehtikuva

marraskuussa 1991, sen jälkeen kun ne olivat vallanneet Vukovarin kaupungin. YK:n turvallisuusneuvosto määräsi paikalle operaatio Unproforin rauhanturvajoukot. YK saapui Kroatiaan vuoden 1992 alussa. Sen valkoisista ajoneuvoista tuli yksi kroatialaisten 1990-luvun vertauskuvasta. Kansalaiset kutsuivat niitä jäätelörekoiksi jäätelömiehineen.

Entisen Jugoslavian tasavaltojen itsenäisyyden tunnustaminen

Tärkein Bosnian ja Kroatian konflikteihin vaikuttanut ulkopuolinen väliintulo oli Saksan ja siten *de facto* koko EY:n Kroatian ja Slovenian itsenäisyyksien tunnustaminen. Tämän jälkeen ei voitu enää palata Jugoslavia-pohjaiseen valtiomalliin. EY:n asettaman Badinterin komission tulkinnan mukaan EY-jäsenmaiden tulisi tunnustaa Kroatia ja Slovenia varauksetta, koska jäsenmaa Saksa oli tunnustanut ne. Bosnia-Hertsegovinan ja Montenegron itsenäisyydet voitaisiin mahdollisesti tunnustaa varauksin, Kroatian sisäisen Krajinan alueen serbien ja Kosovon albaanien itsenäisyysvaatimukset komissio hylkäsi.

Adrianmeren rannikolla, noin 100 kilometriä Splitistä pohjoiseen sijaitseva pieni Turanj oli raunioina huhtikuussa 1992.

Kroatian itsenäisyyden tunnustaminen Kroatian itsenäisyyden tunnustaminen oli merkittävää Kroatialle ja samalla ongelmallista naapureille. Bosnia-Hertsegovinassa ei ollut selkeästi suurinta etnistä enemmistöä, johon yli puolet asukkaista olisi kuulunut. Bosnian olisi ollut vaikeaa pysyä tasavaltana Serbian, Montenegron ja Makedonian kanssa Jugoslavian tyngässä, jossa Milošević oli vallassa. Bosnian sisäinen jako kantoneiksi, pieniin autonomisiin yksikköihin maan sisällä, oli yksi vaihtoehto. Toinen vaihtoehto olisi ollut Bosnian kahtiajako, jota esimerkiksi Tuđman kannatti. Tämä olisi myöhemmin tarjonnut mahdollisuuden liittää osia Bosniasta Kroatiaan. Bosnian muslimit kannattivat yhtenäisen Bosnia-Hertsegovinan itsenäisyyttä.

Huhtikuussa 1992 Euroopan yhteisö tunnusti Bosnia-Hertsegovinan itsenäisyyden. Sen jälkeen myös Yhdysvallat tunnusti Bosnian, Kroatian ja Slovenian itsenäisyydet, ja niistä tuli YK:n jäseniä.

Bosnian serbit muodostivat erillis-alueita Kroatian mallin mukaan. Taistelut Bosniassa käytiin kaikkien kolmen kansallisen, pääasiallisesti uskontoon pohjautuvan ryhmän välillä: islaminuskoisten bosnialaisten, ortodoksikristittyjen serbien ja katolisten kroaattien kesken. Taistelut alkoivat huhtikuussa 1992 ja kestivät joulukuuhun 1995.

Kroatian ja erityisesti Bosnian sotaa leimasivat julmuus ja etniset puhdistukset. Korruptio oli suurta. Itse taistelut käytiin Serbian rajojen ulkopuolella. Tiedotusvälineissä lietsottiin vihaa muita etnisiä ryhmiä vastaan. Muun muassa Kroatian yleisradion lähetykset kuvailivat serbejä usein sodan alkuvuosina sarjakuvamaisesti tyhmiksi ja juupoiksi.

Suurimmasta osasta sotien julmuuksia Bosniassa ja Kroatiassa olivat vastuussa armeijoiden sijaan erityisjoukot, joilla ei ollut vahvistettua sotilasohjetta jonka mukaan toimia. Joukot olivat suurimmaksi osaksi kouluttamattomia ja useimmiten kotoisin toiselta alueelta kuin millä taistelivat. Sodankäynti ja korruptio loivat olot, joissa kaikki oli hinnoiteltu. Suurin

syy Jugoslavian hajoamissotien pitkään keston oli yksinkertaisesti raha. Esimerkiksi vuoden 1992 lopulla rekallinen YK:n ruoka-apua pääsi perille Bosniassa, jos kuljetusreittiä hallitsevalle taholle maksoi noin 50 000 dollaria. Eri osapuolten taistelujoukot myivät tavaroita, aseita ja kuljetusreittejä toisilleen.

Sotien raakuus oli harkittua. Sillä haluttiin luoda etnisesti yhtenäisiä alueita ja karkottaa muita ryhmiä edustavat alueelta. Tähän pyrittiin pelottelulla ja hirmuteoilla. Tämän jälkeen alueen kulttuurinen ja historiallinen perintö pyrittiin tuhoamaan, jottei aikaisempaan monikulttuurisuuteen voitaisi palata. Sodan osapuolet käyttivät kaikkia mahdollisia keinoja etnisesti homogeenisten alueiden luomiseksi ennen kuin rauhansopimus ja kansainväliset tahot saapuisivat alueelle määrittelemään sovittavat rajat.

Kansallismielisten poliittisten johtajien tarkoitus oli sodan aikana lietsoa kannattajiaan vihaamaan toisia ryhmiä. Siksi vastapuoli kuvaili kroaatteja toisen maailmansodan fasistisiksi ustaškoiksi, serbejä kansallismielisiksi četnikeiksi ja musli-

Keskitysleiri pohjoisessa Bosniassa 1991–1995 sisällissodan aikana.

© Everett / Lehtikuva

EU-instituutiot Kroatian ja Bosnian sodissa 1992–1993	Rauhan- suunnitelmat 1992–1995
Lordi Carringtonin johtama EY:n rau- hankonferenssi	Carringtonin- Cutileiron rauhan- suunnitelma
José Cutileiron johtama Bosnia- Hertsegovina -konferenssi	Vancen-Owenin rauhansuunnitelma
Robert Badinterin välityslautakunta (Arbitration Committee)	Kontaktiryhmän suunnitelma
	Daytonin rauhansopimus

meja islamilaisiksi nationalisteiksi. Toisen maailmansodan ajan pilkkanimet kaivettiin esiin, jotta toinen osapuoli nähtäisiin mahdollisimman pelottavana. Monet eri kansallisuudet olivat eläneet sovussa kommunistisessa Jugoslaviassa. Veljeys ja yhtenäisyys olivat kuitenkin osaksi vain myytti. Kaikki eivät olleet unohtaneet toisen maailmansodan tapahtumia.

Kansainvälinen politiikka

Kaikkien osapuolten osallistuminen sodan julmuuksiin oli selvillä sodan alusta alkaen. Serbia ja serbit kuitenkin leimattiin jo aikaisessa vaiheessa kansainvälisissä tiedotusvälineissä syyllisiksi. Serbien pystyttämät vankileirit esimerkiksi näkyivät kansainvälisissä uutisissa. Uudet uutiskanavat ja ympärivuorokautiset uutislähettykset toivat kuitenkin Bosnian sodan tapahtumat kansainvälisen huomion kohteeksi uudella tavalla.

YK julisti kattavan Serbian ja Montenegron kauppasaarron keväällä 1992. Elokuussa 1992 EY ja YK kutsuivat koolle Lontoon konferenssin, johon osallistui laajasti kansainvälisiä toimijoita kuten ETYJ ja useiden eri maiden hallitusten edustajia. Kokous johti EY:n edustajan, Ison-Britannian lordi Owenin ja YK:n edustajan, Yhdysvaltojen Cyrus Vancen

laatimaan rauhansuunnitelmaan tammi-kuussa 1993.

Tämän Vancen-Owenin suunnitelman mukaan Bosnia-Hertsegovina tuli jakaa kymmeneen maakuntaan, joista kolme olisi muslimien hallinnassa, kolme serbien hallinnoimia, kaksi kroaattien hallitsemia ja yksi, Sarajevon kaupunki, olisi avoin eikä minkään ryhmän yksin johtama. Keskushallinto olisi heikko ja valtiota johtaisi kolmen hengen kiertävä puheenjohtajuus. Kroaatit hyväksyivät suunnitelman heti. Bosnian muslimit hyväksyivät sen lopulta, mutta Bosnian serbit eivät hyväksyneet suunnitelmaa. Serbijoukot olivat vuoden 1993 alussa vahvoissa asemissa ja hallitsivat noin 70 prosenttia koko Bosnia-Hertsegovinasta.

Yhdysvallat päätyi kannattamaan *kristä sanktioita ja iske ilmasta* -politiikkaa, jonka mukaan Bosnian asekauppasaarto tulisi lopettaa ja bosnialaiset aseistaa paremmin serbejä vastaan sekä iskeä serbijoukkojen aseisiin ilmasta. EU:n johtajien enemmistö ei kannattanut tätä politiikkaa keväällä 1993. YK ei myöskään puoltanut ilmahyökkäyksiä, koska sen tehtävä ei ollut vallata tai hyökätä vaan taata rauha. Se myös halusi suojella kentällä olevia rauhanturvaajiaan. YK siirsi osan Unprofor-joukkojaan Kroatiasta Bosniaan ja perusti sinne kuusi turva-aluetta keväällä 1993 siviilien suojelemiseksi. Mikään kolmesta osapuolesta Bosniassa ei kuitenkaan lopettanut taisteluja. Kroaatit tehostivat etnisiä puhdistuksia Mostarin kaupungin ympärillä.

Sarajevo

Kansainvälisestä painostuksesta huolimatta Bosniaan ei saatu rauhaa eikä pysyvää tulitaukoa. Sen sijaan helmikuussa 1994 tapahtui uusi räjähdys torilla Sarajevossa, jonka koskemattomuutta kansainväliset tahot olivat korostaneet. Tuolloin kaikki EU-maat Kreikkaa lukuun ottamatta hyväksyivät Sarajevoa ympäröivien serbivoimien ilmapommitukset. Nämä vetäytyivät hieman ase-

mistaan. Useat Nato-maat, myös Kreikka, antoivat Yhdysvalloille luvan käyttää tukikohtiaan ilmahyökkäyksissä.

Bosnian kroaatit ja bosnialaiset sekä Kroatian valtion johto sopivat Bosnian kroaattien ja bosnialaisten federaation muodostamisesta Yhdysvaltain johdolla Washingtonissa maaliskuussa 1993.

Huhtikuussa 1994 osa EU-maista sekä Yhdysvallat ja Venäjä tukivat suunnitelmaa, jonka mukaan kroaattien ja bosnialaisten federaatio saisi 51 prosenttia Bosniaasta, serbit 49. Taistelut muuttuivat kahden osapuolen, serbien ja toisaalla kroaattien ja bosnialaisten väliseksi. Käytännössä näistä tuli yhdessä yhtä voimakkaita kuin serbeistä. Huhtikuussa 1994 Nato pommitti ilmasta serbialaisia tukikohtia, jotka uhkasivat YK:n turva aluetta Goraždessä, mutta serbijoukot valtasivat kaupungin.

YK:n jäätyä alakynteen Bosniassa muodostettiin Venäjän, Yhdysvaltojen, Ison-Britannian, Ranskan ja Saksan välinen kontaktiryhmä huhtikuussa 1994. Ryhmä esitteli uuden rauhansuunnitelman kesällä 1994. Bosnian serbit eivät toista-

Nykyisen Bosnia-Hertsegovinan pääkaupungissa Sarajevossa maaliskuussa 1993 ihmiset etsivät turvaa sala-ampujien tulitukselta.

miseen suostuneet tähän 51/49 prosentin jakoesitys. Kroaattien ja bosnialaisten joukot etenivät ja valloittivat Keski-Bosnian alueita ennen vuoden 1994 loppua. Nato pommitti serbitukikohtia myös Kroatian Krajinassa marraskuussa 1994 ennen kuin vuoden 1995 alusta saatiin aikaan neljän kuukauden aselepo.

Yhdysvallat julisti tuolloin, kolmisen vuotta taistelujen alkamisen jälkeen, ettei se enää noudattaisi aseidenmyyntikieltoa Bosniaan. EU ja Venäjä eivät hyväksyneet käytäntöä. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei EU-maissa valmistettuja aseita olisi päätynyt Bosniaan sodan aikana esimerkiksi mustan pörssin kautta.

Maaliskuussa 1995 Kroatian armeija, Bosnian kroaatit ja bosnialaiset allekirjoittivat yhteistyösopimuksen. Kroatian presidentti Tuđman halusi takaisin aikaisemmin menetettyjä alueita, Bosnian

muslimien johtaja Alija Izetbegović toivoi ratkaisua sotaan. Serbit taas olivat sotilaallisesti entistä aggressiivisempia ja ottivat muun muassa nelisensataa YK:n rauhan-turvaajaa panttivangeiksi. Tuđman julisti huhtikuussa 1995, että Kroatian armeija tulee vapauttamaan Kroatian valtion alueet ja koko Kroatia on itsenäinen valtio. Kroatian armeija vapautti osan Slavoniaa toukokuussa 1995.

Kesällä 1995 Yhdysvallat oli valmis toimimaan ratkaisevammin. Viisitoista Nato-maata perusti nopean toiminnan joukot. Presidentti Bill Clinton sanoi myös Yhdysvaltojen olevan tarpeen vaatiessa valmis lähettämään maavoimia YK:n avuksi Bosniaan. Heinäkuussa serbijoukot valtasivat kenraali Ratko Mladićin johdolla YK:n turva-alueen Srebrenican.

Serbijoukot veivät kaupungin naiset ja lapset Tuzlaan ja surmasivat kaupungissa olleet 8 000 miestä. YK:lla ei ollut enää uskottavuutta toimijana Bosniassa. Nato lähetti nopean toiminnan joukkoja Sarajevoa ympäröiville vuorille. Tämän jälkeen Kroatia avasi operaatio Myrskyn, ja kahden päivän aikana Kroatian armeija valtasi Slavonian ja Serbian Krajinan

Serbian presidentti Slobodan Milošević, Bosnia-Hertsegovinan presidentti Alija Izetbegović ja Kroatian presidentti Franjo Tuđman allekirjoittavat Bosnia-Hertsegovinan etniset puhdistukset lopettaneen Daytonin sopimuksen joulukuussa 1994.

miehitetyt alueet sekä Kninin kaupungin tulittaen sitä.

Kenraali Ante Gotovinan johtama operaatio Myrsky johti noin 152 000 serbin pakoon Kroatiasta, pääasiallisesti Serbiiaan. Kroatian armeijan joukoissa taisteli myös Kosovon albaaneja, joista yhdestä, Agim Çekusta, tuli myöhemmin Kosovon vapautusarmeijan KLA:n johtaja ja Kosovon pääministeri. Operaatio vapautti Kroatian miehityksestä ja romutti ajatuksen Serbian aseellisesta voittamattomuudesta. Muslimien ja Bosnian kroaattien joukot valtasivat takaisin Keski- ja Länsi-Bosnian niin että syyskuun lopussa serbijoukot hallitsivat enää puolta Bosniasta. Naton ohjukset rikkoivat serbien verkoston Länsi-Bosniassa.

Elokuussa 1995 Milošević teki Bosnian serbien ja Montenegron johdon kanssa so-

pimuksen, että hän neuvottelee molempien tahojen sekä Serbian puolesta Daytonin rauhanneuvotteluissa, jotka käytiin Yhdysvalloissa marraskuussa 1995. Daytonissa päätettiin että Bosnia-Hertsegovinaan tulisi kaksi yksikköä, bosnialaisten muslimien ja kroaattien federaatio sekä serbien tasavalta.

Daytonin rauhaneuvottelut toivat rauhan Bosniaan ja lopettivat sodan. Ne eivät kuitenkaan luoneet kestäväää perustusta laillista pohjaa valtiolle. Neuvotteluissa ei myöskään keskusteltu Kosovon tulevaisuudesta, joten se jäi Serbian alueen sisään ja käsiin. Paikalla ei ollut yhtäkään EU-maata edustavaa tahoa. Tammikuussa 1996 YK:n siirtymäkauden hallinnon Unta-es-joukot saapuivat Kroatiaan.

Sodan jälkeen

Operaatio Myrskyn ja Daytonin rauhansopimusten jälkeisenä aikana Tuđmanin hallinnon ja johtajuuden kannatus laski Kroatiaassa. Tuđmanin puolue HDZ hävisi Zagrebin kaupunginvaltuuston vaalit vuonna 1995, mistä huolimatta se ilmoitti, että heidän ehdokkaansa on ainoa sopiva kaupunginjohtajaksi. Puolue käytti kaikkia keinoja estääkseen vaalien voittaneiden edustajaa pääsemästä tehtävään.

Vaikka Tuđman kannatti monipuoluepolitiikkaa, hän ei kaikilla tavoin edistänyt demokraattisia menettelytapoja kuten tasa-arvoa ja vapaata yhteiskunnallista keskustelua. Media ei ollut vapaa vaan osaksi sensuroitu. HDZ- puoluetta jollakin tapaa vastustaneet kansalaisjärjestöjen toimijat, akateemikot ja journalistit saivat usein esimerkiksi kutsun asepalvelukseen.

Puolue oli sidoksissa valtioon ja valtio-

Kroatian presidentit

Franjo Tuđman (1990–1999, HDZ)
Stjepan Mesić (2000–2010: HNS-koalition ehdokas 2000, sitoutumaton 2005)
Ivo Josipović (2010–, SDP)

© AFP / Lehtikuva

Ivo Josipović vannoo presidentinvalansa. Hän on presidenttikaudellaan korostanut yhteisvastuullisuutta ja kansalaisten yhdenvertaisuutta.

© AFP / Lehtikuva

Stipe Mesić oli Jugoslavian viimeinen presidentti. Kroatian presidenttinä hän toimi 2000–2010, Tuđmanin jälkeen.

Nykyiset poliittiset puolueet

Kroatian demokraattinen liitto (HDZ), keskustaoikeistolainen kristillisdemokraattinen puolue

Kroatian sosiaalidemokraattinen puolue (SDP), keskustavasemmistolainen työväenpuolue

Kroatian kansallispuolue (HNS), keskustalainen liberaalidemokraattinen puolue

© Reuters / Lehtikuva

Ivica Račan (1944–2007) toimi Kroatian pääministerinä 2000–2003 ja Kroatian sosiaalidemokraattisen puolueen johdossa 1990–2007.

johtoon. Puolueen korkein johto hyötyi vallastaan saamalla usein esimerkiksi korkeita virkoja. Tuđmanin vallan aikana myös ulkomailla asuvat ja jopa siellä syntyneet kroaatit saivat äänestää valtion vaaleissa. Maan ilmapiiriä kehitettiin ulkomaisia tahoja, esimerkiksi asiantuntijoita, akateemikkoja ja muita korkeasti koulutettuja kulttuurivaikuttajia ja poliittisia toimijoita vihaavaksi ja heidät nimettiin usein Kroatian vihamiehiksi. Ulkomaalaiset eivät myöskään saaneet ostaa kiinteistöjä Kroatia.

Tuđmanin kuoltua vuonna 1999 Kroatian sosiaalidemokraattisen puolueen (SDP) koalitio voitti vaalit 47 prosentin kannatuksella, ja valtion ensimmäiseksi Tuđmanin vallan jälkeiseksi pääministeriksi tuli (2000–2003) Ivica Račan. Yhdessä maan uuden presidentin (2000–2010)

Stipe Mesićin kanssa hän haki Kroatialle jäsenyyttä EU:ssa ja Natossa.

Näiden johtajien tehtävänä oli uudistaa Kroatian aikaisempaa osin autoritaarista 1990-luvun poliittista kulttuuria. Molemmat johtajat lopettivat Bosnian kroaattien julkisen tukemisen. Račanin hallitus muutti perustuslakia niin, että vähemmistöt, joiden osuus oli yli kahdeksan prosenttia väestöstä, tulivat suoraan mukaan parlamenttiin. Kroatia tuli parlamentaarinen demokratia, ja parlamentti ja pääministeri saivat enemmän valtaa.

Račanin hallitus aloitti julkiset tiedotustilaisuudet medialle, ja maan talous avattiin kansainväliselle kaupankäynnille. Račan ja Mesić johtivat maan tekemään yhteistyötä Haagin sotarikostuomioistuimen kanssa.

Lähteitä

– Cohen, Lenard J. and John R. Lampe: *Embracing Democracy in the Western Balkans: From Post-Conflict Struggles towards European Integration*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2011.

– Crampton, Richard J.: *The Balkans since the Second World War*. Longman, 2002.

– Duda, Igor: *U potrazi za blagostanjem: o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Srednja Europa, 2005.

– Lampe, John R.: *Yugoslavia as History: Twice There was a Country*. Cambridge University Press, 2000.

– Stavrianos, L.S.: *The Balkans since 1453*. New York University Press, 2000.

– Tanner, Marcus: *Croatia: A Nation Forged in War*. Yale University Press, 2010.

– Taylor, A.J.P.: *The Habsburg Monarchy 1809–1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. Harper & Row Publishers, 1965.

– Uvalić, Milica: *Investment and Property Rights in Yugoslavia: The Long Transition to a Market Economy*. Cambridge University Press, 1992.

KROATIA
ON EU:N UUSIN TULOKAS

LIITTYMINEN EUROOPAN UNIONIIN

© Mico Sirén

Juhana Aunesluoma

Poliittisen historian dosentti ja Eurooppa-tutkimuksen verkoston tutkimusjohtaja, Helsingin yliopisto

2000-luku oli Kroatiaassa moniarvoisen politiikan ja kohtuullisen talouskasvun vuosikymmen. Kroatia jätti EU-jäsenyyshakemuksensa vuonna 2003 ja liittyi unioniin kesällä 2013. EU-jäsenyyden ennakkoehtona oli maan täysi yhteistyö entisen Jugoslavian alueella tapahtuneita sotarikoksia käsittelevän kansainvälisen tuomioistuimen Ictyn eli Haagin sotarikostuomioistuimen kanssa.

Kenraali Ante Gotovina luovutettiin Haagin sotarikostuomioistuimeen 2005, vaikka sotaveteraaniryhmät ja monet kansalaisetkin kokivat sen vääräksi. Ihmisoikeudet ja oikeusvaltioperiaatteen edistäminen tulivat keskeisesti mukaan maan politiikkaan EU-taipaleella.

Unioni Länsi-Balkanin rauhanprojektina

Euroopan unionin laajentuminen entisen Jugoslavian alueelle on avannut uuden luvun Balkanin historiassa. Jugoslavian pohjoisimman osan Slovenian jäsenyys toteutui unionin suuren laajentumiskierroksen yhteydessä 2004. Kyseessä oli merkittävä askel kohti EU:n perusarvojen toteutumista koko Länsi-Balkanin alueella.

Pian tämän jälkeen aloitettiin neuvottelut Kroatian EU-jäsenyydestä. 2010-luvulla jäsenyyshorisontti on avautunut myös muille entisen Jugoslavian osille: Montenegrolle, Makedonialle ja Serbialle. Unionin merkitys Kosovon ja Bosnia-Hertsegovinan poliittisen vakauden ylläpitäjinä ja talousavun antajana on

keskeinen.

Euroopan integraation luonne rauhanprojektina ja entisten vihollisten välisen sovinnon edistäjänä käy ilmi varsin kouriintuntuvasti 1990-luvun sodissa hajonneen Jugoslavian alueella. Jäsenyys unionissa tuo mukanaan velvoitteita, mutta sitä pidetään yleisesti rauhan takeena ja lupauksena paremmasta tulevaisuudesta. Samaan suuntaan on vaikuttanut Pohjois-Atlantin puolustusliitto Naton laajentuminen, jonka jäseneksi Slovenia liittyi 2004, Kroatian ja Albanian seurattessa perässä 2009. Liittyminen yhteiseen puolustusratkaisuun on tiivistänyt suhteita myös Yhdysvaltojen kanssa.

EU-jäsenyys ja integraatio ovat olleet omiaan vauhdittamaan rauhanpyrkimyksiä ja sovinnontekoa Balkanin alueella. ”Meille Euroopan unionin on ennen

© AFP / Lehtikuva

Kenraaliluutnantti Ante Gotovina (1955–) oli yksi korkeimmista armeijan komentajista Kroatian sodassa 1991–1995. Hänet tuomittiin sotarikollisena, mutta vapautettiin myöhemmin syytteestä löytyneen muotovirheen perusteella.

muuta rauhanprojekti”, Kroatian presidentti Ivo Josipović kuvaili kroaattien tunteja maansa EU-jäsenyyden aattona kesäkuussa 2013. ”Me emme ole unohtaneet Euroopan integraation alkuperäistä ajatusta, joka oli kestävän rauhan ja hyvien naapuruussuhteiden aikaansaaminen. Meille, jotka äskettäin olemme olleet sodassa, EU:n merkitys rauhantekijänä on hyvin tärkeä”.

Rauhanteon motiivin lisäksi unioni on antanut siihen myös välineitä, taloudellista ja poliittista tukea, jonka vaikutukset ulottuvat syvälle Balkanin ja Tonavan alueen yhteiskuntiin.

Jatkoa suurelle itälaajentumiselle

Kroatian liittyminen unionin 28. jäseneksi heinäkuussa 2013 tapahtui tilanteessa, jossa unionin ja sen jäsenmaiden huomio oli kiinnittynyt 2008 alkaneen talouskriisin hallintaan ja eurojärjestelmän vakauttamiseen. Monet euroalueen valtiot kamppailivat julkisen sektorin rahoituskriisin ja kasvavan velkataakan kanssa. Vanhat EU-maat sulattelivat itälaajentumisen aiheuttamia muutoksia unionin rakenteissa ja toimintatavoissa. Yhden uuden maan ottaminen jäseneksi ei tässä tilanteessa tuntunut suurelta historialliselta käännteeltä.

Vuosina 2004 ja 2007 tapahtunut EU:n itälaajentuminen merkitsi perusteellista muutosta sen omiin rakenteisiin ja alueelliseen kattavuuteen. Jäsenmäärän lisääntyminen 15:stä 27:ään vauhditti unionin perussopimusten uudistamista ja päätöksenteon virtaviivaistamista. Laajentuminen lisäsi myös unionin sosiaalista ja kulttuurista monimuotoisuutta. Unionin sisäiset taloudelliset kehityserot korostuivat.

Suurin merkitys Kroatian EU-jäsenyydellä onkin ollut maalle itselleen sekä muille entisen Jugoslavian osina olleille valtioille, jotka edelleen ovat unionin ulkopuolella. Unionin ulkoraja kulkee nyt syvemmillä Länsi-Balkanin sisällä ja seurailee myös vanhoja historiallisia

Jugoslavia-tuomioistuim

(International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Icty) eli Haagin sotarikostuomioistuin tai pitemmin Entisen Jugoslavian alueella tapahtuneita sotarikoksia käsittelevä kansainvälinen tuomioistuin on Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston YK:n peruskirjan luvun VII mukaan vuonna 1993 perustama tilapäinen (ad hoc) sotarikostuomioistuin, joka käsittelee Jugoslavian hajoamissotien kansainvälistä humanitääristä lakia rikkovia sotarikoksia. Jugoslavia-tuomioistuin, kuten vastaava Ruanda-tuomioistuin, noudattavat toiminnassaan toisen maailmansodan jälkeisten Nürnbergin ja Tokion kansainvälisten sotarikostuomioistuinten periaatteita. Tuomioistuimen toimipaikka on Haag Alankomaissa.

Tuomioistuimen tarkoituksena on auttaa yhteiskuntia tulemaan toimeen menneisyyden kanssa ja tuomita niitä, jotka olivat vastuussa sotarikoksista kuten murha, kidutus, raiskaukset, orjuuttaminen, omaisuuden tuhoaminen ja muista rikoksista, jotka on lueteltu tuomioistuimen ohjesäännöissä. Sen syytteet koskevat vuosina 1991–2001 eri etnisiä ryhmiä vastaan tehtyjä rikoksia Kroatiaassa, Bosnia-Hertsegovinassa, Serbiassa, Kosovossa ja Makedoniassa. Tuomioistuin on asettanut syytteeseen yli 160 henkilöä. Kroatian alueella tehtiin rikoksiin liittyviä oikeudenkäyntejä on toistakymmentä. Tuomioistuin koostuu kolmesta elimestä: tuomarit, kirjaamo ja syyttäjän toimisto. Vuodesta 2003 tuomioistuin on tehnyt läheistä yhteistyötä paikallisten oikeusviranomaisten ja tuomioistuinten kanssa Jugoslavian seuraajavaltioissa.

ja kulttuurisia jakolinjoja. Näiden rajalinjojen madaltaminen ja alueen vakauden edistäminen on edelleen yksi EU:n tärkeimpiä tehtäviä Kaakkois-Euroopassa. Unionin jäsenmaana Kroatialla on tässä paljon tehtävää.

Kroatia on kul-kuväylä Keski- ja Pohjois-Euroopasta etelään sekä Välimeren maihin. Moottoritie Zagrebista Splitiin on uusi ja hyvä. Rijekan kaupungista Unkariin valmistuu uusi nopea junarata vuonna 2020.

Näkymä ulosmenoväylältä Zagrebista Savajoen sillalta.

© Lehtikuva

Tilinteko 1990-luvun sotaan

Liittyminen unionin jäseneksi on Kroatialle merkinnyt irtiottoa entisen Jugoslavian alueen omasta, traumaattisesta lähihistoriasta. Kroatian myötä unioniin liittyi yksi 1990-luvun sodan pääosapuolista.

Jäsenyyden ehtona oli perusteellinen tilinteko sodan tapahtumiin. Kroatian hallitukselta ja viranomaisilta edellytettiin varauksetonta yhteistyötä sotarikoksien selvittämiseksi ja niihin syyllistyneiden henkilöiden saattamiseksi vastaamaan teoistaan oikeuden eteen. Merkittävinä oli Operaatio Myrskyä vuonna 1995 johtaneen kenraali Ante Gotovinan luovuttaminen Haagin sotarikostuomioistuimeen joulukuussa 2005. Lisäksi Kroatialta vaadittiin aktiivisuutta rauhanomaisten suhteiden kehittämiseksi alueen muiden valtioiden, erityisesti Serbian kanssa.

Kroatian jäsenyysneuvottelut käytiin monellakin tapaa Jugoslavian hajoamisso-tien varjossa. Jugoslavian hajoamiseen ja sodan jälkiselvittelyihin liittyvät asiat hankaloittivat useissa kohdin jäsenyysneuvotteluja ja tekivät maan tiestä unioniin poikkeuksellisen pitkäkestoisen prosessin. Kroatian jäsenkelpoisuutta arvioitaessa ei kyse ole ollut pelkästään jäsenkriteereiden

täyttämisestä nyt ja tulevaisuudessa, vaan myös lähihistorian kipupisteistä ja niiden hallinnasta.

Unionin laajeneminen 1990-luvun sodan kokeneisiin maihin on toisaalta merkinnyt sitä, että sodan kokemukset ja välittömät vaikutukset ovat hiljalleen jäämässä taakse. Kroatian EU-jäsenyys viitoittaa tietä muille alueen valtioille ja kansanryhmille miten tulla toimeen toisensa ja oman menneisyytensä kanssa.

Pitkä ja vaikea tie unioniin

Pian jätettyään jäsenhakemuksensa 2003 Kroatia sai havaita, että EU on kerho, jonka jäseneksi on vaikea päästä. Neuvottelut unionin ja Kroatian välillä olivat ainutlaatuiset monessakin mielessä. Jos vertauskohtana pidetään muita loppuun saatettuja jäsenyysneuvotteluja, niitä voi hyvällä syyllä pitää unionin tähänastisen historian hankalimpina.

Osa vaikeuksista johtui EU:sta itsestään. Unionin jäseneksi mielivän maan on parhaassakin tapauksessa käytävä läpi aikaa vievä prosessi, jossa katsotaan miten sen oma lainsäädäntö vastaa EU:n voimassa olevia säädöksiä. Tämä lainsäädännön kokonaisuus tunnetaan *acquis communautaire*n nimellä. Se pitää

sisällään kaiken unionissa voimassaolevan, vuosien ja vuosikymmenten aikana luodun säännösten: unionin perussopimukset, asetukset, direktiivit ja muut jäsenmaita velvoittavat päätökset.

Jäsenyysneuvotteluissa eivät osapuolet varsinaisesti neuvottele näistä säädöksistä, eivätkä muutenkaan esiinny sellaisina tasavertaisina myönnytyksiä ja vastamyönnytyksiä tekevinä kumppaneina, kuten on tavallista muissa kansainvälisissä neuvotteluissa ja monenkeskisessä diplomatiassa.

Unionin laajentumisneuvotteluissa kyse on siitä, että unionin neuvottelijoiden on voitava todeta kohta kohdalta, että hakijamaan lainsäädäntö on sopusoinnussa unionin säännösten kanssa. Mikäli ristiriitoja havaitaan, hakijamaan on muutettava omaa lainsäädäntöään. Unioni tekee poikkeuksia omiin säädöksiinsä hyvin vastentahtoisesti, ja hakijamaa joutuukin lähes aina sopeutumaan ja hyväksymään unionin asettamat ehdot. Neuvottelujen kohteena ovat tavallisimmin erilaiset siirtymäajat ja unionin lainsäädännön toimeenpano hakijamaassa.

Jäseneksi liittymistä ei helpota se, että unionin säännöstö on aikaa myöten kasvanut. Kroatian neuvotellessa jäsenyydestään yksityiskohtaisen tarkastelun kohteena oli kaikkiaan 35 laajempaa kokonaisuutta eli neuvottelulukua. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Suomen neuvotellessa jäsenyydestään runsasta vuosikymmentä aiemmin neuvottelulukuja oli 29.

Eikä lain kirjaimessa ollut kaikki

Acquis'n omaksumisen lisäksi uuden jäsenmaan on täytettävä niin sanotut Kööpenhaminan kriteerit. Kroatian tapauksessa tuli näiden kriteerien täyttämistä aikaisempia laajentumiskierroksia olennaisempi kysymys. Osaltaan tähän vaikutti unionin ja sen jäsenmaiden kokemukset 2007 päätökseen viedystä itälaajentumisesta.

Kööpenhaminan kriteereiden lähtökohtana on, että unionin jäseneksi liittyminen ei ole pelkästään lainsäädännöllinen

Acquis communautaire eli EU:n säännöstö

EU:n säännöstöstä käytetään usein sen ranskankielistä nimitystä *acquis communautaire*. Se käsittää kaikkia Euroopan unionin jäsenmaita sitovan normiston. Yhteisön säännöstö koostuu yhteisistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Sitä lisätään ja muutetaan jatkuvasti. Säännöstöön kuuluvat perussopimusten sisältö, periaatteet ja tavoitteet sekä perussopimusten nojalla hyväksytty lainsäädäntö ja Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö. Lisäksi säännöstö kattaa unionin antamat julkilausumat ja päätöslauselmat, yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvät asiakirjat, oikeus- ja sisäasioita koskevat asiakirjat sekä EU:n kansainväliset sopimukset ja jäsenmaiden keskenään tekemät unioniasioita koskevat sopimukset.

Euroopan unionin jäsenyyttä hakeneiden maiden on hyväksyttävä *acquis communautaire* ennen kuin ne liittyvät unioniin. Poikkeukset *acquis communautaire* n soveltamisesta ovat mahdollisia ainoastaan poikkeusoloissa, ja ne ovat laajuudeltaan rajoitettuja. Integroituakseen unioniin ehdokasmaiden on siirrettävä *acquis communautaire* osaksi kansallista lainsäädäntöään ja sitä on sovellettava heti liittymisestä lähtien. Kroatian jäsenyysneuvottelujen kohdalla säännöstö jaettiin 35 osaan.

nen prosessi. Uusien lakien säätäminen ja vanhojen muuttaminen ei useinkaan riitä. Unionin on oltava vakuuttunut siitä, että hakijamaan hallintoelimet, oikeuslaitos, poliittinen järjestelmä ja talouselämän rakenteet ovat sellaisessa kunnossa, että ne kestävät jäsenyyden aiheuttamat muutokset ja vaatimukset. Erityisen tärkeää on, että ne kykenevät varmistamaan unionin perusarvojen toteutumisen yhteiskunnan kaikilla tasoilla.

Kroatian jäsenyysneuvotteluissa merkittävimpiä Kööpenhaminan kriteereihin liittyneitä kysymyksiä olivat julkishallinnon toimivuus, oikeuslaitoksen tehok-

Länsi-Balkanin vakautus- ja assosiaatioprosessi (SAP) on EU:n ja Länsi-Balkanin maiden välisiin vakautus- ja assosiaatiosopimuksiin johtava prosessi.

Cards-ohjelma (2000–2006) on Kaakkois-Euroopan maille suunnattu apu, jonka tavoitteena oli helpottaa osallistumista vakautus- ja assosiaatioprosessiin yhdessä Euroopan unionin kanssa.

IPA (2007–) on Euroopan unioniin liittymistä valmisteleva tukiväline, joka rahoittaa instituutioiden, alueiden, henkilöresurssien ja maaseudun kehittämistä sekä rajat ylittävää yhteistyötä EU:n jäsenvaltioiden ja ehdokasmaitten sekä mahdollisten ehdokasmaitten välillä.

CEFTA (1992–) on Keski-Euroopan vapaakauppasopimus eli EU:n ulkopuolisten Kaakkois-Euroopan maiden välinen sopimus, jonka tarkoituksena on edistää alueen yhdentymistä Euroopan unionin toimielimiin.

RCC (2008–) on alueellinen yhteistyöneuvosto joka tukee Kaakkois-Euroopan maiden poliittista ja taloudellista kehitystä, keskinäistä yhteistyötä ja euro-atlanttista integraatiota. Suomi on osallistunut RCC:n toimintaan ja tukenut sen perustamista.

kuus ja riippumattomuus sekä Kroatian talouselämän rakenteiden yhteensopivuus unionin sisämarkkinoihin ja siellä valitsevaa kilpailulainsäädäntöön. Monet havaitut ongelmat pelkistyivät kysymykseen maassa rehottaneesta korruptiosta ja sen kitkemisestä. Lisäksi unionin puolella oli epäilyksiä Kroatian demokratiakehityksen vakaudesta ja maan halukkuudesta edistää 1990-luvun sodan pesänselvitystä.

Tilannetta ei helpottanut se, että EU itse päätti vuosien 2004 ja 2007 suuren laajentumiskierroksensa jälkeen muuttaa asennettaan ja lähestymistapaansa omaan laajentumiseensa. Romanian ja Bulgarian 2007 toteutuneen jäsenyyden jälkeen

unionista tuli aiempaakin haluttomampi tekemään poikkeuksia uusien jäsenmaiden kohdalla, jos jäsenyyksikriteerit eivät aivan näyttäneet täyttyvän. Yksinään jäsenyydestään neuvotelleelta Kroatialta vaadittiin selvästi enemmän kuin miten oli toimittu joidenkin aiemmin unioniin liittyneiden valtioiden kohdalla.

Unionin kokonaisvaltainen ote Länsi-Balkanilla

Vaikka unioni kannusti voimakkaasti Kroatiaa ja alueen muita valtioita hakeutumaan kohti jäsenyyttä, ei sen puolella enää ollut 1990-luvulle ominaista itälaajentumiseen liittyvää poliittista tahtoa ja historiallisen mission tunnetta.

Tähän vaikutti sekin, että EU oli vuosituhannen vaihteessa kehittänyt Länsi-Balkanille oman lähestymistavan, jonka osana olivat laajat taloudelliset tukiohjelmat ja poliittiset kehitysstrategiat, jotka kattoivat alueen kokonaisuutena. Tavoitteena oli alueen yhteiskuntien ja valtioiden välisten suhteiden vakauttaminen, 1990-luvun sotien jälkihoito ja taloudellisen kehityksen edistäminen.

Kroatia otti osaa näihin ohjelmiin jo ennen jäsenyysneuvotteluidensa alkamista. Erityisen merkittävää oli unionilta saatu taloudellinen tuki, jonka turvin Kroatia toteutti 2000-luvulla laajoja yhteiskunnallisia ja taloudellisia uudistuksia. Keskeistä oli myös se, että EU helpotti Kroatian ja muiden lähentymisohjelmiin osallistuneiden alueen maiden pääsyä unionin sisämarkkinoille.

Lähestulkoon kertaheitolla toteutettuun itälaajentumiseen verraten on unionin laajentumispolitiikka entisen Jugoslavian alueella ollut vähittäisten askelten politiikkaa. Tähän lähestymistapaan kuuluu, että jo pelkästään jäsenneuvottelujen aloittamisen edellä on useita vaiheita, joiden aikana jäsenyyttä kohti suuntaavat valtiot toteuttavat unionin edellyttämiä kehitysohjelmia. Kroatian jäsenyys on kuitenkin osoitus siitä, että

vaikka alueen valtioiden tie unioniin voi olla pitkä ja mutkikas, johtaa se perille, jos poliittinen tahto riittää.

Neuvottelutulos Unkarin johdolla

Neuvottelutulos Kroatian jäsenyydestä saavutettiin kesällä 2011, Unkarin toimiessa unionin puheenjohtajanaan. Neuvottelutulokseen myötävaikutti paitsi tahto viedä pitkäksi venähtänyt prosessi päätökseensä myös puheenjohtajamaan vahva sitoutuminen. Kriittinen vaihe liittymisessä koittaa aina kuitenkin varsinaisten neuvottelujen jälkeen, kun unionin toimielinten – Eurooppa-neuvoston ja Euroopan parlamentin – sekä jokaisen vanhan jäsenmaan on vielä hyväksyttävä yksimielisesti uuden jäsenmaan liittyminen.

Kroatian ja Slovenian kiistely maiden välisestä rajasta aiheutti neuvottelujen aikana vaikeuksia. Unionin omaksuma periaate, ettei se ota jäsenikseen valtioita, joilla on rajariitoja naapureidensa kanssa, uhkasi estää Kroatian liittymisen. Asian tultua ratkaistuksi tie liittymissopimuksen hyväksymiselle unionin ja sen jäsenmaiden puolella oli auki. Myös muualla unionin piirissä oltiin 2011 valmiita hyväksymään neuvottelujen lopputulos, vaikka se edelleen jätti joitakin hankalia kysymyksiä Kroatian julkisen hallinnon ja oikeuslaitoksen toiminnasta ratkottaviksi myöhemmin.

Neuvotteluihin vaikuttivat myös niiden ulkopuoliset tapahtumat. Jäsenyysneuvottelujen lähestyessä loppuaan huhtikuussa 2011 Haagin sotarikostuomioistuimien langetti kenraali Ante Gotovina 24 vuoden vankeusrangaistuksen. Monet kroaatit pitivät Gotovinan tuomion epäoikeudenmukaisena. Loppumetreilään olleet jäsenyysneuvottelut pysyivät kuitenkin raiteillaan.

Kroatialaisten keskustelu jäsenyydestä

Keskeinen unionin jäsenyyskriteeri on, että hakijamaan on itse haluttava jäsenyyttä. Hakijamaan on hyväksyttävä neuvottelujen lopputuloksena syntynyt liittymissopimus oman valtiosääntönsä edellyttämässä järjestyksessä. Useimmissa maissa se merkitsee kansanäänestystä, ja näin toimittiin myös Kroatiassa.

Kansanäänestys Kroatian EU-jäsenyydestä järjestettiin tammikuussa 2012, jolloin jäsenyyden puolesta annettiin 66 prosenttia äänistä. Näin selkeä äänestytulos ei ollut sattumaa. Tulos kertoi kroaattien sitoutumisesta ja uskosta unionijäsenyyden tuomiin hyötyihin. Se oli hyvin linjassa kymmenkunta vuotta aiemmin tehtyjen mielipidemittausten kanssa, joissa maan väestön enemmistö oli kannattanut EU-jäsenyyttä. Toisaalta vain hieman yli puolet äänioikeutetuista vaivautui uurnille, mikä kertoi omaa kieltään kroaattien tympääntymisestä vuodesta toiseen jatkuneisiin jäsenyysneuvotteluihin.

Lähestulkoon kymmenen vuotta kestäneen prosessin aikana kroaattien usko jäsenyyden toivottavuuteen oli koetteilla. Havaittavissa oli sekä turhautumista että väsymistä loputtoman tuntuiseen jäsenyysprosessiin. ”Pitäisikö meidän juhlia? Vai ehkä ei? Asia ei ole enää aivan niin selvä. EU ei ole enää samanlainen kuin kymmenen vuotta sitten”, kroatialainen kirjailija Slavenka Drakulić kommentoi kansanäänestyksen tulosta ja maansa EU-jäsenyyttä kesäkuussa 2013.

Olennaista oli Kroatian tärkeimpien poliittisten puolueiden, niin poliittisen kentän oikealla kuin vasemmallakin laidalla, sitoutuminen jäsenyyteen. Kesällä 2011 saavutettu yhteisymmärrys jäsenyyden ehtoista ja kansanäänestyksen tulos oli merkittävä voitto Kroatian presidentiksi 2010 valitulle Ivo Josipovićille, joka oli sitoutunut vahvasti maan EU-jäsenyyden toteuttamiseen ja poliittiseen vuoropu-

heluun entisen kiistakumppanin Serbian kanssa.

Kysymys EU-jäsenyydestä pysyi koko vuonna 2003 alkaneen jäsenysprosessin ajan puoluepolitiikan yläpuolella. Hankkeen takana oli laaja sisäpoliittinen konsensus, joka osaltaan heijasteli maan poliittisessa järjestelmässä 1990-luvun jälkeen tapahtunutta muutosta. EU-jäsenyyttä kannattaneet poliittiset voimat vahvistuivat koko 2000-luvun ajan tiukimpien kansallismielisten ryhmittymien kustannuksella. Drakulić vetosi hankin maanmiehiinsä, jotta nämä eivät unohtaisi kuinka kauas he olivat jo tulleet menneiden vuosikymmenten vaikeista ajoista: ”Kun otamme huomioon äskeisen sodan, tulisi Kroatialle rauhan ja turvallisuuden kysymysten olla taloudellista hyötyajattelua tärkeämpiä”.

Viime hetken yllätyksiin lukeutui myös Gotovinan vapautuminen pitkstä vankeustuomiostaan marraskuussa 2012. Haagin sotarikostuomioistuimen valituselimen vapauttama 1990-luvun sodan veteraani pääsi seuraamaan kotikatsomosta maansa liittymistä Euroopan unioniin.

Kroatia, alkuperäinen kuusikko ja Välimeren unionimaat

Kroatian EU-jäsenyys ja maan kansanvaltaisten instituutioiden vahvistaminen ovat kietoutuneet toisiinsa tavalla, joka muistuttaa sekä suurta itälaajentumista että 1980-luvulla EU:n jäseniksi tulleiden Välimeren maiden kokemuksia: diktatuureista ja autoritaarisesta hallinnosta kohti demokratiaa kulkeneita Kreikkaa, Espanjaa ja Portugalia. Erotuksena on kuitenkin Kroatian lähimenneisyysdessään kokema sota. Tämä tuo sen lähemmäksi unionin perustajavaltioiden, Ranskan, Saksan ja muun alkuperäisen kuusikon historiallisia kokemuksia.

Jäsenyys eurooppalaisten valtioiden tiiviissä yhteisössä ja demokratian vahvistaminen kytkeytyivät kaikissa näissä maissa – Euroopan yhteisön alkuperäisessä perustajakuusikossa ja Välimeren

jäsenmaissa – kiinteästi toisiinsa. Samoin on tapahtunut myös Kroatiassa, jossa EU-jäsenyys on ollut yhtä aikaa maan demokratiakehityksen tulos kuin sitä ulkoapain tukenut ja vauhdittanut tekijä.

Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteiskunnalliset epäkohdat olisivat jäsenyyden myötä poistuneet. Jatkossa onkin tärkeää, miten Kroatia onnistuu hyödyntämään unionin jäsenyyden myötä avautuvia mahdollisuuksia. Kuten EU:n komissio maaliskuussa 2013 julkaisemassaan tiedonannossa painotti, EU:n jäseneksi tulevalle Kroatialla on edelleen paljon tehtävää oikeusvaltion vahvistamisessa, ihmiskaupan ja vakavan rikollisuuden torjunnassa ja korruption vastaisessa taistelussa. Uhkana on myös se, miten verraten köyhän jäsenmaan koulutetut kansalaiset hyödyntävät mahdollisuuksiaan liikkua vapaasti unionin sisällä, ja kuinka hyvin kroatialaiset yritykset pärjäävät unionin kilpailluilla sisämarkkinoilla.

EU-jäsenyys merkitsee Kroatialle kuitenkin myös pääsyä unionin tukijärjestelmien piiriin ja mahdollisuutta hyödyntää unionista saatavia voimavaroja oman yhteiskuntansa aineellisen ja henkisen infrastruktuurin uudistamisessa. Jäsenyyttä edeltäneiden vuosien kokemukset antavat aihetta toiveikkouteen. Tulevat vuodet näyttävät mitä Kroatia jäsenyydeltään saa, ja mitä se on valmis muulle Euroopalle antamaan.

KROATIA KATSOO TULEVAAN

Mico Sirén

Zoran Milanović

pääministeri (2011–)

Millainen EU-maa on Kroatia?

Kroatian osuus Euroopan taloudesta on vain alle prosenttin. Mutta taloutemme on kuitenkin suhteellisen monipuolinen, eikä kovin vahvasti riippuvainen yhdestä sektorista. Taloudellisesti ja maantieteellisesti Kroatia on monipuolinen. Esimerkiksi Euroopan unionin luontodirektiivin ja komission Natura 2000 -hankkeen mukaan Kroatia on neljä eri luontotyyppiä. Turismi on tärkeä osa taloutta, mutta sekin on alle viidenneksen taloudesta. Kulutustuotteiden valmistus, laivanrakennus ja tietysti liikenneväylien uudelleenrakennus ovat kaikki Kroatian toimialueita. Minä haluaisin myös nähdä tulevaisuudessa, että koulutus olisi enemmän esillä niin kansallisesti kuin EU:ssa.

Kroatia on pieni talous ja nyt osa EU:ta. Mihin sijoitukset ja talous tulisi suunnata ensisijaisesti?

Minusta tärkeitä ovat energia-alat ja kuljetusala. Näihin kuuluvat nesteytetyn maakaasun laitteisto Rijekassa ja Krkin saarella. Ne ovat myös portteja toisille maille kuten Unkarille. Myös turismimme on laadukasta. Itävalta on tästä hyvä esimerkki. Sillä on valtava matkailuala, joka on erittäin standardoitu ja erittäin kannattava. Ja työllisyys on maassa kunnossa. Tämä on hyvä ja toimiva yhtälö; valtio on laitettu kuntoon eli kaikki osapuolet pelaavat yhteisten pelisääntöjen mukaisesti, finanssipolitiikan ja julkisen talouden säännöistä pidetään kiinni.

Kuinka hyvin Kroatian talous tunnetaan Euroopassa?

Itävaltalaiset, eteläsaksalaiset ja pohjoisitalialaiset tuntevat sen hyvin, koska he ovat Kroatian pääasiallisia kauppakumppaneita, samaten Slovenia ja Länsi-Balkanin lähialue. Esimerkiksi Slovenia on kilpailukykyisempi kuin Kroatia, mutta välimatka on kaventunut kymmenen viime vuoden aikana. Me Kroatiaassa olemme hyötäneet ihmisten, talouksien ja kulttuurien vaihdosta. EU:n jäsenenä esteet pikku hiljaa poistuvat ja tulemme oppimaan uutta.

Kroatia ei ole koskaan ollut täysin suljettu

© Kroatian hallitus (Vlada Republike Hrvatske)

maa kuten itäblokin maat olivat, vaan olemme aina olleet kulttuurivaihdossa naapurimaittemme ja lännen kanssa mukaan lukien Italia, Itävalta, Saksa ja Ranska. Näistä maista tuli jo Jugoslavian aikana meille matkailijoita, ja me myös matkustimme näihin maihin niin paljon kuin se oli mahdollista rahallisesti. Näistä asioista Kroatia tunnetaan.

Kroatian elintaso oli verrattain korkea jo 1970-luvulla. Kommunismin loppuvaiheilla tuli kolminkertainen taantuma, ja sitten sodat. Tästä seurasi surkea lasku ja masennus. Itsenäisyyden alun aikana koimme jatkuvia niin sanottuja ”hikkoja” talouden kehityksessä, ja tällä hetkellä olemme taloudellisesti suhteellisesti pysähdyksissä. Niin kauan kuin meillä ei ole todellista kasvua, emme voi nopeasti ja helposti maksaa takaisin lainoja ja joukkovelkakirjoja. Minusta kolmen prosentin alijäämä ei ole enää sama asia kuin se oli 20 vuotta sitten, kun se luotiin ja edellytykset kokonaiskasvuun olivat paremmat. Silloin kolme prosenttia ei tarkoittanut yhtä paljon kuin tänään. Tänä päivänä on tärkeää, että Kroatian talous on monipuolinen, muttei monokulttuurinen.

Mitkä ovat mielestäsi suurimmat muutokset kroatialaisten jokapäiväisessä elämässä EU:hun liittymisen jälkeen?

Liittymisen välittömissä jälkimainingeissa kansalaiset eivät tule kokemaan mitään muutoksia. Kun parin vuoden kuluttua voimme hakea Schengen-alueen kokonaisuksenyyttä, ihmiset voivat kokea eron liikkuvuudessa. Taloudellisesti Eurooppa on tällä hetkellä suurimmaksi osaksi pysähdyksissä. Ne maat, jotka pystyvät muuttamaan paremmiksi järjestelmällisesti ja nopeasti, tulevat hyötymään näistä muutoksista.

Neven Mimica

kuluttajapolitiikasta vastaava
EU-komissaari

Miten näet yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tulevaisuuden?

Kroatia on tietysti EU:n uusi jäsen, siksi me tulemme mahdollisimman realistisesti kannustamaan EU:n politiikkaa ja antamaan oman panoksemme sen ulkosuhdehallinnolle. Tiedämme, ettemme voi olla kaikkialla emmekä voi olla niin kunnianhimoisia että yrittäisimme ottaa osaa joka ikiseen EU:n politiikanalaan. Mutta silloin kun on kyse yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, me voimme ja myös kannamme oman vastuun me varsinkin alueellisen yhteistyön kautta Kaakkois-Euroopassa.

Me olemme kiinnostuneita alueellisesta vakaudesta, joka on myös EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoite Balkanilla. Meidän näkökulmastamme tämä liittyy läheisesti laajentumispolitiikkaan alueellamme. Siksi kannatamme äänekkäästi laajentumisen jatkamista tällä alueella. EU:ssa on voitava jatkaa vakauttamisprosessia, joka myös käännetään naapurustopolitiikan kautta laajentumispolitiikaksi. Totta kai osallistumme keskusteluun myös laajemmin Balkanin ulkopuolella, mutta panoksemme ei voi olla yhtä paljon Afrikan asioissa tai globaaleissa ulkosuhteissa ja horisontaalisissa toiminna kuin täällä alueellamme.

Kuka eurooppalainen on erityisesti vaikuttanut ajatteluusi vaikeinakin hetkinä?

Olen löytänyt inspiraatiota ajattelijoilta,

jotka keskittyvät Eurooppa-hankkeen ja Euroopan näkökulman ytimeen. Minulle tärkeimpiä ovat olleet ne, jotka ovat tarpeeksi kriittisiä ja tarpeeksi rakentavia Euroopan integraation ongelmiin liittyvissä analyyseissä ja jotka ovat ehdottaneet rakentavia ja demokraattisia ratkaisuja näille ongelmille. He ovat vaikuttaneet eniten siihen, miten minä näen Euroopan. Jürgen Habermas on tarpeeksi kriittinen. Hän hakee demokraattisia, yhteiskuntakeskeisiä ja vasemmalle suuntautuneita ratkaisuja ongelmiin ja on aina keskittynyt siihen, miten demokraattiset arvot ovat sidoksissa yksilöön.

Mikä on sinulle mieluisin eurooppalainen kulutustavara?

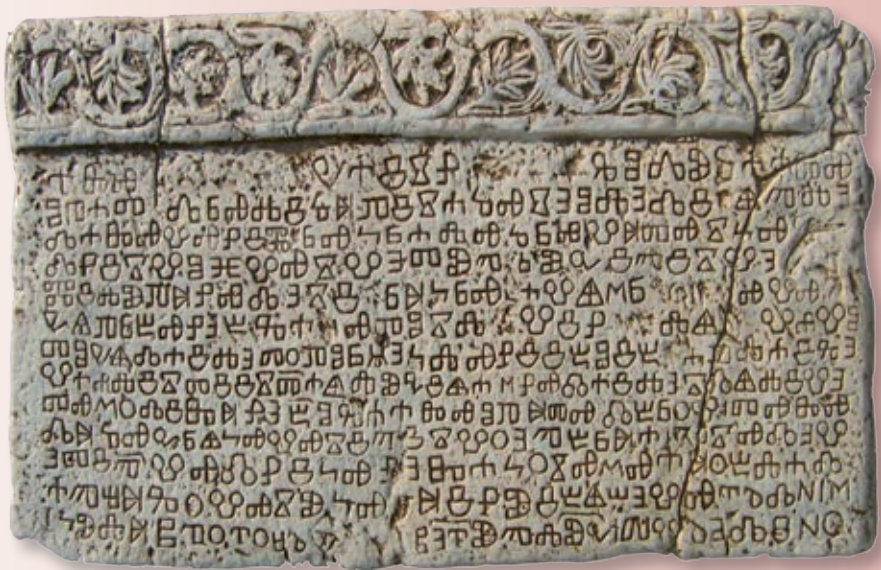
Euroopalla on edelleen hyvin erityinen muotoilu sekä teollisuustuotteita, jotka eivät yritä kilpailla massiivisella tuotannolla mutta ovat silti yliverkaisia. Italialainen vaate-suunnittelu on edelleen alansa huippua, ja saksalaiset ovat tietysti yliverkaisia kone- ja autoteollisuudessa.

Missä mielestäsi valta sijaitsee tänä päivänä Euroopan kartalla?

Ei ole olemassa yhtä ja ainoaa keskipistettä, yhtä paikkaa josta voit löytää vallan Euroopassa. Se on enemmän hajallaan ja muodostuu erilaisista virroista ja jäsenmaitten välisistä sidoksista. Monet tekijät osallistuvat Euroopan yhdentymiseen ja yhtenäisyyteen. Euroopan painovoima piilee tässä hyvin monimutkaisessa ja erityisessä oikeus- ja talousjärjestelmässä, joka on yhteinen. Ehkä spagettikulho on enemmän kauppapolitiikassa käytetty nimike, mutta valta Euroopassa on tässä spagettikulhossa, jossa kaikki ovat sekoittuneet toisiinsa ja ovat sidoksissa toisiinsa. Tästä syystä ei ole helppoa sanoa: "Hei, katso tässä on Euroopan vallan linnake." Tästä syystä ja tämäläpöisen institutionaalisen perustan vuoksi Eurooppa on vahva ja se myös tekee Euroopasta Euroopan.

Haastattelut **Rinna Kullaa**

KROAATIN KIELESTÄ

tohtorikoulutettava, Nykykielten laitos,
Helsingin yliopisto

Eteläslaavilaisiin kieliin kuuluva kroaatti on kroaattien standardikieli ja Kroatian virallinen kieli. Kroatistiikka on slavistiikan ala, joka keskittyy kroaattiin.

Eteläslaavilaiset kielet muodostavat murrejatkumon pohjoisimmasta sloveniasta eteläisimpään bulgariaan – tosin murteet eivät erityisesti välitä ilman-suunnista, vaan ihmisten väliset yhteydet samankaltaistavat aikojen saatossa kielet.

Tässä moninaisessa eteläslaavilaisessa murrejatkumossa kroatialaisia murteita on kolme: štokaavi, kajkaavi ja čakaavi. Kajkaavi muistuttaa sloveniaa, kun taas štokaavinen murre muodostaa yhteyden bosniaan ja serbiaan. Čakaavin murretta puhutaan vain nykyisen Kroatian alueella. Murteitten nimitykset tulevat kysymyspronominiasta *mikā?* joka näissä murteissa kääntyy *kaj*, *ča* ja *što*. Murteilla on myös muita olennaisia eroja.

Murteet kuitenkin kertovat alkupe-
rystä ja ovat identiteettiä luovia myös
tämän päivän Kroatiassa, aivan kuten
Suomessakin, jossa monet sanovat *sie* ja
mie muuten yleiskielisessä puheessa. Zagrebissa olen kuullut štokaavia puhuvien käyttävän kysymyssanaa *kaj* (ja erinäisiä kajkaavisia fraaseja, kuten *kaj buš delal?* jonka voisi suomentaa esim. mitä aiot tehdä?) viestittämässä, että ovat jossain mielessä zagrebilaisia.

Nykyisen kroaatin standardikielen (*hrvatski standardni jezik*) murrepohja on paljolti štokaavinen (kielitieteessä puhutaan uusštokaavisesta *ijekavicasta*), jonka sanastoon aiempien aikojen rikas čakaavikirjallisuus on vaikuttanut. Nykymuotoisesta yleiskielestä voidaan puhua 1800-luvun puolivälistä eteenpäin, jolloin kieliä Euroopassa runsain mitoin standardoitiin; aikaisempi runsas kirjallisuus oli luonnollisesti murteilla kirjoitettua, ja kirkon kieli kirjoitustaitoisten kirjakielenä

Wikimedia Commons

Marco Marulić oli ensimmäinen kroaatin kielellä kirjoittanut kirjailija ja kirjakielen kehittäjä. Hän vaikutti renessanssin aikana.

vaikutti siihen suuresti.

Štokaavinen murrepohja on yhteinen serbian, bosnian ja montenegron kirjakielten kanssa. Nämä kirjakielet eroavat toisistaan melko vähän ja ovat tiettyjä sanoja lukuun ottamatta keskenään ymmärrettäviä; aiemmin puhuttiin serbokroaattista yhtenä kielenä. Itsenäistyneet valtiot ovat kuitenkin kaikki perustuslaeissaan määritelleet kielensä nimeksi kansallisen varianttinsa, ja ainoastaan montenegron kirjakielen asema on vielä epäselvä. Aika näyttää käytetäänkö montenegroa nimityksenä ja kielenä siten kuin se nyt on oikeinkirjoitusoppaissa ja kieliopeissa määritelty yleisesti valtion hallinnossa, kirjallisuudessa ja muussa kanssakäymisessä. Nämä variantit (Belgradin normi, Zagrebin normi ja näiden ala- eli subvariantit Sarajevon ja Titogradin, nykyisen Podgorican, normi) erityispiirteineen tunnustettiin jo Jugoslavian aikaan.

Yhteensä näillä neljällä kielellä on noin 16 miljoonaa puhujaa, kun käytännössä

kaikki näiden valtioiden vähemmistöissäkin puhuvat valtioidensa virallista kieltä. Lisäksi suurin osa Slovenian, Makedonian ja Kosovon asukkaista kommunikoi näillä kielillä, mikä lisää puhujamäärää noin viidellä miljoonalla.

Kroaattia on aikojen saatossa kirjoitettu kolmella kirjaimistolla. Kulmikas glagoliittinen kirjaimisto ja läntinen kyrillinen bosančica, jota käytettiin eniten nykyisen Bosnian ja Hertsegovinan alueella, ovat kuitenkin jääneet latinalaisen kirjaimiston jalkoihin. Valtaosa säilyneestä kirjallisuudesta on latinalaisin kirjaimin kirjoitettua, ja muut kirjaimistot enemmän poikkeuksia.

Glagoliittinen kirjaimisto

Glagoliittinen kirjaimisto luotiin 800-luvun lopulla Suur-Määrin kuninkaan tilauksesta slaavilaiseksi kirjaimistoksi. Veljekset Kyrillos, syntymänimeltään Konstantinos, sekä Metodos Thessalonikin kaupungista loivat muinaiskirkkoslaaville kirjaimiston, jota sitten käytettiin ennen kaikkea kirkon yhteydessä. Kroatian alueella kirjaimisto muuntui kulmikkaaksi glagolitsaksi, ja säilyi käytössä jopa 1900-luvun alkupuolelle. Muinaiskirkkoslaavissa otettiin käyttöön Kyrilloksen mukaan nimetty kyrillinen kirjaimisto, joka on Kyrilloksen ja Metodioksen oppilaiden kreikan kirjaimiston pohjalta kehittämä. Nykyään glagoliittisia kirjaimia käytetään lähinnä symboleina.

Keväällä 2013 Kroaatin kielen ja kielentutkimuksen instituutti (*Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*) järjesti mielenkiintoisen projektin, jossa koko kansa saa olla mukana oikeinkirjoituksen uudistamisessa. Kroaatissa oikeinkirjoitus on uusittu useamman kerran 1900-luvulla, ja kysymys on monelle kirjailijalle, toimittajalle ja äidinkielen opettajalle muista kirjoittajista puhumattakaan erittäin tärkeä ja tunteita herättävä. Huhtikuussa 2013 julkistettiin pohjaehdotus, johon väestön parannusehdotuksia pyydetään ja kesäkuussa julkistettiin uusi kroaatin standardikielen oikeinkirjoitusopas.

Kroaatin aakkosto

Kroaatin aakkosiin kuuluu 30 kirjainta, joista kolme ovat digrafeja (dž, lj, nj). Ne aakkostetaan seuraavasti (foneettiset merkit ovat Rada Borićin suomi-kroaatti-suomi-taskusanakirjan mukaan):

A a	[a]	auto
B b	[b]	brat 'veli'
C c	[ts]	car 'tsaari'
Č č	[tʃ]	čaj 'tee'
Ć ć	[tɕ]	ćevapčići 'grillatut lihapyörykät'
D d	[d]	dan 'päivä'
Dž dž	[dʒ]	džep 'tasku'
Đ đ	[dʒ]	đavao 'paholainen'
E e	[ɛ]	etika 'etiikka'
F f	[f]	fin 'hieno'
G g	[g]	grupa 'ryhmä'
H h	[x]	himna 'hymni'
I i	[i]	ideja 'idea'
J j	[j]	jogurt 'jogurtti'
K k	[k]	kava 'kahvi'
L l	[l]	lutka 'nukke'
Lj lj	[ʎ]	ljubav 'rakkaus'
M m	[m]	more 'meri'
N n	[n]	nula 'nolla'
Nj nj	[ɲ]	njuh 'hajuaisti, vainu'
O o	[ɔ]	osmijeh 'hymy'
P p	[p]	prst 'sormi; varvas'
R r	[r]	raj 'paratiisi'
S s	[s]	sunce 'aurinko'
Š š	[ʃ]	šišmiš 'lepakko'
T t	[t]	taksi 'taksi'
U u	[u]	upornost 'sisu'
V v	[v]	vuk 'susi'
Z z	[z]	zastava 'lippu'
Ž ž	[ʒ]	život 'elämä'

Toisin kuin suomessa, r -kirjain toimii vo-
kaalin tehtävässä muun muassa kahden
konsonantin välissä: brdo 'vuori', Krk
(saari Rijekän eteläpuolella) ja rt 'niemi'.

Vieraissa nimissä ja vierassanoissa
esiintyvät myös kirjaimet q, w, x ja y,
jotka ovat kroaatille tuttuja. Harvemmin
käytetään muita latinalaisen kirjaimis-
ton kroaatissa muuten lähestulkoon
tuntemattomia merkkejä kuten esim.
ă, â ja ȃ. Yleisohje kroaatissa on, että
nimet kirjoitetaan kuten alkukielellään
(jos alkukieltä kirjoitetaan latinalaisin
kirjaimin). Kroaatti ei kuitenkaan tunne
kaksoisvokaaleja – eikä konsonantteja,
joten täten suomalaiset nimet kuten
Räikkönen joskus yksinkertaistuvat
muotoon Raikonen.

10 yleistä nimeä

NIMI	LUKUMÄÄRÄ	VERTAA
Marija	158 595	Maria
Ana	96 166	Anna
Ivana	50 093	Johanna
Katarina	32 259	Katariina
Dragica	31 865	drag 'rakas'
Kata	31 111	Katarinan muunnelma
Mirjana	30 898	Marijan muunnelma
Ljubica	30 356	ljub- 'rakas'
Nada	30 192	nada 'toivo'
Marica	26 593	Marijan muunnelma
Ivan	147 568	Johannes
Josip	89 463	Jooseppi
Stjepan	59 098	Stefan (ja Tapani)
Marko	49 815	Marko
Tomislav	40 512	Tuomas + slav
Željko	40 438	želja 'toivomus'
Ante	39 532	Antti
Ivica	37 901	Ivanin muunnelma
Nikola	35 514	Nikolaos
Marlo	37 077	Marijan muunnelma, (italialainen Mario)

Vuoden 2001 väestönlaskennan mukaan.

Kroatialaisista etunimistä

Kroatian henkilönnimistössä suurin
osa on katolisia; ohessa kommentoi-
tu luettelo 10 yleisimmästä naisten
ja miesten virallisesta nimestä Kroatiassa
vuonna 2001. Naisten nimissä kaikki
paitsi kolme (*Dragica*, *Ljubica* ja *Nada*) ja
miesten nimistä kaikki paitsi yksi (*Željko*)
ja puoli (-slav nimessä *Tomislav*) ovat
kirkkoon liittyviä.

Tässä katolisen kirkon vaikutus näkyy:
vastareformaation aikaan 1500-luvulla
kirkko päätti, että kaikki kastetut kirjataan
kirkonkirjoihin kristityin nimin. Siitä läh-
tien kroaatit ovat käyttäneet kirkon piiriin
kuuluvia nimiä, nykyään paitsi uskoon
liittyvistä syistä myös siksi, että ne muo-
dostavat perinteisen etunimistön. Kaikki-
en nykyään kastettujen virallisten nimien
ei kuitenkaan ole pakko olla katolisia:

kastetuille annetaan kastenimi, joka
voi olla sama tai eri kuin virallinen
nimi. Kastenimellä sinänsä ei ole
virallista asemaa, eikä sitä rekiste-
roidä väestörekisteriin silloin, kun
se on eri kuin henkilön virallinen
etunimi. Oheisen luettelon nimistä
ei siis pysty arvaamaan, onko sen
kantaja kastettu vai ei. Suurin osa
kirkon piiriin kuuluvista nimistä
tulee Raamatusta, pyhimyksiltä tai
muuten kirkon perinteessä mer-
kittävilä henkilöiltä, joten ne ovat
meillekin hyvin tuttuja.

Kroatialaisessa paikannimistös-
sä kaupunkien ja maantieteellisten
tunnusmerkkien kuten vuorten ja
jokien nimet ovat usein vanhoja
ja kertovat yhteyksistä menneisiin
aikoihin ja muihin kansoihin. Osa
kadunnimistä on hyvinkin uutta
uusien kaupunginosien takia tai
koska vanhojen katujen nimiä
on ideologisista syistä eri aikoina
vaihdettu.

KROATIAN KULTTUURISTA

© Mico Sirén.

Ivan Meštrovićin veistos
Grgur Ninskistä, keskiajan kroatialai-
sesta piispasta, joka toi kroaatin kieltä
hallitsevan latinan rinnalle kirkollisissa
palveluksissa.

Johanna Virkkula

tohtorikoulutettava,
Nykykielten laitos,
Helsingin yliopisto

Kroatian historian monitahoinen tausta näkyy yhä tämän päivän Kroatiaassa. Vanhimpia säilyneitä muistomerkkejä ovat Diokletianuksen palatsi Splitissä ja Pulan amfiteatteri. Molemmat ovat säilyneet Rooman valtakunnan ajoilta tähän päivään. Monet Kroatian kaupungit olivat jo keskiajalla merkittäviä, ja useimmissa on runsaasti vanhoja rakennuksia. Freskoista, kirkkotaiteesta ja keskiajalta polveutuvista, vielä asutetuista kaupunginosista kiinnostuneet löytävät lähestulkoon mistä Kroatian kaupungista tahansa jotain heitä kiehtovaa.

Venetsian valta ja sen kautta italialainen kulttuuripiiri ovat tärkeä osa Kroatian rannikon kulttuurielämää. Italialaisen renessanssin aikana uudet virtaukset tulivat hyvin nopeasti Kroatian rannikolle. Renessanssin piiriin kuuluva **Marko Marulić** Splitistä (1450–1520) kirjoitti latinaksi ihmisten mielestä ja moraalista. Kroaatiksi – lähinnä čakaavimurteella – Marulić kirjoitti useita runoelmia kuten tunnetuimmaksi jääneen eepisen runon *Judita* (1501). Hieman myöhemmin toimineen **Marin Držićin** (1508–1567) teokset näyttävät, miten hyvin hän tunsii italialaisia aikalaisiaan ja antiikin teatteria. Držić aloitti runoilijana, mutta saavutti suurimman suosionsa näytelmillään, joista nykyään tunnetuin on komedia *Dundo Maroje*. Sen ensi esitys oli Dubrovnikissa 1554.

Samoihin aikoihin sisämaassa toimineen **Antun Vramecin** (1538–1587) *Kronikka* (*Kronika vezda znovich zpravljena kratka szlouenskim iezikom*, 1578) on Roomassa koulutuksensa saaneen teologin kajaavinen esitys historiasta aikojen alusta, jossa alueen tapahtumat sidotaan

Kuva Filip Grabovacin teoksesta *Czuijt razgouora, Naroda, i Jezika Illiričkoga, alliti Aruackoga* (1747). Lähes täysin tuhoutusta painoksesta säilynyt kappale on kirjaan liimatun saatetekstin mukaan löytynyt 1925 Mijo Škoron luota, ja löytäjä, teologian tohtori, isä Ivan Glibotić, julkaisi sen aikakauslehdessä "Nova Revija". Hän sai kirjan lahjaksi Ika Škorolta 1974 ja lahjoitti sen Imotskin luostarin museoon 1976.

maailmantapahtumiin.

Ensimmäiset kieliopit ja sanakirjat julkaistiin barokin aikana, niistä varhaisimpana **Bartol Kašićin** (1575–1650) *Institutionum linguae illyricae libri duo* eli Illyyrin kielen kielioppi. Illyyri oli tässä Kašićin teoksessa čakaavia štokaavilaisin elementein, mikä oli Kašićin mielestä laajin siihen mennessä käytetty kirjallinen perinne kansankielellä. Jesuiittana elänyt Kašić teki myös ensimmäisen kokonaisen raamatunkäännöksen, joka tosin painettiin vasta vuonna 2000. Barokin kirjallisuuden suuri nimi on kuitenkin **Ivan Gundulić** (1589–1638), jolta parhaiten muistetaan *Hymni vapaudelle* (pastoraalissa *Dubravka*).

Vanhin säilynyt štokaavinen teksti on Dubrovnikissa tai sen lähistöllä noin vuonna 1400 kirjoitettu *Vatikanski hrvatski molitvenik*, joka on naisluostarin tarpeisiin luotu rukouskirja. Vanhempi kansankielinen kirjallisuus on pääosin čakaavinen.

Baščanska ploča

Krkin saarelta pienestä Pyhän Lucian kirkosta 1851 löytynyt *Baščanska ploča* (myös: *Baščanska ploča*) on merkittävä pääosin glagoliittisin kirjaimin kirjoitettu muistomerkki. Baškan kivilaatta on kirjoitettu noin 1100, ja se on kieleltään kirkkoslaavia čakaavilaisittain. Sitä pidetään vanhimpana säilyneenä kroatialaisena tekstinä.

1700-luvun merkittäviin teoksiin kuuluu **Filip Grabovac**in (1698–1750) kritiikki kansan asemaan Venetsian vallan alla (*Czuijt razgouora, Naroda, i Jezika Illiričkoga, alliti Aruackoga*, 1747), jonka lähestulkoon koko painos tuhottiin, ja Grabovac itse vangittiin. Myöhemmän kroaatin kirjakielen kehitykselle merkityksellinen **Ljudevit Gaj** (1809–1872) osaltaan vaikutti nykyään käytettävään kirjaimistoon.

Katolisen kirkon vaikutus näkyy Kroatian valtauskontona arkielämässä, mutta myös nimistössä, jota tuonnempana pohditaan, sekä kirkkorakennuksina. Niin ikään sillä on ollut suuri vaikutus kirjallisuuteen, tieteeseen ja taiteeseen sekä kansankulttuuriin.

On ilmeistä, että tämän päivän Kroatia on melko lailla maallistunut – evoluution tai ehkäisyvälineiden kieltäminen on epätavallista – mutta monet ovat hartaita uskovaisia ja katolisen kirkon perintö on läsnä jokapäiväisissä toiminnoissa.

Kuten historiaosiossa todetaan, erityisesti Kroatian sisämaat kuuluivat pitkään Itävalta-Unkariin. Täten Keski-Eurooppa

näkyi arkkitehtuurissa, hallinnossa ja myös historiallisina kauppakumppaneina. Itävalta-Unkarin aikaan korkeampaa koulutusta haettiin usein Itävallasta ja muista saksankielisistä maista. Jugoslavian aikaan siirtotyöläisiksi, gastarbeitereiksi, lähdettiin mielellään juuri saksankielisiin maihin sekä Ruotsiin, eikä ole ollenkaan tavatonta, että vanhempi väestö osaa ensimmäisenä vieraana kielenään juuri saksaa, vaikka nuoremmilla ensisijainen vieras kieli on englanti.

Nykytaidetta

Kuvanveistäjä ja arkkitehti **Ivan Meštrović** (1883–1962) on keskeisillä paikoilla olevien teostensa takia merkittävä Kroatian kaupunkikuvan kuvittaja. Erityisen tunnettuja ovat muistomerkit Elämän kaivo (*Zdenac života*, Zagreb), *piispa Grgur Ninski* (Split) ja *Meštrovićin paviljonki* (Zagreb; joka on myös Kroatian kuvataiteen talo, tunnetaan puhekielessä nimellä *Džamija* eli Moskeija, koska rakennus toimi toisen maailmansodan aikana moskeijana). Meštrovićin teoksia on Kroatian lisäksi

Ivan Gundulić on barokin kirjallisuuden suuri nimi. Barokki kukoisti Kroatiassa noin 1600–1750.

Ivan Generalićin maalaus Puunleikkaajat (1959) Kroatian naivistisen taiteen museossa.

Arkistokuva

Ivan Mestrovichin veistoksia on esitelty tässä kirjassa sivuilla 23, 74 ja 77.

Arkistokuva

Miroslav Krleža on Kroatian tärkeimpiä kirjailijoita 1900-luvulla.

muun muassa Belgradissa ja muualla Serbiassa, Montenegrossa, Chicagossa ja Romaniassa.

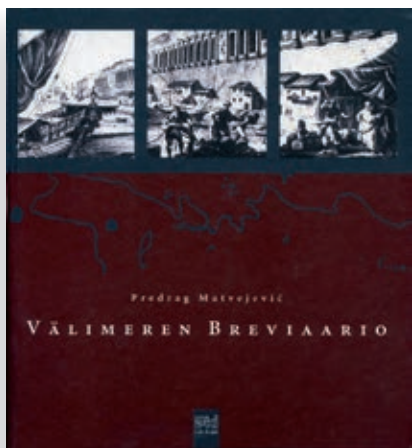
Naivistinen kuvataide on Kroatiaassa mielenkiintoista, ja hyviä taiteilijoita on useita. **Ivan Generalić** (1914–1992) ja **Ivan Lacković Croata** (1932–2004) ovat varmasti tunnetuimpia Kroatian naivistisen taiteen edustajia.

Zagreb film on tunnettu, Zagrebissa 1950-luvulla perustettu animaatiostudio. Studion suurimpiin saavutuksiin kuuluu **Dušan Vukotićin** animaatio *Surogat* (1961), joka voitti Yhdysvaltain elokuvaakatemian palkinnon lyhytanimaatiosta (Oscar-palkinto). Ihastuttava Surogat kommentoi hyvinkin modernisti sitä, mikä on oikeaa ja aitoa, ja mikä on vain pintaa.

Zagreb filmin muista animaatioista tunnetuimpia ovat *Professor Balthazar*, joka keksinnöillään ratkaisee hankalimmatkin pulmatilanteet.

Nykykirjallisuudesta

Miroslav Krleža (1893–1981) oli merkittävä kirjailija ja vasemmistolainen, jonka romaani *Filip Latinoviczin paluu* ilmestyi suomeksi vuonna 1967. Krleža on julkaissut runoja, romaaneja, esseitä, näytelmiä ja muistelmateoksia, ja oli merkittävä kulttuurivaikeuttaja Titon Jugoslaviassa. Krleža toimi myös Jugoslavian leksikografisen laitoksen pääjohtajana – se on nykyään nimetty

Välimeren breviaario

Kari Klemelän suomentama Predrag Matvejevićin Välimeren breviaario (alkuteos julkaistu 1989) sai Hollo-palkinnon 2004 vuoden parhaana tietokirjan suomennokeksena. Välimeren breviaario kertoo Välimeren historiasta, kartoista, kalastajista, perinteistä ja monesta muusta asiasta keskittymättä erityisesti Kroatiaan. Kirja on kiehtova tietopaketti, ja Kari Klemelän loistava suomennos on saanut erityistä kiitosta merenkuluun liittyvästä sanastostaan.

Matvejević, Predrag: Välimeren breviaario (Mediterranski brevijar). Kroatiaa suomentanut Kari Klemelä. Loki-Kirjat 2003. Hollo-palkinto 2004.

hänen mukaansa ja toimii Zagrebissa. Krležan rooli kirjailijana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana on kiistaton.

Kroatian nykykirjailijoista suosituimpiin kuuluvat Miro Gavran (1961–),

© regionalexpress.hr

Miljenko Jergović on tämän hetken käännetyimpiä kroatialaiskirjailijoita.

Miljenko Jergović (1966–) ja Ante Tomić (1970–). Näytelmäkirjailijana tunnetuksi tullut Gavran kirjoittaa lasten- ja nuortenkirjoja, romaaneja ja näytelmiä, joita on esitetty monessa maassa, Slovakiassa vuosittainen näytelmäfestivaali *Gavranfest* on nimetty hänen mukaansa. Jergovićin ja Tomićin suosittujen kirjojen pohjalta on tehty elokuvia, ja he kirjoittavat kolumneja suuriin päivälehtiin. Jergovićin teoksista on suomennettu romaani *Buick Rivera*, novelleja ja runoja (ks. kirjallisuustilasta). Kari Klemelä on suomentamassa Jergovićin teosta *Sarajevski Marlboro*.

documentno

© TT / Lehtikuva

Ugrešić ja Drakulić

Merkittävien nykykirjailijoiden joukossa on kaksi ulkomailla asuvaa kroatialaista naiskirjailijaa – **Dubravka Ugrešić** Alankomaissa ja **Slavenka Drakulić** osin Ruotsissa, osin Kroatiassa. Molempien teoksia on suomennettu, ja niiden keskiössä ovat 1990-luvun sota ja sen seuraukset. Ruotsiksi ja englanniksi on käännetty myös heidän muita teoksiaan, joissa aihepiiri on laajempi. Drakulić on kirjoittanut sekä fiktiota että faktaa muun muassa sairauden varjossa elämisestä, useat Ugrešićin teokset osoittavat sukupuolirooleihin liittyviä oletuksia ja odotuksia.

Kroatialaista kirjallisuutta suomeksi

Budak, Mile: *Omilla tulilla* (kroatinkielinen alkuteos: Ognjište), Oy Suomen kirja 1944. Suomentanut J. A. Hollo.

Krleža, Miroslav: *Filip Latinoviczin paluu* (kroatinkielinen alkuteos: Povratak Filipa Latinovicza). Englannista suomentanut Anna-Liisa Laine. Kirjamaailma 1967.

Šimunović, Dinko (1873–1933): *Kilpakosijat*. Kroatista suomentanut Eino Nieminen. WSOY 1943.

Jergović, Miljenko: **Buick Rivera**. Romaani. Gummerus 2005. Kroatista suom. Kari Klemelä.

Jergović, Miljenko: *Hauta*. Novelli kokoelmasta Sarajevski Marlboro (Sarajevolainen Marlboro). Parnasso 6/2004. Kroatista suom. Kari Klemelä.

Jergović, Miljenko: *Kaktus*. Novelli kokoelmasta Sarajevski Marlboro (Sarajevolainen Marlboro). Nuori Voima 3/2004. Kroatista suom. Kari Klemelä.

Jergović, Miljenko: *Runoja*. Tuli & Savu 2/2002 (verkkoversio): Runoja Sloveniasta ja muualta ex-Jugoslaviasta. – Mukana runot: Kaupunkia pommitetaan (Bombardiranje grada), Himmel Comando (Himmel Comando), Kaatuneiden poikien katu (Ulicom palih dječaka), Keskitysleiri (Koncentracioni logor). Kroatista suom. Kari Klemelä.

Radaković, Zorica: *Alennus (Sniženje)*. Parnasso 2/2005. Kroatista suom. Laura Heinonen.

Štiks, Igor: *Eliau tuoli (Elijahova stolica)*. Romaani. Mansarda 2010. Kroatista suom. Kari Klemelä.

Drakulić, Slavenka: *Aivan kuin minua ei olisi (Kao da me nema)*. Kroatista suomentanut Seija Uuskoski. Otava 1999.

Drakulić, Slavenka: *Balkan express: katkelmia sodan toiselta puolelta* (Balkan Express). Englannista ja ruotsista suom. Marja Haapio. Kääntöpiiri 1994.

Drakulić, Slavenka: *Eivät tekisi pahaa kärpäsellekään – sotarikolliset oikeudessa (They Would Never Hurt a Fly)*. Englannista suomentanut Petri Stenman. Like 2005.

Ugrešić, Dubravka: *Kiputilahallitus (Ministarstvo boli)*. Romaani. Like 2007. Kroatista suom. Kari Klemelä.

Hrvatski glazbeni zavod

Vatroslav Lisinski.

Musiikista

Kroatian musiikin traagisimpiin kohdaihin kuuluu lahjakas **Vatroslav Lisinski** (synt. Ignac Fuchs; 1819–1854), joka sävelsi oopperoita ja teoksia orkesterille ja solisteille. Saavutettuaan nuorena menestystä säveltäjänä, hän halusi syventää osaamistaan opiskelemalla Wienissä, mutta kuoli nuorena ja onohdettuna suuressa köyhyydessä. Nykyään Lisinskiä arvostetaan yhtenä kroatialaisen klassisen musiikin suurnimenä.

Kroatian populaarimusiikissa ovat suosittuja erityisesti hiphop ja romanimusiikin inspiroima biletysmusiikki turbofolk, jotka ovat monikansallisia ja rajoja rikkovia. Osa väestöstä nyrpistää neniään eikä pidä musiikkia kroatialaisena, kun taas toiset viis veisaavat ja antavat jugorockin raikaa. Myös Kroatiassa pop ja euroviisut herättävät monenlaisia tunteita, mutta korkeakulttuurisemmat jazz sekä rhythm and blues ovat jo genreinä monikansallisia, ja tavoitteena onkin usein myydä näitä levyjä koko entisen Jugoslavian alueella. Erityisen merkittävä on kroatialaisen kevyen musiikin kestotähti **Josipa Lisac** (1950–), joka on kiehtonut yleisöä vuosikymmenien ajan vahvalla äänellään, värikkäällä lavapersoonallaan ja monipuolisella musiikillaan.

Nykyelämää

Tämän päivän Kroatiaassa ei ole tavatonta, että kolme sukupolvea asuu saman katon alla, vaikka ihanteena onkin itsenäinen asuminen. Oma koti on kallis, työttömyys on suurta ja palkkataso asuntojen hintoihin nähden riittämätön.

Suomen tavoin Kroatiankin kaupungistuminen tapahtui paljolti 1960–1970-luvulla. Etenkin isoissa kaupungeissa onkin tavallista, että vanhin sukupolvi asuu maaseudulla tai kylissä, työikäiset asuvat kaupungeissa. Useamman sukupolven asuessa saman katon alla isovanhemmat usein auttavat lastenhoidossa ja ikääntyvistä vanhemmista pidetään huolta. Tämä on kuitenkin myös ongelmallista: on ilmeistä, ettei sosiaali- ja terveysala ole varautunut ikääntyvän väestön yhä suurempaan joukkoon. Yhä enemmän on vanhuksia, joiden omaiset asuvat kaukana. Ikääntyneestä väestöstä suurin osa saa tarvitsemansa avun käytännön elämässään lapsiltaan, useammin tyttärltään kuin pojiltaan, ovathan kaikki kotityöt perinteisesti olleet naisten töitä. Toki nuorten aikuisten sukupolvi on ryhtynyt jakamaan kotitöitä tasaisemmin kuin vanhemmat sukupolvet.

Monet raportit myös näyttävät, että väestö on jakautunut asuinpaikan mukaan: kaupungeissa nuoret aikuiset asuvat kauan vanhempiensa luona taloudellisista syistä, maalta taas nuoret muuttavat kaupunkeihin opintojen ja töiden perässä hyvinkin nuorena.

Kroatiassakin lapsiluku on laskenut 1980-luvulta lähtien, ja yhden hengen taloudet lisääntyvät.

Kroatian vähemmistötilanne

Kroatian valtio tunnustaa 22 virallista vähemmistöä, jotka yhteensä muodostivat 7,7 prosenttia Kroatian väestöstä vuoden 2011 väestönlaskennassa. Nämä virallisesti tunnustetut vähem-

mistöt ovat kokojärjestyksessä: serbit (4,36 %), bosnialaiset, italialaiset, albaanit, romanit, unkarilaiset, sloveenit, tšekit, montenegrolaiset, slovakit, makedonialaiset, saksalaiset, rusiinit, ukrainalaiset, venäläiset, puolalaiset, juutalaiset, romanialaiset, bulgarialaiset, itävaltalaiset, turkkilaiset ja valakit.

Lähteitä

Mønnesland, Svein. 2006. *Før Jugoslavien og etter*. 5. laitos. Syress forlag: Oslo.

Mønnesland, Svein. 2002. *Bosnisk, kroatisk, serbisk grammatikk*. Syress forlag: Oslo.

Borić, Rada. 2007. *Suomi-kroaatti-suomi -taskusana-kirja*. WSOY

Nuorluoto, Juhani. 2003. *Slaavien kirjalliset traditiot ja kirjakielen: aatehistoriallisia taustoja, kielellisiä valintoja, identiteettien kehityksiä*. Gaudeamus.

Nuorluoto, Juhani. 2012. *De slaviska standardspråkens framväxt. Idéhistoriska och språksociologiska kontexter och koncept*. Uppsala universitet.

Bratulić, Josip. 1994. *Aleja glagoljaša*.

Lončarić, Mijo (toim.). 1998. *Hrvatski jezik*.

Moja Hrvatska. *Zemljom kroz prostor i vrijeme*. 1993.

Akrap, Anđelko; Živić, Dražen. 2001. *Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske*. Društvena istraživanja 10/2001 (4–5), 621–654.

Dobrotić, Ivana; Laklija, Maja. 2009. *Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj*. Revija za socijalnu politiku 16/2009 (1). 45–63.

Podgorelec, Sonja; Klempić, Sanja. 2007. *Starenje i neformalna skrb o starim osobama u Hrvatskoj*. Migracijske i etničke teme 23/2007 (1–2). 111–134.

Klempić Bogadi, Sanja; Podgorelec, Sonja. 2009. *Sociodemografske značajke i procesi u hrvatskim obalnim gradovima/Socio-demographic characteristics and processes in Croatian coastal cities*. Geoadrija 14/2009 (2). 221–247.

Žene i muškarci u Hrvatskoj 2011. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011.

Statistička izvješća Statistical reports 1469. 2012. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
www.josipalisac.com

Kiitän Željko Jozićia tiedoista oikeinkirjoitusprojektista ja Kari Klemelää suomennetun kirjallisuuden listasta.

KROATIAN URHEILUN MERKKIHETKIÄ

© Reuters / Lehtikuva

Davor Šuker juhlii
maaliaan Ranskaa vastaan jalkapallon
MM-välierässä vuonna 1998.

Vuosi on 1992 ja käynnissä Barcelonan olympialaisten miesten koripallofinaali. Vastakkain Michael Jordanin ja Magic Johnsonin tähdittämä USA:n *Dream Team* ja joukkue suurelle osalle tuiki tuntemattomasta maasta nimeltä Kroatia, joka finaalipäivänä täyttää itsenäisenä valtiona vasta kymmenen kuukautta ja jossa Jugoslavian hajoamis-sota on edelleen täydessä käynnissä.

Vaikka Kroatian maajoukkue, kapteeninaan **Dražen Petrović**, hävisi ottelun pistein 85–117, oli piste-ero USA:n legendaarisen joukkueen vastustajien saavuttamista pienin. Mutta pelaajille ja

suurelle osalle kroatialaisista lienee ollut ottelun lopputulostakin tärkeämpi se tosiasia, että tuo ilta iskosti maan nimeltä Kroatia miljoonien ihmisten mieliin – ensimmäistä kertaa muun kuin sodan näyttämönä. Hieman kuten eräs toinen nuori valtio seitsemän vuosikymmentä aiemmin Kroatia voidaan sanoa urheilun maailmankartalle tuona iltana.

Urheilu liittyy myös hieman aiempaan Kroatian lähihistorian käännekohtaan. Toukokuun 13. päivänä vuonna 1991 Zagrebin **Dinamo** kohtasi **Belgradin Punaisen tähden** Jugoslavian jalkapallon pääsarjan ottelussa Maksimirin stadionilla Zagrebissa. Kroaatti- ja serbikannattajien välille kehkeytyi väkivaltainen kahakka, johon sekaantui vielä kovaotteinen miliisi. Tämä yhteenotto paljasti selvästi etnisten ryhmien väliset jännitteet, jotka vain kuukautta myöhemmin purkautuivat sodan ensimmäisinä laukauksina.

Zvonimir Boban vuoden 1998 MM-pronssiottelussa vastassaan Hollannin **Edwin van der Saar** ja **Frank de Boer**.

© AP / Lehtikuva

Janica Kostelić
voitokkaana
vuoden 2006
maailmancu-
pin pujottelun
finaalissa.

© Lehtikuva

Dinamo tuossa Maksimirin ottelussa edustanut legendaarinen **Zvonimir Boban** johdatti Kroatian jalkapallomaajoukkueen vuonna 1998 monien yllätykseksi MM-pronssille. Maajoukkueen menestys on jatkunut myös tuon jälkeen, ja arvokisakaupungit ympäri maailmaa ovatkin aina täyttyneet šakkikuvioisiin paitoihin pukeutuneista kroaattikannattajista. Maajoukkueen kannatuksen lisäksi jalkapallon merkitys maan ykköslajina näkyy esimerkiksi pääsarjan tähtien, **Hajduk Splitin** ja Dinamon, ”ikuiseksi derbyksi” ristittyjen kohtaamisten suosiossa ja latautuneisuudessa.

Urheiluhullut kroatialaiset voivat ylpeillä lisäksi menestyksellä alppihiihdossa, jossa koko kansan ”lumikuningatar”, **Janica Kostelić**, on tuonut mainetta nuorelle valtiolle. Kostelićin tärkeimpiin saavutuksiin voidaan laskea hänen Salt Lake Cityn olympialaisissa vuonna 2002 saamansa neljä mitalia, joista kolme oli kultaista ja yksi pronssinen. Nämä mitalit olivat myös maan historian ensimmäiset talviolympialaisissa. Janica Kostelićin ja myös hänen veljensä **Ivica Kostelićin** menestys onkin luonut pohjaa alppihiihdon suosiolle maassa.

Kroatialaisten rakkaus urheilua kohtaan ei rajoitu suuriin, kansainvälisiin lajeihin. Splitin rannikkokaupungissa kehitetty amatöörilaji, *picigin*, on erittäin suosittu koko rannikkoalueella. *Picigin*ä pelataan rantahietikoiden matalissa vesissä, ja siinä palloa pyritään pitämään kämmenlyönneillä ilmassa niin, ettei se kosketa veden pintaa. Laji on onnistunut kasvattamaan suosiotaan maan rajojen ulkopuolellakin siinä määrin, että Splitin Bačvicen rannalla, jota pidetään *piciginin* syntymäpaikkana, järjestetään vuosittain jopa MM-kisat.

Kroatian rannikkokaupunkien katu-kuvalle on tyypillinen myös toinen, koko Välimeren ympäristössä suosittu amatöörilaji, *bocce*, jonka sukulaisista petankki lienee Suomessa tutuin. Vaikka Kroatia epäilemättä on jalkapallomaa, suosittuja joukkuelajeja niin harrastusmuotoina kuin huippu-urheilunkin tasolla ovat myös käsi- ja vesipallo – koripalloa luonnollisesti unohtamatta. Lisäksi yksilölajeista Kroatia on hankkinut menestystä muun muassa tenniksessä, jossa kirkkain saavutus lienee **Goran Ivaniševićin** Wimbledon-voitto vuonna 2001.

KROATIAN HISTORIA PÄHKINÄNKUORESSA

© Mico Sirén

KROATIA
ON EU:N UUSIN TULOKAS

Kroatian historia pähkinäkuoressa

Varhainen historia

800 eaa. – 500	Antiikin Kreikka hallitsee Balkanin niemimaan rannikkoa ja sen eteläosia.
500 eaa.	Kaupunkivaltiot muotoutuvat sivistyksen pohjaksi.
300–200 eaa.	Balkanin niemimaasta tulee osa Rooman valtakuntaa.
400–700-luvut	Slaaviheimot saapuvat Tonavan itäpuolelta nykyisen Kroatian alueille.
900-luvun alku	Kuningas Tomislav johtaa Kroatian kuningaskuntaa, joka rajoittuu pohjoisessa Dravajokeen ja etelässä Adrianmereen.
1054	Rooman valtakunta hajoaa kahtia. Läntisessä valtakunnassa katolisen kristinuskon ja kirkon kehitys jatkuu. Vuosisadan lopussa Kroatian kuningaskunta kukistuu.

Maailmanvaltojen ja eurooppalaisten suurvaltojen aikakaudet

1100–1500-luvut	Kroaattien asuttamia alueita johtavat unkarilaiset kuninkaat.
1200-luku	Venetsian valtio hankkii itselleen Dalmatian rannikkokaistaleen ja sen kaupunkeja, kuten Zadarin.
1200-luku	Osmanien valtakunnan heimot saapuvat Balkanin niemimaalle idästä ja etelästä ja etenevät kohti Unkaria.
1500-luku	Osmanit valloittavat suurimman osan kroaattien asuttamista alueista Venetsialta ja Unkarilta, mutteivät Dubrovnikin kaupunkivaltiota.
1521	Unkari ajautuu sisällissotaan. Osmanijoukot etenevät kohti Wieniä. Habsburgin kuningashuone nousee valtaan Unkarissa.
1600-luvun loppu	Habsburgit valloittavat Unkarin takaisin osmaneilta. Kroatian manterealueet toimivat puskureina sodassa.
1699	Karlowitzin sopimuksen mukaan Itävallasta tulee Keski-Euroopan suurvalta. Sopimus takaa Itävallalle Transilvanian, Kroatialle Slavonian alueen ja suuren osan Unkaria sekä Venetsialle suuren osan Dalmatiaa.
1789	Ranskan vallankumous Pariisissa. Vallankumouksellinen ajattelu leviää Keski-Euroopasta Balkanin niemimaalle haastaen muun muassa Habsburgien kuningashuoneen.
1800-luku	Osmanien valtakunta rappeutuu.
1804–1809	Osana Napoleonin sotia Ranska valloittaa kroaattien asuttamat alueet Dalmatian, Istrian, osan alankoista Kroatiaa, osan Sloveniaa ja Triesten. Vallankumouksellinen Ranska vapauttaa maaorjat. Kroatiaan luodaan Napoleonin lakikoodi ja tehdään uudistuksia. Ranskan hallinto lopettaa Dubrovnikin kaupunkivaltion itsehallinnon ja liittää sen Dalmatiaan.
1814	Itävallan asevoimat valloittavat Kroatian, Slavonian ja Dalmatian. Ne liitetään takaisin Habsburgien valtakuntaan. Dalmatia kuuluu Itävaltaan ja Kroatia sekä Slavonia Unkarin kuningaskuntaan. Aikaisemmat autonomisen paikallishallinnon muodot palautetaan.
1830- ja 1840-luvut	Syntyy illyrialainen kulttuuriliike, joka edistää ajatusta, että Unkarin ja Itävallan hallintojen alla asuvat eteläslaavit kuuluvat yhteen omaan valtioonsa.
1848	Vallankumouksellinen aalto valtaa Euroopan Ranskasta, vaaditaan kansanvaltaa ja parempia työoloja työläisille. Maaorjuus poistetaan Habsburgien valtakunnassa ja Kroatiassa. Kroaatit siirtyvät rahatalouteen, jossa markkinat hallitsivat talousvaihtoa.

Kroatian historia pähkinäkuoressa

1867	Sovitteluratkaisu muuttaa itävaltalaisen Habsburgien kuningaskunnan Itävalta-Unkarin kaksoismonarkiaksi.
1878	Berliinin kongressi. Eurooppalaiset suurvallat jakavat Balkanin niemimaan keskenään.
1878	Itävalta-Unkari miehittää Bosnia-Hertsegovinan.
1908	Itävalta liittää Bosnia-Hertsegovinan valtioonsa.
1912–1913	Balkanin sodissa voittoisa Serbia liittää Kosovon ja Pohjois-Makedonian valtioonsa.
Kahden Jugoslavian aika	
1914	Itävalta-Unkarin kruununprinssi Ferdinand murhataan Sarajevossa. Itävalta-Unkari julistaa sodan Serbialle.
1914–1918	Ensimmäinen maailmansota.
1915	Jugoslavia-komitea toimii maanpaossa Lontoossa. Komitea tähtää eteläslaavien itsenäistymiseen sodan loputtua.
1917	Korfun kokous. Päätetään perustaa sodan jälkeen Serbian kuningassuvun hallinnon alainen yhteinen Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunta.
1918	Kroatian kansan talonpoikainpuolueen johtaja Stjepan Radić vastustaa Kroatian liittämistä Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskuntaan.
1929	Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunnan parlamentti ja perustuslaki kumotaan. Serbian kuningas Aleksandar nimeää maan uudelleen Jugoslaviaksi ja luo autoritaarisen hallinnon ja määrää valtiolle sensuurin.
1939	Kompromissisopimus antaa liittovaltioaseman Kroatialle Jugoslavian valtiossa.
1939–1945	Toinen maailmansota.
1941	Jugoslavia allekirjoittaa yhteistyösopimuksen akselivaltojen kanssa, mikä johtaa sisäiseen sotilasvallankaappaukseen Belgradissa. Natsi-Saksa valtaa Jugoslavian ja valtio jaetaan osiin Bulgarian, Italian, Saksan ja Unkarin kesken. Kroatian suurimman poliittisen puolueen, talonpoikaipuolueen johtaja Vladko Maček ei suostu natsi-Saksan alaisuuteen. Niin sanottu Itsenäinen Kroatian valtio julistetaan syntyneeksi ääri-oikeistolaisen Ustaša-liikkeen hallinnon alaisena. Natsi-Saksa ja Italia tunnustavat sen. Fasistiseen itsenäiseen Kroatiaan liitetään suuri osa Bosnia-Hertsegovinasta ja luodaan Suur-Kroatia.
1941–1945	Ustaša-joukot karkottavat etnisiä ryhmiä ja kieltävät serbian kielen kyrillisten aakkosten käytön. Juutalaiset pakotetaan käyttämään vaatteissaan tähteä kuten natsi-Saksassa. Tuhansia serbejä tapetaan jo sodan ensimmäisinä kuukausina. Noin 90 000 henkeä kuolee Kroatian Jasenovacin keskitysleirissä.
1941–1945	Jugoslaviassa käydään sota akselivaltoja vastaan sekä kolmen osapuolen välinen sisällissota. Josip Broz Titon johtamat kommunistisen puolueen partisaanijoukot kamppailevat sekä natsimiehitystä vastaan että sisällissodassa, johon osallistuivat Ustaša-liike ja serbialainen kommunisminvastainen, puoliosittalaallinen, kansallismielinen ja monarkiaa puolustava Četnik-liike. Sisällissota ja toinen maailmansota vaativat yli 1,7 miljoonaa kuolonuhria Jugoslaviassa.

Kroatian historia pähkinäkuoressa

1945	Muodostetaan kommunistinen yhden puolueen Jugoslavian valtio, joka julistettiin toisen maailmansodan aikana. Siihen kuuluvat Bosnia-Hertsegovinan, Kroatian, Makedonian, Montenegron, Serbian ja Slovenian tasavallat. Pääkaupunki on Belgrad.
1948	Josef Stalin erottaa Jugoslavian Kominformista. Jugoslavia jää yhden puolueen valtioksi Neuvostoliiton johtaman kommunismin ulkopuolelle.
1951	Jugoslavia saa Yhdysvalloilta yhteensä 32 miljoonan dollarin arvosta ruoka-apua ja noin 100 miljoona dollaria Marshall-apua.
1952	Yhdysvallat, Ranska ja Iso-Britannia muodostavat Jugoslavian ystävyysryhmän, jonka taloustuki paikkaa Jugoslavian kauppavajetta ja maksutasetta.
1961	Kansainvälinen, ulkopoliittinen Sitoutumattomien maiden liike perustetaan Belgradissa.
1964	Zagrebilainen ryhmä marksilaisia filosofija perustaa Praxis-työryhmän ja -aikakauslehden yhteistyössä belgradilaisten filosofien kanssa. Ryhmää tukevat mm. Erich Fromm, Jürgen Habermas, Leszek Kołakowski ja Herbert Marcuse.
1965	Ulkomaisten turistien määrä Kroatiaassa kasvaa jyrkästi ja ylittää kaksi miljoonaa vuodessa.
1968	Jugoslavian toisen maailmansodan jälkeinen talouskasvu hiipuu ja työttömyys lisääntyy.
1969	Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välinen liennytyspolitiikka alkaa Euroopassa. Tämä johtaa Etyk-huippukokoukseen, joka järjestetään Urho Kekkosen johdolla Helsingissä 1975.
1971–1972	Kroatian kevät -liike syntyy Zagrebin yliopistossa. Se vaatii taloudellista ja poliittista uudistumista ja liberalismia. Kroatian kommunistisen puolueen johtajat Savka Dabčević-Kučar ja Miko Tripalo puoltavat liikettä. Tito tukahduttaa liikkeen.
1980	Tito kuolee.
Itsenäinen Kroatia	
1990	Kroatian ensimmäiset monipuoluevaalit.
1991	Kansanäänestyksessä Kroatiaassa 93 prosenttia äänioikeutetuista kannattaa valtion itsenäisyyttä.
1991–1992	Saksa ja sen perään Euroopan yhteisö tunnustavat Kroatian itsenäisyyden.
1991–1995	Kroatian ja Bosnian sodat.
1992–1995	Noin kolmasosa Kroatiaasta on Jugoslavian armeijan ja Serbian erikoisjoukkojen miehittämä. Sota-alueilla pannaan toimeen etnisiä puhdistuksia. Maassa on yli 400 000 pakolaista.
1992	YK:n Unprofor-rauhanturvajoukot saapuvat Kroatiaan.
1995	Kroatian armeija, Bosnian kroaatit ja bosnialaiset allekirjoittivat yhteistyösopimuksen Bosniassa. Kroatian armeija valtaa Kroatian miehittetyt alueet operaatio Myrskyssä, joka johtaa yli 150 000 serbin pakoon Kroatiaasta, pääasiallisesti Serbiaan. Kroatian armeijan joukoissa taistelee myös Kosovon albaaneja, joista Agim Çekusta tuli myöhemmin Kosovon vapautusarmeijan KLA:n johtaja ja Kosovon pääministeri.
1995	Bosnia-Hertsegovinaa koskeva Daytonin rauhansopimus solmitaan.

Kroatian historia pähkinäkuoressa

1999	Kroatian ensimmäinen presidentti Franjo Tuđman kuolee. Perustuslakia muutetaan, presidentin aikaisemmin ylivoimaista toimivaltaa vähennetään. Kroatian sosiaalidemokraattisen puolueen (SDP) koalitio voittaa vaalit, ja valtion ensimmäiseksi Tuđmanin vallan jälkeiseksi pääministeriksi tulee (2000–2003) Ivica Račan. Hän johtaa EU- ja Nato-jäsenyyttä kannattavaa politiikkaa.
2003	Kroatia hakee EU-jäsenyyttä.
2005–2011	Kroatia neuvottelee EU-jäsenyydestä.
2009	Kroatia liittyy Natoon.
2010	Ivo Josipović valitaan Kroatian presidentiksi.
2011	EU-jäsenmaat ja Kroatia allekirjoittavat Kroatian EU-jäsenyys sopimuksen.
2013	Kroatiasta tulee EU:n 28. jäsenvaltio.

Teksti Rinna Kullaa

Kroatian menneisyys on osa keskeistä, kiehtovaa ja monesti traagista Euroopan historiaa. Sota Balkanilla 1990-luvulla järkytti koko

Euroopan. Nyt Kroatia on Euroopan unionissa ja katsoo tulevaisuuteen.

ISBN 978-952-281-134-9 print
ISBN 978-952-281-135-6 pdf
ISBN 978-952-281-212-4 epub

Kannen kuvat: © Mico Sirén
Kannensuunnittelu: © Mika Launis

Eurooppatiedotus

Ulkoasiainministeriö

+358 295 3500 10

www.eurooppatiedotus.fi